

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

62197

İSLÂM HUKUKUNDA KADININ ŞAHİTLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ali BAKKAL

62197

HAZIRLAYAN
Hacı ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAHİTLİK

I- ŞAHİTLİK KAVRAMI.....	1
A- Şahitliğin Sözlük Anlamı	
B- Şahitliğin İstilahî Anlamı	3
1- Kur'an'da Şahitlik Kavramı.....	4
2-Sünnette Şahitlik Kavramı.....	5
C- Şahitlikle İlgili Diğer Terimler.....	6
D- Şahitliğin Rüknu ve Hükmu.....	9
II-ŞAHİTLİĞİN KABUL VE SIHHAT ŞARTLARI.....	11
A-İfadenin Netliği	
B- Şahitliğin Yeri.....	11
III- ŞAHİTTE ARANAN ŞARTLAR.....	12
1-Akıl.....	12
2-Bülûğ.....	12
3- Hürriyet.....	13
4- İslâm	14
5- Konuşma Kabiliyetine Sahip Olması	15
6- Adalet.....	15
7- Töhmetye Altında Bulunmaması.....	17
IV- ŞAHİTLİĞİ TAHAMMÛL ETMENİN ŞARTLARI.....	18
V- ŞAHİTLİĞE ENGEL OLAN DURUMLAR.....	21
1- Körlük.....	21
2- Kölelik.....	22
3- Kazf (İftira) Haddinden Ceza Almış Olmak	22
4- Şahitlerin Birbirine Eş Olması	26
5- Hafif Meşrep Sahibi Olması.....	27
6- Büyük Günah İşlemek (Mürtekib-i Kebire)	28
7- Hıfz Ve Zabt Noksanlığı	30

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHİTLİKLE İLGİLİ BAZI MESELELER

I-BİRBİRİYLE ÇELİŞEN ŞAHİTLİKLER.....	30
II-ŞAHİTLİKTE DÖNMEKLE İLGİLİ DURUMLAR.....	31
A-Şahitlikten Dönmenin Hükümü.....	31
B-Şahitlikten Dönmenin Cezası.....	33
III- ŞAHİTLİK ÜZERİNE ŞAHİTLİK.....	34
IV- YALANCI ŞAHİTLİĞİN CEZASI.....	36
V- ŞAHİTLİĞİN SORUMLULUĞU.....	38
VI- MÜSLÜMAN OLMAYANLARIN ŞAHİTLİĞİ.....	39
VII- MÜSLÜMAN OLMAYANLARIN MÜSLÜMANLAR HAKKINDA ŞAHİTLİĞİ.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

I- KADININ YAPISI.....	44
II- TARİH BOYUNCA KADIN.....	48
III-ŞAHİTLİKTE KADINLARIN SAYISI.....	54
A-Bir Erkek İki Kadının Şahitliği.....	54
B-Bir Kadının Şahitliği.....	55
C- İki Kadının Şahitliği.....	58
D- Dört Kadının Şahitliği.....	58
IV-ŞAHİTLİĞİNDEN RAZI OLDUĞUNUZ KİMSELER'DEN AMAÇ.....	59
V- DALAL KELİMESİNİN ANLAMI.....	61
VI- İKİ KADININ BİR ERKEĞE DENKLİĞİ MESELESİ.....	62
VII-KADINLARIN ÇEŞİTLİ ALANLARDAKİ ŞAHİTLİĞİ.....	67
1- Haddler ve Kısasta.....	67
2- ZİNADA.....	69
B- Ticaret Hukukunda.....	72
1-Alış-veriş.....	72
2- Borçlar.....	72
3- İcare,Anlaşma, Mülk.....	73
4- Vakıf, Şirket, Rehin, Şu'fa.....	73
C- Medenî Hukukta.....	74
1- Nikâh.....	74

2- Talak (Boşanma).....	75
3- Bekâret (Bakirelik).....	77
4- Doğum ve İstihlâl.....	78
5- Rada' (Süt Emme, Emzirme).....	80
6- Neseb.....	81
D- Miras Hukukunda.....	83
SONUÇ.....	85
BİBLİYOGRAFYA.....	88

KISALTMALAR

- age : Adı geçen eser
Ank : Ankara
AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz : Bakınız
bnt : Bint-ü
bsm : Basım, baskı
c : Cilt
CMUK : Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
çev : Çeviren
DEÜY : Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
H : Hicri
Haz : Hazırlayan
HN : Hadis Numarası
İA : İslâm Ansiklopedisi
İAY : İlmî Araştırmalar Yayınları
İBM : İslâm Bilgi Merkezi
İİAV : İslâmî İlimler Araştırmalar Vakfı
İst : İstanbul
krş : Karşılaştırınız
M : Miladi
ra : Radyallâhu Anh
s : Sayfa
sav : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDK : Türk Dil Kurumu
thk : Tahkik
thr : Tahriç
ts : Tarihsiz
v : Vefatı
vb : ve benzeri
yay : Yayınları, Yayın Evi, Yayıncılık

ÖNSÖZ

Hamd Allah (cc)'a, salât ve selâm biricik önderimiz Hz. Muhammed (sav)'e, ashabına ve O'nun takipçilerinin üzerine olsun.

İnsanları yaratan Allah (cc), onları başıboş bırakmamış, içlerinden rehberler göndermiştir. Gönderilen bu rehberler de kendi arzularına göre hareket etmemiş, Allah'ın kendilerine verdiği direktifler (Kitap/ Suhuf) doğrultusunda hareket etmişlerdir.

Kur'an'ın sıkça gündeme getirdiği kavramlardan birisi de adalettir. Allah Hz. Peygamber'e (sav), hüküm verdiğinde adaletle hükmetmesini (5/Maide, 42) emrediyor. Zira, toplumların felahı da, helâki da adalete bağlıdır.

Şehadet/ şahitlik, delil olması açısından İslâm Hukukunda önemli bir yer teşkil etmektedir. Hatta Peygamber (sav), herhangi bir dava için huzuruna gelenlere şahit getirmelerini ve meramlarını anlatırken, olayı olduğu gibi anlatmalarını istiyordu. Çünkü Hz. Peygamber (sav) nihai hükmünü, şahitlerin beyanları muvacehesinde veriyor ve şahitliğin ehemmiyetini vurgulama babında " Güneş kadar açık biliyorsan şahitlik yap, yoksa bırak ! " şeklinde şahide ikazda bulunuyordu.

Kur'an ise yalan yere şahitlik etmeyi Allah'a şirk koşmaya denk tutmaktadır. Kur'an'ın amacı, Allah'ın arzında fitne, fesad, kin ve adavetin hakim olmamasıdır. Zira yalan yere şahitlik, beraberinde bu kötü sıfatları getirebilir.

Kur'an, şehadet hukuku konusunda bu kadar hassas iken halen bazı çevreler, bu sahada Kur'an'a eleştiriler ve itirazlarda bulunabilmektedirler. Bizi, bu konuda araştırma yapmaya sevkeden faktörlerin başında, sorumlu bir müslüman olarak - hak etmediği halde- Kur'an'a yapılan yersiz, önyargılı ve haksız saldırılara cevap

vermek ve İslâm alimlerinin şahadet hukukuna dair görüşlerini tasnif ve tahlil etme arzusu gelmektedir.

Çalışmamız boyunca Kur'an'ı ve Sünnet'i kendimize mihver edindik. Kur'an ve Sünnet'in yanısıra, İslâm mezheplerinin temel kitaplarından ve insan psikolojisini inceleyen eser, anket ve istatistiklerden yararlandık.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde şahitliğin anlamı, Kur'an ve Sünnetteki yeri, şahitliğin şartları ve şahitliğe engel durumlar üzerinde durduk.

İkinci bölümde şahitlikten dönme, şahitlikten dönmenin cezası, Birbiriyle çelişen şahitlikler, şahitliğin sorumluluğu ve gayr-ı müslimlerin şahitliği gibi konuları ele aldık.

Üçüncü bölümde ise kadının yapısı, tarih boyunca kadının konumu, iki kadının bir erkeğe denkliği ve kadını çeşitli ceza, ticaret, miras- alanlardaki şahitliğini ele alarak kadının toplum içerisindeki yerine dair bazı sonuçlara ulaşmaya gayret ettik.

Çalışmamız süresince hoşgörü ile bize yön veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Ali BAKKAL Bey'e teşekkürlerimi sunarım.

Çaba bizden, tevfik ve inâyet Allah'tandır.

Hacı ÇİÇEK

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAHİTLİK

I- ŞAHİTLİK KAVRAMI

A- Şahitliğin Sözlük Anlamı:

Ş-H-D fiil kökünden gelen şahitlik kavramı 4.bab

itibariyle "bir olaya tanık olmak", "itiraf etmek"¹, "kesin haber"² "bir şeyi idrak etmek ve meclise gelmek"³ anlamlarına gelmektedir.

Şahitlik kavramı 5.bab itibariyle ele alındığında ise "mahkemede tanıklık yapmak"⁴ şeklinde anlam kazanmaktadır.

Şahitlik kelimesinin daha kapsamlı bir anlamı da "bir yerde hazır bulunmaktır."⁵

¹ el-Mu'cemü'l-Arabi'l-Esasi (Larosse), Heyet, Tunus, 1988, s. 705; Cubran, Mesud, er-Raid, Darü'l-İlmi Lil-Melayin, 5. bsm., Beyrut, 1986, II, 898; Ma'luf, Levis, el-Müncid, s. 406.

² Cevherî, İsmail b. Hammad, es-Sihah Tacü'l-Lüğa ve Sihahul-Arabiyye, 3. bsm., Daru'l-İlmi li'l-Melayin,, Beyrut, 1984, II, 494; Firuzabadî, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed, el-Kamusu'l-Muhit, 2. bsm., Mısır, 1952, I, 316; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed, Lisanu'l-Arab, Bulak, H. 1300, IV, 225; ez-Zebidî, Muhammed Murtaza eHüseynî, Tacu'l-Arus Min Cevahiri'l-Kamus, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts. II,392; Zürkanî, Muhammed, Şerhu'l-Muvatta, Beyrut, III, 488.

³ Mesud , age, II, 898; Ma'luf, el-Müncid, s. 406

⁴ Mesud , age, s. 898; Ma'luf , age, s. 406

⁵ İbn Manzur, age, IV,227; Rağıb el-İsfahanî, el-Müfredat-ü Fi Garibi'l-Kur'an, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, ts., s. 268; Serahsî, Şemsuddin , el-Mebcut, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1989, XVI, 112.

Cürcanî'ye göre şahitlik; "gördüğünü haber vermektir"⁶ İf'al vezninde şahitlik ise "bir kimseyi ya da bir şeyi huzura getirmek, şahitlik ettirmek" ⁷ demektir.

Mufaâle vezninde, "gözüyle görmek"; Tefe'ul vezninde ise "şahadet kelimesini söylemek ve tehiyyatı okumak"⁸ manalarına gelir.

Bir çok anlamları içeren şahitlik kavramı, günümüz

Modern Hukuk Terminolojisinde "tanıklık etmek"⁹ olarak ifade edildiği gibi, şahit de "tanıklık yapan kişi"¹⁰ ve "sorulan husus hakkında bildiklerini söyleyen, şehadet eden kimse"¹¹ diye nitelendirilmiştir.

İstif'al vezninde ise, istişhad anlamına gelir ve "şehit olmayı istemek, birisinin şahit olmasını arzu etmek"¹² anlamında da kullanılmıştır.

Şahitlik kelimesinden türeyen "Meşhed"; "insanların geldiği

⁶ Cürcanî, Şerif Ali b. Muhammed, et-Ta'rifat, Kahire, 1970, s. 129.

⁷ el-Mu'cemu'l-Arabi'l-Esası (Larosse), s. 705; Mesud,age, II, 898; Ma'luf , age, s. 406.

⁸ el- Mu'cemu'l-Arabi'l-Esası, s. 705.

⁹ Develioğlu, Ferit, Lügat (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik), 5.bsm. ,Aydın Kitabevi, Ank.,1982, s.1168; Türkçe Sözlük, TDK yay,Ank.,1988, s. 1366; Özön, Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük,7.bsm.,İnkılap Kitabevi, İst., 1987, s.772; Doğan, D. Mehmet,Büyük Türkçe Sözlük, 2.bsm., Birlik yay, Ank. 1982,s. 919.

¹⁰ Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 5.bsm.,Evrin yay, İst. II,1766.

¹¹ Altay,Şakir,Hukuk Sözlüğü, Bilgi yay,İst.1983, s.416

¹² -el-Mu'cemu'l-Arabi'l-Esasi,s.706.

yer"¹³ ve "hazır olacak yer" ¹⁴ anlamındadır.

Müşahede kelimesi de bu fiilden türemiş olup "bir nesneyi açıkça görmek"¹⁵ anlamını taşır.

Şahitlikle ilgili birçok terim ve kavram mevcuttur. Sözkonusu bu terim ve kavramları "Şahitlikle İlgili Diğer Terimler" adlı bir başlık altında izah etmeye çalışacağız.

B- Şahitliğin İstılahî Anlamı

Şehadet; insanın gördüğü ve bildiği bir işi mahkeme huzurunda yeminle beraber ifade ve ikrar¹⁶; bir kimsenin başka bir kimsede olan hakkını ispat için huzur-u hakimde ve hasmeynin muvacehelerinde şahadet lafzı ile, yani "şahadet ederim" diye haber vermesidir.¹⁷

Burada, şahit olan kişi, davanın tarafları dışındaki kimsedir. Diğer bir ifade ile üçüncü bir şahıstır. Bilgisi de dava dışında bizzat edinmiş olduğu bilgidir. ¹⁸

¹³ -el-Cevheri, age,II, 494

¹⁴-el-Mu'cemu'l-Arabi'l-Esasi s.706.

¹⁵ -el- Cevheri, age, II,494.

¹⁶ Sami, Şemseddin, Kamus-u Türki, 2. bsm. Çağrı yay, İst. 1987, s. 789.

¹⁷ Bkz.Berki, Açıklamalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, 2. bsm. Hikmet yay. İst. 1979 s. 374 (md: 1684); ibn Abidin, Reddül-Muhtar, Şamil yay, İst. 1985. XII, 438;Fetavay-ı Hindiyeye, Akçağ yay, Ank.1985, VI, 483; Bəyındır, İslâm Muhakeme Hukuku, İİAV yay, İst. 1986, s. 143; Seyyid Sabık, Fıkhu-s-Sunne,Daru't-Turas, Kahire, III, 332; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu,3. bsm. Darü'l-Fıkr, 1989. VI, 777; Molla Husrev, Dureru'l-Hükkam fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm, (çev. Arif Erkan), Eser Neşr. İst. 1980,IV, 256.

¹⁸ Kuru, Baki, Hukuk Muhâkemeleri Usulü, II, 1766; Üstündağ, Saim, Medenî Yargılama Hukuku, 4. bsm. Beta yay, İst.1981, I, 601

İslâm Hukukunun zenginleşmesinde kilometre taşları sayılan Mezheplerimiz, şahitlik hakkında bazı nüanslarla da olsa, şahitlik etrafında görüş serdetmişlerdir.

Hanefilere göre şahitlik; "şehadet lafzı ile hüküm meclisinde verilen doğru haber" iken; Malikîlere göre ise, "Hâkimin hükmetmesi için kişinin şüphe ve zan ifade etmeyen bir bilgi ile bildirimde bulunmasıdır" Şafîilerin nezdinde şahitlik; " özel bir ifade ile bir konuyu bildirmek" şeklinde tanımlanırken; Hanbelîler ise " şahitlik ettim veya şahitlik ederim gibi bir lafızla şahidin olayı bildirmesi" tarzında izah etmişlerdir. ¹⁹

Şayet dikkat edilecek olursa bütün Mezheplerin ittifak ettiği bir nokta mevcuttur. Bu nokta da şahidin gördüğü yani muttali olduğu olayı hüküm meclisine bildirmesidir.

I- Kur'an'da Şahitlik Kavramı

Bütün beşeriyetin kurtuluşu amacına yönelik olarak indirilen Kur'an'ın, yine insanların en çok muhtaç olduğu adaletin gerçekleşmesinde mühim bir yeri olan şahitlik konusuna değinmemesi düşünülemez.

Kur'an'da yaklaşık olarak 130 yerde Ş-H-D fiil kökünden müştak kelime ve kavramı mevcuttur.²⁰

"...Sizden bu ayı idrak eden, onda oruç tutsun..."(2/Bakara, 185).

Kur'an'ın burada Ş-H-D fiili ile kastettiği, Ramazan ayına ulaşan, "Ramazan ayını gören orucunu tutsun" anlamındadır.

¹⁹ Kandil, Muhammed Hüseyin, eş-Şehadetü'l-Makbule fi'lfıkhı'l-İslâmî, Mısır, 1988, s. 7-8

²⁰ Abdülbaki, Muhammed Fuad, el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l Kur'ani'l-Kerim, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İst. 1982, s. 388-390

Kur'an, kıyamet günü anlamında " yevmün meşhud " (11/Hud, 103; 85/Buruc, 3) kavramını kullanır. Zira kıyamet gününde herşey açık seçik bir şekilde açığa çıkacak, gizlisaklı hiçbir şey kalmayacaktır.

Kur'an'da şahitlik kelimesi " bir yerde hazır olma" şeklinde gelen sözlük anlamıyla da kullanılmıştır: " Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik." (27/Neml, 49)

Tanıklık yapmak anlamında ise birçok ayet bulunmaktadır.

Boçlanma ve alış-veriş hakkında şu ayet çok açıktır: " Şayet borçlu sefih veya zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, onun velisi adaletle yazdırsın. Bu şekilde yapılan muamelede erkeklerinizden iki şahit göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin ve onu doğru söylesin..."(2/Bakara,282)

Kur'an şahitlik kavramını " bilmek " anlamında da kullanır: " Ey ehl-i Kitap ! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın ayetlerini inkâr edersiniz ? " (3/Al-i İmran, 70)

İkrar etmek anlamında kullanıldığı da vakidir. (12/ Yusuf, 26;46/Ahkaf, 10; 41/Fussilet, 21;6/En'am, 20) Kur'an'da şahadet kelimesi daha çok gayb kelimesinin karşıtı olarak kullanılmıştır.²¹

2-Sünnette Şahitlik Kavramı

Malum olduğu üzere Kur'an'ın yorum ve tefsiri olan ikinci kaynağımız sünnette de şahitlik kavramına ilişkin bazı bilgi ve vurgular mevcuttur.

²¹ bkz. (6/Enam, 73), (9/Tevbe, 94, 105), (13/ Ra'd, 9), (23/Mü'mininun, 92), (32/Secde, 6), (39/Zümer, 46), (59/Haşr, 22), (62/Cuma, 8), (64/Teğabun, 18)

" Bir gün Resulullah'ın (sav) yanından bir cenaze geçti Orada bulunan sahabiler ölen adamı övdüler. Bunun üzerine Allah'ın Resul'ü (sav): "Cennet ona vacip oldu." diye buyurdu. Daha sonra başka bir cenaze geçti. Bu sefer sahabiler ölen adamı yerdiler. Resulullah (sav): " Cehennem ona vacip oldu" diye buyurdu. Sahabiler bunun sebebini sorduklarında Resulullah(sav) şöyle buyurdu: " Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şahitleridir." 22

Resulullah'tan sonra II. Halife Hz. Ömer de aynı minval üzere hareket etmiş, Müslümanların şahitlikleri doğrultusunda insanlara muamele etmiştir.²³

Öyleki Resulullah (sav) veda hutbesinde üç kez "Şahid ol ya Rab !" diyerek Allah'ı (cc) şahit tutmuştur.

Hadisler araştırıldığında Resulullah'ın (sav) zaman zaman bazı konu ve olayları üç kez tekrarladığını görürüz. Bu, olaya ne kadar önem verdiğinin yada o olayın ne denli mühim olduğunun bir göstergesidir. İşte bunlardan birisi de yalancı şahitliktir. Resulullah (sav) yalancı şahitliğin büyük günahlardan olduğunu buyurduğunda, yaslanmış vaziyetteydi. Daha sonra yaslandığı yerden kalkarak oturuyor. Ashab dehşet içinde kalmış artık keşke sükut etse temennisinde bile bulunmuştu. 24

Ve yine Resulullah (sav) şahitlik hakkında soru soran kişiye şu cevabı vermiştir: " Güneşi görüyor musun?" adam "evet"deyince Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: " İşte onun benzeri şeyler hakkında şahitlik et, yahut bırak!"²⁵

C- Şahitlikle İlgili Diğer Terimler

22 Buharî, Şehadet, 5 (HN: 1)

23 Buharî, Şehadet, 5 (HN:2)

24 Buharî, Şehadet, 9 (HN: 2)

25 San'anî, Muhammed b. İsmail el- Kahlanî, Subulu's-Selâm, 4. bsm. Beyrut, 1960, IV, 130

Şahitlik konusuile ilgili birçok terim ve kavramlar bulunmaktadır. Bu terim ve kavramlar Fıkıh kitaplarında yer almış ve yine asırlar boyunca mahkeme meclislerinde ve resmî yazışmalarda kullanılmıştır. Şahitlikle ilgili bu terimleri alfabetik sıraya göre şu şekilde tanzim ve tasnif etmemiz mümkündür.

1- ADALET-İ ŞUHUD: Şahitlik yapacak kimselerin büyük günahlardan uzak durması, küçük günahlara karşı ise ısrarlı olmamasıdır. Diğer bir ifade ile şahidin, iyiliklerinin kötülüklerinden yani sevaplarının günahlarından fazla olması keyfiyetidir.

2- CERH-İ ŞUHUD: Şahitlerin fıskını ve adalet meziyetinden uzak bulduklarını iddia etmek ve bunu ortaya koymak anlamındadır.

Cerh-i şuhud ikiye ayrılır:

a- Cerh-i Mücerred: Şahide, belirli bir ilâhî veya kul hakkını içermeyen bir konumda itham etmektir. örneğin ; "bu şahitler fasıktır" yada " bu şahitler yalan yere yemin eden kimselerdir" denilmesi gibi.

b- Cerh-î Mürekkeb: Belirli bir ilâhî hakkı veya kul hakkı ile ilgili olarak şahidin itham edilmesidir. " Bu şahitler, filan şahsı kasten öldürmüşlerdir" gibi ithamlar bu kapsamda yer alır.

3- EDA-İ ŞEHADET: Bir kimsenin, gördüğü ve muttali olduğu bir olayı mahkeme huzurunda bizzat şahitlik yapmasıdır.

4- FISK-I ŞUHUD: Şahitlerin, şahitliklerinin kabul olmasına engel olacak bazı gayr-ı meşru davranışlara sahip olmasıdır.

5- İŞHAD: Bir kimseyi bir konuda şahit tutmaktır. Buna istişhad da denir.

6- MEŞHUDUN ALEYH: Aleyhinde şehadette bulunulan kimse demektir.

7- MEŞHUDUN BİH: Hakkında şahitlik yapılan olaydır.

8- MEŞHUDU LEH: Lehinde şahitlik yapılan kimse anlamındadır.

9- MÜZEKKA: Tezkiye edilmiş (temize çıkmış) olan şahit demektir.

10-MÜZEKKİ: Şahitlerin, şahitliğe ehil ve uygun olduklarını bildiren kişidir. Bilirkişi.

11- NİSAB-I ŞEHADET: Bir olay hakkında şahitlikleri kabul edilecek kimselerin sayısı demektir.

12- RUCU'ANİ'Ş-ŞEHADE: Bir kimsenin yapmış olduğu şahitlikten geri dönmesidir.

13- ŞEHADET ALE'Ş-ŞEHADE: Bir olay hakkında şahitlik yapan kimsenin şahitliğine bir başkasının şahitlik yapmasıdır.

14- ŞEHADET Bİ'T-TEŞAMU': Bir kimsenin halktan işittiği bir olay hakkında mahkeme huzurunda şahitlik yapmasıdır." Ben, bu alanın vakıf malı olduğunu güvenilir kimselerden işittim" demesi gibi.

15- ŞEHADET Bİ'T-TEVATÜR: Bir olay hakkında, tevatür derecesine ulaşan bir topluluk tarafından yapılan şahitliktir.

16- ŞEHADET Fİ'L-CİNAYE: Bir cinayet hakkında mahkemede yapılan şahitliktir.

17- ŞEHADET-İ HİSBE: Bazı konular hakkında, sadece

Allah'ın rızasını gözeterek ve bir talep gelmeksizin, kişinin mahkemeye gidip şahitlik yapmasıdır.

18- ŞEHADETNAME: Bir durumu, bir olayı doğrulamak ve pekiştirmek için düzenlenen resmi veya özel belgedir. Günümüzdeki iyi hal kağıdı veya sabıka belgesi.

19- ŞEHADET-İ ZUR. Yalan yere yapılan şahitlikdir.

20- TAHAMMÜL-İ ŞEHADET: Bir kimsenin şahitlik yapacak konuya vakıf olması ve o konuda şahitlik yapabilecek bilgiye sahip olmasıdır.

21- TA'DİL-İ ŞUHUD: Bir olay hakkında şahitlik yapacak kimselerin tezkiye edilmeleri ve onların adil ve ehil olduklarına karar verilmesidir.

22- TEZKİYE-İ ŞUHUD: Bir olay hakkında şahitlik yapacak kimselerin, şahitliğe ehil olup olmadıklarını gizli veya açıktan araştırılmaları demektir.

D- Şahitliğin Rüknu ve Hükümü

Şahitliğin rüknu "eşhedü" yani "ben şahitlik ederim " lafzıdır. Çünkü bu lafızda zımnem bir yemin vardır.²⁶ İbn Abidin (v.1252/1836) şahitliğin rüknuü biraz daha açmaktadır: " Şahitliğin rüknuü " şahitlik ederim" lafzıdır. Başka bir ifade bunun yerine geçemez. Zira " şahitlik ederim" lafzı, hem gördüğünü, hem yemini, hem de olay hakkında olan haberi ihtiva etmektedir." Şehadet ederim" demekle, adeta Allah'a yemin ederim ki ben bu olayı gördüm.Gördüğüm gibi size haber veriyorum" demiş olmaktadır.

Hatta bu ifade sonunda " Bildiğim kadarıyla" cümlesini

²⁶ el- Cibali, Muhammed Abdüsettar, Muhadarât fi Turuki İsbati'd-Da'va fi'ş-Şeriatil-İslâmiyye, Ezher Üniversitesi yay, Kahire,1994,I,18; Vehbe Zuhayli age,VI,552; Fetavay-ı Hindiyye, VI,483.

ekleyecek olursa, şahitliği şüpheyi gerektirdiğinden batıl olur. ²⁷

"Şehadet ederim lafzı " Ebu Hanife ve Ahmed'in mezhebine göredir. Bu ise farz'ı kifâyedir. Emri bil Ma'ruf gibidir. Gizlemek haramdır.²⁸ Şahitlik "Eşhedü = şahitlik ederim" veya "şehidtü= şahadet ettim" lafzı ile caizdir. Fakat " Ben şahidim" veya "bilmiyorum" lafzı ile caiz olmaz. ²⁹ Şehadetin hükmüne gelince; çağrıldıklarında şahitliği yapmaktan kaçınmasınlar. (2/ Bakara, 282),³⁰

Hukukçular, şahitliğin farz mı veya mendup mu olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Sahih olan mendup olmasıdır.³¹

Şahitlik yapmanın hükmü, şahitlik yapmaya çağrıldığı takdirde farzı kifayedir. Tahammülden sonra şahadetin eda edilmesi durumunda ise farz-ı ayn olur. Zira bundan böyle şahitlerin şahadeti eda etmeleri gerekir. Şahitliği gizlemeleri caiz değildir. Zira Allah: " Şahitler çağrıldıklarında şahitlik yapmaktan kaçınmasınlar." (2/Bakara,283), ve " şahitliği Allah için dosdoğru yapın" (65/Talak,2) diye buyurmaktadır.³² Şahitliğin delil olması kitap, sünnet ve icma ile sabittir. ³³

Şehadetin zaman ve zeminine göre mendup, farz-ı kifâye veya

²⁷ İbn Abidin, Reddül-Muhtar, XII,439.

²⁸ en- Necdi, Abdurrahman b. Muhammed, Haşiyetü'r-Ravdi'l-Mürbi, Şerh-u Zadi'l-Müstekni; 3.bsm, Beyrut,1985,VII,580.

²⁹ Yusuf eş-Şeyh Mer'i, Gaytül-Münteha fi'l Cem'il-İkna ve'l-Münteha, 2.bsm, Riyad,1981 III.490.

³⁰ İbn Kudame, Muhammed b. Abdillah, el- Muğni, Mekke-i Mükerrreme, ts.XII,4

³¹ İbnü'l-Arabî, Ebubekir Muhammed, Ahkâmü'l-Kur'an, (thk. Ali Muhammed el-Becevi), Darü'l-Ma'rife, Beyrut, I, 251

³² bkz. Zuhayli, el- Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu, VI, 556557

³³ en-Necdi, age, VII, 580

farzı ayn olabileceğini anlamamız mümkündür.

II-ŞAHİTLİĞİN KABUL VE SIHHAT ŞARTLARI

A-İfadenin Netliği:

Şahidin, şahitlik esnasında ifadelerini net, pürüzsüz ve anlaşılır bir şekilde vurgulaması gerekir. Net olmayan ifadeler yargı nezdinde kabule şayan olmazlar.

"Şahidin şهادet lafzını zikretmesi lâzımdır. Eğer şahit "Bilirim" veya "inanırım" derse, bu olaya ilişkin şahitliği kabul edilmez"³⁴

Yapılan şahitliğin geçerli olabilmesi için davaya uygun olması ve şahitlerin ifadelerinin birbirini tutması gerekir³⁵ Dava ile şahitlerin ifadeleri birbiriyle çelişirse, bu şahitlik kabul edilmez.³⁶ Şahitliğin davaya uygunluğu şarttır.³⁷

C- Şahitliğin Yeri

Şahitliğin İslâm hukukunda mühim bir yeri vardır ve en önemli ispat vesilesidir. Şahitlik otorite ile ilgili ilişkili olduğundan yargı meclisinde olması şarttır.³⁸ Şahitliğin yerinden amaç, onun mahkeme meclisinde olmasıdır.³⁹ Hakimlere veya hakemlere ait

^{34/} Zuhayli, age, VI, 574

³⁵ Bayındır, Abdülaziz, İslâm Muhakeme Hukuku, İİAV yay, İst. 1986, s. 174

³⁶ İbn Abidin, Reddül-Muhtar, XII, 542

³⁷ bkz. Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud, el-İhtiyar li Ta'lîlî'l Muhtar, (Ta'lik: Mahmud Ebu Dakike), Darü'l-Ma'rife, Beyrut, II, 145; Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, Bilmen yay, İst. VIII,127

³⁸ Zuhayli, age, VI, 576

³⁹ İbn Abidin, age, XII, 441

muhakeme meclisinin haricinde olan şahadet muteber değildir.⁴⁰

Buradaki " muteber değildir" hükmünü " bağlayıcı değildir" şeklinde anlamamız belki daha doğru olacaktır.

III- ŞAHİTTE ARANAN ŞARTLAR

1-Akıl

Şahidin akıllı olması gerekir. İnsanlar arasındaki hukukun gerçekleşmesinde en önemli faktör olan şahitliğin, bir deli ve bunak tarafından yapılması düşünülemez. Şahitlik yapacak kişinin akli beşinde olması şarttır. İyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden tefrik edemeyen kişinin beyanına göre hareket edilemez.

Deli, sarhoş ve çocuk gibi akli başında olmayan kişilerin şahitliklerinin kabul edilmeyeceği hususunda icma vardır. ⁴¹

Akıllı kişileri muhatap alan islâmın, akli olmayan deli ve mecnun insanın şahitliğini nazar-ı itibara alması mümkün değildir. Bu konuda fakihlerin ittifakı vardır.

2-Bülûğ

Şahidin diğer bir şartı da bülûğa ermiş olmasıdır. Baliğ olmayan çocuğun şahitliği makbul değildir.

Çocukların birbirlerine karşı şahitlikleri ise caizdir.⁴²

⁴⁰ Bilmen, age, VIII, 140

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkz. Zuhayli age, VI, 562; İbn Abidin age VII, 438; el Cibali, Muhadarat fi Turuk-ı İspat, II, 31; Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya, el-Minhac, Kahire, 1958, IV,427.

⁴² İbn Rüşd, Ebu'l Velid Muhammed, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Daru'l-Kahraman, ist. 1985,II, 451; İmam-ı Malik, Muvatta, Kitabü'l-Akdiyye, 493; en- Necdî, Haşiyetü'r-Ravdi'l-Murbi' VII,590; Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed, el-Camiu Li Ahkami'l-Kur'an, Darü'l-

İmam-ı Malik'e göre yaralama hususunda çocukların birbirlerine şahitliği caizdir. Sahabe ve Medine fakihlerinin uygulamaları bu doğrultudadır. Tercih edilen görüş de budur.⁴³

Yaralama dışında çocukların şahitliği caiz değildir.⁴⁴ Şahitlik için bülûğ çağına ermek şart ise de bazı hakların kaybolmaması için çocukların birbirlerine karşı şahitlikleri uygun görülmüştür. Çünkü erkekler oyun esnasında

çocuklarla beraber bulunmazlar. Şayet bu alanda da çocukların şahitlikleri kabul edilmemiş olsaydı bazı haklarının zayi olması söz konusu olacaktı.⁴⁵

Bu görüş daha çok İmam-ı Malik'in görüşüdür. İmam-ı

Malik ise Medine ehlinin fetvalarına göre görüş beyan etmiştir. Kanaatimiz, çocukların, kendi aralarında meydana gelen olaylara ilişkin olarak şahitliklerinin kabulü yönündedir.

3- Hürriyet

Şahitlerin, korkmadan, çekinmeden ve hiçbir kimsenin etkisi altında kalmadan, dosdoğru bir şekilde şahitlik görevini deruhte etmesi gerekir. Bu ise, tam bir hürriyetle olabilir.

Bundandır ki, şahidin hür olması şarttır. Hanefî, Malikî ve Şafiîler, şahidin hür olması üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu Mezheplere göre, kölelerin şahitliği kabul edilmez. Zira şahitlikte

Kütübi'İlmiyye, Beyrut, 1988, III,253; Canan,İbrahim, Bütün yönleriyle Kur'an'da Çocuk, Cihan yay, ist. 1984,s.196.

⁴³ Sabık, Fıkhu's-Sunne, III,335; en-Necdî, age,VII,591

⁴⁴ - el- Makdisi, Şemsuddin Ebu'l Ferec, eş-Şerhu'l-Kebir ala *Metni'l Mukni*, XII 32

⁴⁵ İbn Kayyim, İ'lamü'l-Muvakkîin an Rabbi'l-Alemin, Darü'l-Ciyl, Beyrut, 1973, I, 97; en-Necdî, age, VII, 591

velâyet davası vardır, kölenin ise velâyeti yoktur.⁴⁶

Hanbelî ve Zahirîlere göre ise, kölenin şahitliği caizdir. Çünkü şahitlikle ilgili ayetler umum ifade etmektedir. İmam-ı Ahmed, had ve kıyasın dışında, bütün meselelerde şahitliği uygun görmüştür. Cariyenin şahitliği de diğer hür kadınların şahitliği gibidir. ⁴⁷

Dünya hayatı sürprizlerle doludur. Bazen öyle durumlar olur ki, hürriyeti elinden alınmış tutuklu kimselerden gayri şahitler bulunmayabilir. Böyle bir ortamda, hakkın kaybolmaması amacın matuf olarak köle ve tutuklunun şahitliği muteber olsa gerektir. Yeter ki bu kişiler adil ve istikamet sahibi olsunlar.

4- İslâm

Hukukçular, şahidin müslüman olması hususunda ittifak etmişlerdir.⁴⁸ Kâfirin müslüman hakkındaki şahitliği ise kabul edilmez.⁴⁹ İbn Teymiyye ise şöyle demektedir: " Rivayeti kabul edilen her insanın şهادeti de makbuldur"⁵⁰

Anlaşılacağı üzere, müslümanlar hakkında şahitlik yapacak kişnin de müslüman olması şarttır. Fakat Hanefîler ve

Hanbelîler, (5/Maide, 106) ayetine dayanarak yolculukta, vasiyyet konusunda kâfirin şahitliğinin kabul edilebileceğine kaildirler.

⁴⁶ Zuhayli, age, VI, 563

⁴⁷ İbn Kudame, el-Muğni, XII, 71

⁴⁸ bkz. İbn Kudame, el-Kâfi, IV, 521; Mavsilî, el- İhtiyar, II, 141; el-Hacavî, Şerefuddin Ebi'n-Neca, er-Ravdü'l Murbi' Şerhu Zadi'l-Müstakni', 6. bsm, Riyad, II, 374; Şerbinî, Muhammed, Muğni'l-Muhtaç, IV, 427; İbnu'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed, Fethü'l-Kadir, Darü'lKütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1995, VII, 351

⁴⁹ Zuhayli, age, VI, 563

⁵⁰ İbn Teymiyye, Mecmu'u Fetava, XXXV, 409

5- Konuşma Kabiliyetine Sahip Olması

Şahitliği yapacak kişinin konuşabilir olması şarttır. Konuşamayan kişinin şahitliği makbul değildir. Çünkü şahitlik bir ifade şeklidir. ⁵¹ Ebu Hanife, İmam-ı Şafiî ve İmam-ı Ahmed'den bize kadar gelen en sağlıklı görüş de budur. ⁵²

Okur-yazar olan dilsizin, şahitliğinin kabul edilip edilmeyeceği konusunda sorulan soruya İmam-ı Ahmed'in cevabı " bilmiyorum" olmuştur⁵³. Günümüz Modern Hukuk ise konuşma kabiliyeti olmayan dilsizin şahitliğini kabul etmektedir.⁵⁴

Kanaatimiz, İmam-ı Ahmed'in, okur yazar olan dilsiz hakkındaki " bilmiyorum" cevabı, zımnen günümüz Modern Hukuk yorumu ile örtüşmektedir.

6- Adalet

Şahitlikte aranan şartlardan belki de en önemlisi adalet vasfıdır. Hukukçular, şahitlerde adalet vasfının olması konusunda görüş birliği içerisindedirler. İslâm hukukçuları ve bilginleri, adaletin tanımını yapmada ve sınırını tayin etmede titiz davranmışlardır. Çünkü " İnsanda bulunması gereken asıl şey, adalettir." ⁵⁵

⁵¹ Sabık, Fıkhu's- Sünne, III,336; Fetevay-ı Hindiyeye, VI,514; Berki, Açıklamalı Mecelle, (md:1686) s.374, Nevevi, Ravzatu't -Talibin ve Umdetu'l-Müfti, el-Mektebü'l- İslâmî, Beyrut,1991, II,245, el- Makdisi, eş-Şerhü'l-Kebir, VIII,34; Zuhayli, VI,564,

⁵² Sabık,age,III,336

⁵³ el-Makdisi, eş-Şerhu'l-Kebir, VIII, 34.

⁵⁴ bkz. Bilge, Necip-Arslan, Ramazan, Hukuk Muhakemeleri Usulu Kanunu, 3.bsm Olgaç Matbaacılık, Ank. 1977, s.164; Malkoç, İsmail- Güler, Mahmut, Ceza ve Yargılamada Temel Yasalar, Feryal Matbaacılık, Ank. 1993,s.37

⁵⁵ Muhammed, Ahmed, el-Cevheretü'n-Neyyire, Fazilet yay, İst.1978, II, 292;

Hukukçuların büyük çoğunluğu adalati şöyle tanımlamışlardır:

" Büyük günahlardan kaçınmak, küçük günahlarda da ısrar etmemektir. Ya da kişinin iyiliklerinin kötülüklerinden fazla olmasıdır"⁵⁶

Bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme ⁵⁷ ve dini konularda mu'tedil hareket etmek de⁵⁸ adaletin tanımları arasında yer alır.

Adaletin eş anlamlısı insaftır. Mevdudî, adaleti şu şekilde izah etmektedir.

" Adalet mefhumu iki müstakil hakikatten teşekkül eder. Biri, halkın birbirleri arasında hak ve hukukun münasip düzenlenmesi ve bu düzen üzerine kaim kılınmasıdır.İkincisi de bu hak ve hukukun herkese aynı şekilde tevziidir.Urdu dilinde, biz, Arapların " Adalet" dedikleri kavrama " İnsaf" diyoruz.⁵⁹

Adaletin gerçekleşmesi için bazı şartların oluşması gerektiğini vurgulayanlar olmuştur. " Şahitlerin büyük günahlardan

el-Merdavî, Alauddin, el-İnsaf, XI, 384

56 Dimyatî, Ebubekir, İnetü't-Talibin, İhyau Kütübi'lArabiyye, Kahire, IV, 278; Remlî, Şemsuddin Muhammed, Nihayetü'l-Muhtaç ila Şerhi'l-Minhac, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1984, VIII, 294; Nevevî, Ravzatü't-Talibin, XI, 225; Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm,(çev.Arif Erkan), Eser Neşr.İst.1980, IV, 247; Fetavay-ı Hindiyeye, VI, 485; Nevevî, Minhac, IV,427; Mehdi, A.Rezzak, Şerh-u Fethi'l-Kadir, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, VII, 350; Kudurî, Ebu'lHasan, Kitabu'l-Kudurî (çev. Süleyman Fahir), Eser Neşr.İst. 1979, s. 396; el-Cibalî, Muhadarat, I,36; Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç,IV, 427; Berkî, Açıklamalı Mecelle, s. 379,(md:1705);Hatemi, Kadının Çıkış Yolu, s.58

57 Akay, Hasan, İslami Terimler Sözlüğü, İBM yay, İst. 1991 s. 13

58 Kurtubî, el- Camiu'li Ahkami'l-Kur'an III,255

59 Mevdudî, İslâmda Hükümet s.812

kaçınması,küçük günahlarda ısrar etmemesi, kalbinin selim olması, öfkeli anında güvenilir olması mislinin mürüvvetini koruyucu olması" gerekir. ⁶⁰

Görüldüğü üzere islam hukukunda şahitlik hususunda adalet vasfı büyük bir önem arz etmektedir. İslamın kısa bir sürede yeryüzüne yayılması, adalet vasfına çok duyarlı olmasından değil midir? " Zaten adalet, en güzel ve mükemmel şekliyle ilahi kanunudur.⁶¹

7- Töhmət Altında Bulunmaması

İslâm Fakihleri, töhmət altında olması nedeniyle şahitliğin kabul görmeyeceği hususunda icma etmişlerdir.⁶² " Töhmət; şahidin lehine şahitlik ettiği kimseye bir fayda sağlaması veya ondan bir zararı gidermesi demektir"⁶³

Bundandır ki, babanın oğluna,oğlunun babasına, eşlerin birbirine, aralarında menfaat bağı bulunanların, düşmanın düşmanına⁶⁴ işçinin patronuna⁶⁵, çırağın ustasına, icarcının icare verene⁶⁶, bir kimsenin işçisine ⁶⁷ ve Maliyenin kendi hasımlarına⁶⁸

⁶⁰ el-Hfn,Mustafa, Büyük Şafiî Fıkhı, (çev.Ali Arslan) Arslan yay , İst. 1994, IV,316

⁶¹ Han, Vahidüddin, Ilmin Işğında İslâm, 2. bsm. Çığır yay İst. 1977 s. 300

⁶² Zuhayli, age, VI, 568, Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV, 427

⁶³ Zuhayli ,age, VI,568

⁶⁴ Nevevi, Minhac, IV,434;Zeylei, Cemaleddin, Nasbu'r- Raye, Darü'l-Hadis, Kahire, IV,82; İbnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, VII,373; el-Hâcevi, er-Ravdu'l-Murbi',II,375; el-Cibali, Muhadarat,I,62.

⁶⁵ Zeylei,age, IV,82; İbn Abidin, age, XII,503; Semerkandi, Tuhfe,III,362.

⁶⁶ el-Hacevî,age,II,375; el-Cibali,I,62

⁶⁷ İbn-i Kudame, el-Muğni, XII,75; Zeylei,age, IV,82; Fetevay-ı Hindiyye, VI, 526

⁶⁸ en- Necdi, Haşiyetü Ravdi'l-Murbi', VII,603.

karşı şahitliği geçerli değildir.

Zira bu insanlar ve gruplar arasında töhmet sözkonusudur. Resulullah (sav) " Hasmin ve itham altında olanın şahitliği caiz değildir."⁶⁹ ve "Bedevinin (Göçebe) hadarî (şehirli) hakkındaki şahitliği de kabul değildir"⁷⁰ buyurmaktadır.

Bedevinin şehirliye karşı şahitliğinin mekruh görülmesinin nedeni, onun din hususundaki katılığı, genelde islâmın hükümlerine dair bilgisizliği ve çoğunlukla şahitliği gereği gibi kavrayamaması nedeniyledir.

"Fakat bedevi adil olduğu sürece, şahitliği makbuldür. Onlar da bizden ve dinimizdendirler."⁷¹

İslâmâ duyarlılığı tam, adaletinden şüphe edilmeyen ve sadece kendi örfünü eksen olarak kabul etmeyen bedevinin şahitliğinin muteber sayılmaması için bir neden olmadığı kanaatindeyiz.

4- ŞAHİTLİĞİ TAHAMMÜL ETMENİN ŞARTLARI

Şahitliğin tahammülünden kasıt, olayın görülerek ya da duyularak anlaşılıp kavranması ve olayın iyice tespit edilmesi demektir. Hanefîlere göre, şahitliği tahammül etmenin şartları üçtür:

a- Şahidin akıllı olması gerekir. Delinin şahitliği tahammül etmesi muteber değildir. Çünkü tahammül, anlamak ve idraki

⁶⁹ Ebu Davud, Akdiye, 17, (HN: 3602); İbn Mace, Ahkâm, 30 (HN: 2367); Malik, Muvatta, Akdiye, 489, (HN:1464)

⁷⁰ İbn Mace, Ahkâm, 30 (HN: 2367); Ebu Davud, Akdiye, 17 (HN: 3602); Cessas, Ebubekir Ahmed, Ahkâmü'l-Kur'an, Darü'lMushaf, Kahire, II, 230; İbn Kudame, age,XII, 32; Sabık, age, III, 338

⁷¹ Kurtubî, Tefsir, III, 255

gerektiren bir şeydir. Bu ise akıl ile olur.⁷² Deli de ise akılı aramak abestir.

b- Tahammül esnasında şahidin görür halde olması gerekir. Körün, şahitliği tahammülü kabul olunmaz. Zira, insanları ayırt etmesi mümkün değildir.⁷³

İmam-ı Malik ve ibn Hanbel'e göre, körün sesi tanıdığı zaman, duyduğu olaylardaki şahitliği geçerlidir. Evlenme, boşanma, alış-veriş, icare, nesep, vakıf, mutlak mülk, ikrar vb. konularda körün şahitliği caizdir⁷⁴ Ebu Yusuf'a göre, olay esnasında görme duyusuna sahip olan körün şahitliği muteberdir.⁷⁵

Ali, ibn Abbas, ibn Sirin, Ata, Şa'bi, Zühri, Malik, ibn Ebi Leyla, İshak ve ibnu'l Münzir; sesi anlayan körün şahitliğini geçerli kabul etmişlerdir.⁷⁶ Züfer ise, işitmeye öğrenilen olaylarda, körün şahitliğinin kabul edilebileceğine taraftardır.⁷⁷

Burada, günümüz dünyasında revaçta olan film, video ve gizli kamera gibi araçların şahitlikte delil olup olmayacağını da belirtmemiz gerekir.

İslâm hukukçularımızdan Hayreddin Karaman, film ve

⁷² Zuhaylî, age, VI, 558

⁷³ bkz. Semerkandî, Tuhfe, III, 362; el-Cezirî, Abdurrahman, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, çev. Hasan Ege, Bahar yay, İst. 1977, VII, 124; Merginanî, /ebu'l Hasan, el-Hidaye, Mısır, III, 121; Fetavay-ı Hindiyeye, VI, 514; Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hükkam, IV, 260; İbn Nuceym, Zeynüddin, el-Bahrü'r-Raik Şerh-u Kenzi'd-Dekaik, 2. bsm. Darü'lMa'rife, Beyrut, VII, 77; İbrahim b. Süleyman, Fetavay-ı Hayriyye, II, 33; İbn Kudame, age, XII, 62

⁷⁴ Sabık, age, III, 338; İbn Kudame, age, XII, 62; el-Hîn, Büyük Şafî Fıkıhı, IV, 318

⁷⁵ Sabık, age, III, 339

⁷⁶ İbn Kudame, age, XII, 62

⁷⁷ Merginanî, Hidaye, III, 121

videonun şahitlikte delil olması hakkında şu görüştedir: " İlgililerin ifadelerine göre filme alma ve sinema makinesi vasıtasıyla gösterme arasında bazı değişiklikler ve montajlar yapılabilmekte vak'a, mekân, şahıslar... ile oynanabilmektedir. Mütahasıslar (Bilirkişi Heyeti) filmin tam olarak gerçeği aksettirdiğine rapor vermeleri halinde bu vasıta şahadet yerine ikame edilebilir. ⁷⁸

c- Hakkında şahitlik yapılan olayı başkası aracılığıyla değil, bizzat kendisinin görmesi gerekir.

Ebu Hanife'ye göre " Tesamu" (kulaktan kulağa duymak) ile yakînin hasıl olması için şahitlik edilecek haberin meşhur olması, insanlar arasında yaygınlık kazanması ve bu olaydaki haberlerin yalanlanamayacak derecede olmasıdır. ⁷⁹ Şafîî Fakihlerinden İmam-ı Nevevi " zina, şarap içmek, gasp, telef, doğum, emzirme, avlanma, bir yeri ihya etme ve birinin elindeki mal hakkında görme ile şahitliğin olabileceği görüşündedir." ⁸⁰ " Nesep, ölüm, vakıf, nikâh ve eşyanın mülkiyeti hakkında kulaktan kulağa duyma yoluyla şahitlik geçerlidir. Eğer, filanın, filan adamın oğlu olduğuna dair haberler insanlar arasında yaygınlık kazanmış ve olay meşhur bir hal almış ise, buna dair şahitlik etmesi sahihtir. Çünkü nesep görme ve müşahede ile idrak olunamaz." ⁸¹

Hanbelîler de nesep, doğum, nikah, ölüm, mülkiyet, vakıf, velayet ve velayeti azl konularında yaygın olarak bilinmesi durumunda şahadetin sahih olacağı görüşündedirler.⁸² Malikîler ise tesamu' yoluyla şahitliğin yirmi yerde geçerli olduğuna dair fetva

78 Karaman, Hayreddin, İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, Marifet yay, İst. 1982, II, 350

79 Zuhayli, age, VI, 559; Bilmen, age, VIII, 141

80 Nevevi, Ravzatu't-Talibin, XI,259

81 Zuhayli, age. VI, 560

82 Zuhayli ,age. VI,561

vermişlerdir. ⁸³

Kur'an, mü'minleri, bilmediği şeylerin ardına düşmemesini istiyor, aksi takdirde bunun, beraberinde sorumluluk getireceğini ifade ediyor. " Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptığından sorumludur." (17/İsra, 36)

Kur'an'ı birinci kaynak kabul eden fıkıh bilginlerimiz, kendilerine, şahitlik hususunda bu ve benzeri ayetleri hareket noktası olarak almışlardır. Şahitlikte müşahede esastır. Çünkü şهادet kelimesi " Müşahede" den türemiştir, bu ise gözle görmektir. Fakat bazı olayların müşahedesi mümkün değildir. Örneğin nesep, vakıf, süt emme gibi. Ama kulaktan kulağa anlatılanlar, insanlar arasında meşhur hale gelmişse, bu da bilinmiş yani zımnen müşahede edilmiş gibi olur.

V- ŞAHİTLİĞE ENGEL OLAN DURUMLAR

1- Körlük

Körün şahitliği kabul görmemiştir. Çünkü şهادet-i edâ, iki hasmı ayırt edebilmeye muhtaçtır.⁸⁴ Gözlerin kör olması, ister olaydan önce olsun, isterse sonra olsun, aynıdır.⁸⁵

Hanefiler, körün şahitliğini kabul etmezler. Çünkü körün, insanları ayırt etmesi mümkün değildir, görüşüne sahiptirler. Malikîler, körün şahitliğini sadece sözle ilgili olaylarda kabul ederken; Şafiî ve Hanbelîler, körlükten önce şهادeti yüklenmişse caiz, körlükten sonra yüklenmişse caiz görmezler. ⁸⁶

⁸³ Geniş bilgi için bkz. Zuhayli, age. VI,560

⁸⁴ Molla Hüsrev, age, IV, 260

⁸⁵ Fetevay-ı Hindiyye, VI, 514; İbn Nüceym, el- Bahr, VII,77 İbrahim b. Süleyman, Fetevay-ı Hayriyye, XI, 33

⁸⁶ Ceziri, age. VII, 124; Merginani, III,121

" Güneş kadar açık biliyorsan şahitlik yap, yoksa bırak !" diye buyuran Hz. Peygamber (sav), şahitlik ile göz arasındaki ilişkinin önemini belirtmiştir.⁸⁷

Bazı istisnai durumlarda körün şahitliği geçerli görülmesine rağmen, şahitlikte temel olan husus, görme ve müşahededir.

2- Kölelik

Şahitliğe engel olan durumlardan birisi de kişinin özgür olmamasıdır.

Hanefî, Malikî ve Şafiîler, şahidin hürriyet sahibi olması konusunda fikir birliği içerisindeyler. Onlara göre, şahitlikte velayet davası vardır. Kölenin, özgürlüğü elinde alınmış kişinin ise velayeti yoktur. ⁸⁸

Özgürlüğü olmayanın şهادetinin kabul görmemesinin hikmeti; rahat ve bağımsız bir tavır gösterememesindedir. " Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile, katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli -açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi örnek verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı?" (16/Nahl, 75)

3- Kazf (İftira) Haddinden Ceza Almış Olmak

Bir müslümana iftira eden (Kâzif) kişinin şahitliği birçok islâm hukukçusu tarafından kabule şayan görülmemiştir.

Said b. Cübeyr'e göre tevbesi kabul, şahitliği ise kabuldeğilken;⁸⁹ Ebu Hanife, " tevbe etmiş olsa dahi kazf haddinden ceza alan kişinin şahitliğinin geçerli olmayacağı" görüşündedir.⁹⁰

⁸⁷ San'anî, Sübülü's-Selâm, IV, 131

⁸⁸ Zuhaylî, age. VI, 563; Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV, 427

⁸⁹ İbnu'l-Kayyim, İ'lam, I, 23

⁹⁰ Şa'ranî, Kitabu'l-Mizan, III, 426; İbn Nuceym, el-Bahr, VII,79; el-Cibali, Muhadarat I, 44

Kadı Şurayh'ın görüşü de bu doğrultudadır.⁹¹

Mevdudî (v.1979) iftira cezası alan kişinin şahitliğini kabul eden ve etmeyen islam hukukçularının ^{listesini} vermektedir: Şurayh, Said b. Museyyeb, Said b. Cübeyr, Hasan Basrî, İbrahim en-Nehaî, ibn Sirin, Mekhul, Abdurrahman b Zeyd, Ebu Hanife; Ebu Yusuf, İmam-ı Muahammed, Züfer, Süfyan-ı Sevri ve Hasan b Salih gibi seçkin fakihler kazf haddinden ceza alan kişinin şahitliğini kabul etmezken; Ata, Tavus, Mücahid, Şa'bi, Salim, Zührî, İkrime, Ömer b Abdulaziz, Süleyman b. Yesar, Mesruk, Dahhak, Malik, Şafî, ibn Hanbel ve ibn Cerir et- Taberî gibi fakihler de böylesi bir şahitliğin geçerli olduğu görüşündedirler.⁹² İmam-ı Malik , kişinin durumunu düzeltmesi, kötülükten kaçınması, hayr ve hasenatta bulunması ⁹³ şartını koşmaktadır.

ibn Cüreyc, Ata Horasanî'nin ibn Abbas'ın şöyle dediğini nakletmektedir." Tevbe etse de fasıkın şahitliği geçerli değildir."⁹⁴ Çünkü kazf haddinden ceza alanlar Allah tarafından "Fasık" diye nitelendirilmiştir. (24/Nur,4)

Kur'an'da fasık olarak nitelenen kişinin şahadetinin geçerli olup ya da olamayacağı üzerinde durmamız yararlı olacaktır.

Arap Edebiyatında " Fasık" kelimesi F-S-K fiilinden türemiş olup sözlük anlamı, " olgunlaşıp kabuğundan sıyrılan taze hurma için " " Feseka'r Rutebu"-denmiştir.⁹⁵ Bu fiilden türeyen fasık kavramına Cahiliye Dönemi şiir ve edebiyatında pek rastlanmamaktadır.⁹⁶ Fareye de deliğinden sıkça çıkıp girdiğinden "

91 İbnu'l-Kayyim, age. I,123

92 Mevdudî, Tefhimu'l-Kur'an,III,438

93 Şa'ranî, age. III, 426; Muvatta, Akdiye, 489 (HN:1466)

94 İbnu'l-Kayyim, İ'lâm, I, 122

95 Rağıb, Müfredat, s. 380; İbn Manzur, Lisanu'l-Arab,X,308

96 İbn Manzur, age, X,308; Zebidî,Tâcu'l-Arûs, VII, 49

Fuveysika" denilmiştir. 97 Hadislerde " kaplarınızın üzerini kapatın, lambaları söndürün. Çünkü bazen fare (fuveysika) gelir lambayı devirir ve ev halkını yakar." 98, " Beş hayvan fasıktır, öldürülmesi gerekir: Fare, akrep, baykuş, karga ve kuduz köpek "99 denilmiştir.

Fasık kelimesinin ıstılahî anlamı ise, şeriatın hükümlerini kabul edip bağlandıktan sonra tüm hükümlerini veya bir kısmını ihlâl etmek 100, Allah'ın emirlerini terketmek101 ve hak yoldan çıkmaktır.

Kur'an'ın ayetleri dikkatlice incelendiğinde, fısık/fusûk teriminin Allah'a iman etmeyip kâfir (2/Bakara, 26, 59,99), (9/Tevbe,84), (10/Yunus,33); Allah'ın ayetlerini yalanlama (6/Enam, 49); Kur'an'dan yüz çevirme (5/Maide,49); nifak ve ikiyüzlülük (9/Tevbe, 68, 80, 90) gibi anlamlara geldiği görülecektir.

İslâm Dininden inanç ve akide yoluyla çıkmak mümkün olduğu gibi, davranış ve tavır nedeniyle de çıkmak sözkonusudur.102 Bizim alanımıza giren fısık, amelî fısıktır. Çünkü itikadî fısık, küfrü gerektirir.Kâfirin ise şahitliği geçerli değildir.Fakat fıskı giren, amelî fasıklığı üzerinde bulunduran müslümanın şahitliği hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.Bu görüş ve düşünceler, daha çok (24/Nur, 4,5) ayetleri etrafında yoğunlaşmaktadır.

Ebu Hanife'ye göre, ayetteki "tevbe" ile ve "ıslah"tan sonraki istisna, yalnız son cümle, yani "onlar fasıkların ta kendileridir"

97 Rağıb, Müfredat, s. 380; İbn Manzur age. X,308

98 Buharî, Bedu'l-Halk, 16

99 Buhari, Bedu'l-Halk,16

100 Rağıb, age, s. 380

101 Ebu'l-Beka,Eyyub b. Musa, el-Külliyat Mu'cemün fi'l Mustalahat ve'l-Furuki'l-Luğaviyye,2.bsm.Müessetü'rRisale, Beyrut,1993, s. 674

102 Ebu'l-Beka, age, s. 693

cümlesi ile ilgilidir.Dolayısıyla müfterinin sadece "fasıklık" vasfını ortadan kaldırır. Sonradan, dünyanın en salih insanı bile olsa,şahitliği asla kabul edilmez.Bu görüş Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Nehaî,Said b. Cübeyr ile diğer bazı tabiin fakihlerinden de rivayet edilmiştir.¹⁰³

İmam-ı Malik, İbn Hanbel ve İmam-ı Şafiî'ye göre ise, istisna, iki cümleyi, yani "onların ebediyyen şahitliklerini kabul etmeyin" ve "onlar fasıkların ta kendileridir" (24/Nur,4)cümlelerini içine almaktadır. Bundan dolayı, müfterinin hem fasıklık vasfı ortadan kalkmakta, hem de şehadeti geçerli olmaktadır.Bu görüş Ata, Tavus,Mücahid, Şa'bî,İkrime va diğer bazı tabiin fakihlerinden destek görmüştür. Taberî de bu görüşü benimsemiştir.¹⁰⁴

Bu yorum ve düşünceler,sadece Nur Suresi 4. ve 5. ayetleri içinde geçen fasıkla ilgili bulunmaktadır.Diğer taraftan fasıklığı apaçık bir şekilde ortaya çıkanın şahitliği hakkındaki yorumlar bunun dışındadır.

Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur:"Hain erkek ve kadının, kazftan hadd tatbik edilen erkek ve kadının, kindârın, kardeşine düşmanlık edenin, azatlılığı ve akrabalılığı şüpheli olanın şahitliği geçerli değildir."¹⁰⁵

Fasıkın şahitliği geçerli değildir.¹⁰⁶ VeleVKi tevbe etmiş olsun.¹⁰⁷ Çünkü Allah adil kişilerden şahit getirilmesini istemekte (2/Bakara, 282), fasık ise adalet sahibi değildir.¹⁰⁸ İmam-ı Şafiî de

103 Sabunî, Muhammed Ali, Ahkâm Tefsiri, (çev. Mazhar Taşkesenlioğlu),Şamil yay, İst.1984, II, 107

104 Sabunî, age, II,107

105 Tirmizi, Şehadet, 10, (HN: 2400)

106 İbnu'l-Nüceym, el- Bahr, VII,79; Sabık, age,III,335

107 İbnu'l- Hümam, Fethu'l-Kadir, VII,371

108 Dimyatî, İane, IV,278; Semerkandî, Tuhfe, III,363

fasık'ın şahitliği ile hakimin hükme varmasını uygun görmemektedir.¹⁰⁹ Zira fasıklar, kendileri gibi ehl-i fıskı ve ma'siyeti överler.¹¹⁰ Fasıkın şahitliğin geçerli olmamasının nedeni, şehadetin bağlayıcı ¹¹¹ bir haber olmasından kaynaklanmaktadır.

Hakimin şahsi bilgisi de kabul edilemez görülmüştür.

Onun görevi yalnızca, mahkeme önünde usulüne uygun icra edilen şehadete dayanarak hüküm vermektir. Hz.Peygamber, bu olaya şu hadisi ile işaret etmiştir: " Bazı şikâyetçiler, meramlarını diğerlerinden daha güzel ifade ediyorlar. Ben ancak işittiğime göre karar veririm. Fakat ben hakkı olmadığı halde bir kişinin lehine karar verirsem, bilsin ki, ona ateşten bir parça vermişim." ¹¹²

Görüldüğü üzere fasıklık, kişinin adalet vasfına halel getirmektedir. Halbuki şahitlik ile adalet vasfı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Adalet vasfını taşıyanların şahitliği ile ümmet arasında uhuvvet ve muhabbet; fasıkların şahitliği ile de ümmet arasında kaos, keşmekeşlik ve adavet meydana gelecektir.

4- Şahitlerin Birbirine Eş Olması

Eşlerin birbirlerine şahitlik yapması, Cumhur-u Ulemaya göre geçerli değildir. Çünkü her birisi diğerinin mirasını alır ve malından istifade eder. Bundan dolayı şahitliği ile karşı tarafa fayda sağlaması muhtemeldir. ¹¹³

¹⁰⁹ el-Cibalî, Muhadrat, I,41

¹¹⁰ Zebidî, Tecrid-i Sarih, IV,568

¹¹¹ İbn Kudame, Muğni XII,29

¹¹² Hamidullah, Muhammed, "İslâmda İsbat Hukukunun Doğuşu", İlahiyat Fak. Dergisi, DEÜY, İzmir, 1987, IV,488

¹¹³ Zuhaylî, age, VI,569; Mavsilî,el- İhtiyar, II,147; eCibali, age,I, 62; el-Hacevi, Ravdu'l- Murbi', II,375; Zeyleî, Nasbu'r-Raye, IV,82

Şafiiler eşlerin birbirine karşı şahitliklerini uygun görürler. ¹¹⁴ Fakat zina ile ilgili şahitliği kabul etmezler. Çünkü zina olayında hıyanet sözkonusudur.¹¹⁵ Artık eşler birbirlerinin hasmıdırlar.¹¹⁶

5- Hafif Meşrep Sahibi Olması

Şahitliğe engel durumlardan birisi de şahidin hafif meşrep olmasıdır. Yalancılığı veya kötü ahlakı ile tanınmış ¹¹⁷, tavla oynayan¹¹⁸, kadınlaşan erkeğin, namus konusunda duyarsızın¹¹⁹, asalakça yaşayanın¹²⁰ ve zar atanın¹²¹ şahitliği muteber değildir.

Bazı fıkıh kitaplarımızda, her ne kadar yolda yemek yiyen ¹²², saz çalan¹²³, üç günden fazla bir müslümana küsen, Kur'an ezberini unutan, özürsüz namazını takdim ve te'hir eden¹²⁴, sarık takmayan¹²⁵ kişinin şahitliğinin kabul edilmeyeceği yazılıyorsa da, biz, bunu örf ve o günün toplum yapısı ile ilişkilendiriyoruz.

114 Nevevî, Ravza, XI,237; Semerkandi, Tuhfe, III,362; İbnu'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, VII,377

115 Serahsî, Mabsut, VII,54

116 Nevevî, Ravza, XI,237; Abdulkadir Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, III,299

117 Sabık, Fıkhu's- Sünne, III,335

118 İbn Abidin, Reddü'l-Muhtar, XII,503

119 Fetevay-ı Hindiyeye, VI,521

120 İbn Kudame, Muğni, XII,50

121 Geniş bilgi için bkz. İbn Nüceym, Bahr, VII,88; Dimyatî, İane, IV,281; Süleyman el- Cemel, el-Cemel ala Şerhi'lMenhec, V,381; Şirvanî ve İbn Kasım, Haşiye Tuhfeti'lMuhtaç, X,216; Bauli, er-Ravdu'n-Nediyy, s. 525; Ahmet b. Muhammed, el-Cevheretu'n-Neyyire, II,292

122 Dimyatî, age, IV,281; İbn Nüceym, age, VII,88

123 Bauli, age, s.,525; Süleyman Cemel, age, V,381

124 Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV,427

125 Remlî, Nihayetu'l-Muhtaç, VIII,299

Bugün büyük kentlerde yaşayan binlerce müslüman yolda, arbada ve vapurda bir şeyler atıştırmakta, bir nevi zamanla yarışmaktadır. Geçmişin şartlarında verilen fetvaları, günümüze olduğu gibi uyarlamamız isabetli olmasa gerektir. Örneğin İbn Abbas'a göre yetmiş; Said b Cübeyre göre ise şahitliği kabul edilmeyenlerin sayısı yediyüz civarındadır. Bu iki zatın tasnifini ve takdirlerini ölçü olarak ele aldığımızda ümmet içerisinde şahitliği muteber sayılacak kimseyi bulmamız mümkün değildir.

Tabii ki müslümana yakışan vakar ve şahsiyet sahibi olmasıdır. Zaruret olmadıkça bu gibi davranışlardan (yolda yemek v.b.) kaçınmasıdır. Zira bu hareketler kişinin mürüvvetini ve şahsiyetini yok eder.

Mecelle, hafif meşrep sahibini şöyle tanımlamaktadır: " Rakkas ve maskara gibi namus ve mürüvveti yok eden hal ve hareketleri adet edinen kişilerin ve kizb ile ma'ruf olanların şahitlikleri makbul değildir"¹²⁶

6- Büyük Günah İşlemek (Mürtekib-i Kebire)

Şahitliğe engel durumlardan olan büyük günahlar şarap içmek, kumar oynamak, fal baktırmak, şans oyunları (5/Maide,90), sihir, şirk,haksız yere adam öldürmek, faiz ve yetim malını yemek, savaş günü cepheden firar etmek ve günahsız müslüman bir kadına iftira etmek¹²⁷, zina,hırsızlık vb. gibi şeylerdir

Müslümanlar arasında kötü sayılan ve dinin saygınlığını yok eden her günâh kebiredir.¹²⁸ Büyük günah işleyenlerin şahitliğinin kabul edilmeyeceği hususunda ittifak bulunmaktadır.

¹²⁶ Berkî, Açıklamalı Mecelle, s.379 (md:1705)

¹²⁷ Buharî, Vesayâ, 23

¹²⁸ Bilmen, age, VIII, 148

Faizci, içki içen¹²⁹, zina eden¹³⁰, şarkı söyleyen ve ağıt yakan¹³¹, kumar oynayan¹³², haddi gerektirecek suçu işleyen¹³³ kişilerin şahitliği makbul ve muteber değildir. Çünkü bu suçların hepsi Allah'ın Kitabında ve Resul'ün Sünnetinde haram kılınmıştır. Ve bunları işleyenin adalet vasfı düşer.

Zaman zaman müslümanlar arasında satranç oynamanın mahiyeti ile bazı ihtilaf ve münakaşalar olmaktadır. Satranç oynamanın şahitlikle ilgisi olduğundan, bu başlık altında satrançla ilgili görüşlerin bir analizini yapmayı yararlı görüyoruz.

Ebu Hanife ve İmam-ı Malik'e göre, satranç haram şeylere sebep olduğunda tavla (zar) gibi haram olur ve satranç oynayanın şahitliği caiz olmaz.¹³⁴ Şafiî ise, namazdan alıkoymadıkça, yalan ve harama götürmedikçe ve yolda oynanmadıkça, kişinin şahitliğine gölge düşürmez¹³⁵ görüşündedir.

Hz. Ali, satranç oynayan bir topluluğa rastladığında:"Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir ? "(21/Enbiya, 52) ayetini okudu.

İmam-ı Ahmed, satranç hakkında Hz. Ali'nin sözünü esas almaktadır.¹³⁶

Kanaatimize göre, satranç, harama götürmediği

¹²⁹ Fetavay-ı Hindiyeye, VI, 517; Merginanî, Hidaye, III, 121; Molla Hüsrev, age, IV, 264.

¹³⁰ İbn Mace, Ahkâm, 30 (HN: 2366); Ebu Davud, Akdiye, 16 (HN: 3600); İbnü'l-Kayyim, age, I, 123; İbn Kudame, age, XII, 34

¹³¹ İbn Nuceym, el-Bahr, VII,85; Ubeydan, A.Rahman, Zevaidü'l-Kâfi, II,228; Zuhayli, age, VI, 566 VII,386

¹³² Baulî, age, s. 525; Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV, 427

¹³³ Dimyatî, İane, IV, 282; İbn Nuceym, el-Bahr, VII, 89

¹³⁴ İbn Kudame, age, XII, 38; el-Mehdî,Şerh-u Fethi'l-Kadir, VII, 410

¹³⁵ İbn Kudame, age, XII, 38

¹³⁶ İbn Kudame, age, XII, 37

müddetçe, oynayanlar arasında kin ve nefret tohumlarını koymadığı sürece caiz; satranç oynayanın şahitliği de geçerlidir.

7- Hıfz Ve Zabt Noksanlığı

Hafızası kötü olan ve çok yanılan kişinin şahitliği, sözü doğru olmayacağı için makbul değildir.¹³⁷

Zabt; "iyice duyma, anlama ve şahitlik vaktine kadar olayı zihninde tutmak" ¹³⁸ demektir.

Şahitlik daha çok soyut ve zihinsel olduğundan, şahidin zihinsel faaliyetinin tam olması gerekir. Olayın üzerinden birkaç saat veya gün geçmesinden sonra hatırlamayacak kadar hıfz ve zabttan yoksun bir kimsenin şahitliğinin geçerli olmaması da gerekir. Tabii ve fitri kanunlar da bunu gerektirir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAHİTLİKLE İLGİLİ BAZI MESELELER

I-BİRBİRİYLE ÇELİŞEN ŞAHİTLİKLER

Zaman zaman şahitler arasında görüş ve ifade birliğinin yerine, ihtilafların bulunması mümkündür. Bir olay hakkında şهادette bulunan şahitler, meşhudün bih'te birbirlerine aykırı beyanlarda bulunurlarsa, şهادetleri makbul olmaz.¹³⁹ Bundandır ki, şهادetin iddiaya uygun olması gerekli olduğu¹⁴⁰ gibi, şahitlerin verdikleri ifadelerde de çelişkiler olmaması gerekir.

¹³⁷ Sabık, age, III, 336; Nevevî, Ravza, XI, 241; Bilmen, age, VIII, 167; İbn Kudame, Muğnî, XII, 61

¹³⁸ Serahsî, Mabsut, XVI, 113

¹³⁹ krş. Berki, Açıklamalı Mecelle, (md: 1712-1715); İA, XI, 283 Bilmen, age, VIII, 145

¹⁴⁰ İbnü'l-Hümmam, age, VII, 405

Ebu Hanife'ye göre, her iki şahidin ifadesinin söz ve mana bakımından aynı olması gerekir. Şahitlerden biri, 1000 dirheme, diğeri de 2000 dirheme şahitlik ederse bu şahitlik geçersizdir.¹⁴¹ Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed ise, buradaki şahitliğin 1000 dirhem için geçerli olduğu kanaatindedirler. Çünkü her iki şahit 1000 dirhem üzerinde ittifak etmişlerdir.¹⁴²

Şahitlerden biri öldürmenin kasten, diğeri ise hataen gerçekleştiğine şahitlik etmesi halinde; hakim, öldürmenin hataen işlendiğine karar verir. ¹⁴³ Ebu Hanife'ye göre iki kişi, bir kimsenin bir inek çaldığına şahitlik eder, fakat renginde ihtilaf ederlerse, hırsızın eli kesilir. Şayet, biri ineği, öbürü ise öküzü çaldığına dair şahitlik ederse hırsızın eli kesilmez.¹⁴⁴

Şehadet Hukukunda birbiriyle çelişen şahitlikler, hükmün verilmesinde mühim rol oynarlar. Hükmün tabii seyrini değiştirirler. Çünkü çelişen şahitlikler, beraberinde zan ve şüphe getirirler. Zan ise, hakikati ifade etmez.(10/Yunus,36; 53/Necm, 28). Zan ile verilen hüküm ise, bir insanın mağduriyet ve mahrumiyetine neden olabilir. İslâm Dini, insanları mağdur ve mahrum etmeye değil, mutlu kılmaya ve insanlar arasında adaleti tesis etmeye gelmiştir.

II-ŞAHİTLİKTEN DÖNMEKLE İLGİLİ DURUMLAR

A-Şahitlikten Dönmenin Hükümü

Şahitlikten dönmekten amaç; şahidin "Daha önce yaptığım şahitlikten dönüyorum" şeklinde bir ifade kullanmasıdır.¹⁴⁵

¹⁴¹ Merginanî, age, III, 223; Mavsilî, age, II, 145; ibnü'l-Hümam, age, VII, 408

¹⁴² Merginanî, age, III, 223

¹⁴³ Ubeydan, Zevaidü'l Kâfi, II, 233

¹⁴⁴ ibnü'l-Hümam, age, VII, 415; Mavsilî, age, II, 146; Merginanî, el-Hidaye, III, 225

¹⁴⁵ Zuhayli, age, VI, 577; İbn Abidin, age, XII, 581

Hakim,hükümünü verdikten sonra şahitlikten caymak geçerli değildir.¹⁴⁶ Şahitliği inkâr etmesi, şahitlikten dönüş anlamına gelmez. Hüküm mahkemeden çıktıktan sonra şahitlikten dönme, hükümü feshettirmez.¹⁴⁷ Çünkü, verilen hüküm kuvvet kazanmıştır ve geçerlidir.

Müslümanlar şahitlikten kaçınmamalı, şahitlik için çağrıldıklarında gitmelidirler. Bu çağrıya icabet etmek, bütün müslümanlar üzerinde farz-ı kifâyedir.¹⁴⁸ Müslümanlar gördüklerini ve duyduklarını gizlemez, yalan beyanda bulunmaz ve Allah'tan korkarlar. Şahitliği gizlediği takdirde kişinin kalbi günaha batmış olur.¹⁴⁹ Şahitliğe çağrılan kişi, onu gizleyecek olursa yalancı şahitlik yapmış gibi olur.¹⁵⁰ Şahidin şahitlikten kaçınması günahkâr olmasına neden olurken ¹⁵¹ Resulullah (sav): "Şahitlerin en hayırlısı, şahitlik etmesi talep edilmeden önce şahitlik edendir."¹⁵² diye buyurarak olayın ehemmiyetini belirtmiştir.

Türk Ceza Hukuku da, usulü dairesince çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıkların zorla mahkemeye getirileceğini ve gelmemelerinin neden olduğu masraflar ile beraber hafif para cezasına mahkûm edileceklerini¹⁵³ takdir etmiştir.(CMUK: 46)

146 Semerkandî, Tuhfe, III, 365

147 İbn Abidin, age, XII, 581

148/ Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, AÜİF yay, Ank. 1982, I, 338; S. Kutup, Kur'an'ın Gölgesinde Kadın, s. 388

149 S. Ateş, age, I, 340

150 el-Münzirî, et-Terğib ve't-Terhib, Hikmet yay, 1985, IV, 501

151 Nevevi, Ravza, XI, 274

152 Ebu Davud, Akdiye, 13 (HN:3596); Tirmizi, Şehadet, 1 (HN: 2397); Muvatta, Akdiye, 488 (HN: 1462); İbn Mace, Ahkâm, 28 (HN:2364); Müslim, Akdiye, 9 (HN: 1719)

153 Malkoç, İsmail-Güler, Mahmut, Ceza ve Yargılamada Temel Yasalar, Feryal Matbaacılık, Ank. 1993, s. 33

Mahkeme dışındaki yerlerde şahitlikten dönme sahih değildir.¹⁵⁴

Şahitlik, bir sorumluluk olayıdır. Ondan kaçınmak yerilmiş, gizlemek de günâh sayılmıştır. Fakat hüküm infazedilmeden önce, şahitler şahitliklerinden cayarlarsa, bu davranış, onların dinine ve adaletine bir zarar vermez.¹⁵⁵

B-Şahitlikten Dönmenin Cezası

Şahitlik konusu, öyle nazik bir olaydır ki, iki veya dört kişinin şahitliğiyle Allah'a (Hukukullah) veya kula (Hukuku'l ibad) ait büyük bir hak sabit olur ve hatta idama kadar varan cezalar gerçekleşir. Durum bu kadar önemli olduğuna göre, hakimi yanılta ve bir müslüman kardeşini mağdur eden kişiye de bazı müeyyidelerin terettüp etmesi gerekmez mi ?

Şahitlikten dönmenin anlamı "Bir kimsenin ispat ettiği bir şeyi nefyetmesi yani yapmış olduğu şahitlikten geri dönmesidir."¹⁵⁶

Şahitlerin, şahitliklerinden dönmelerinde itibar; geride kalanlaradır, dönen kişilere değildir. İki şahitten biri döndüğü takdirde (malın) yarısını öder. Ama üç şahitten biri dönecek olursa, geride kalan iki şahitle hüküm verileceğinden dönen şahidin bir şey ödemesi gerekmez. Fakat bu geride kalan iki şahitten biri daha dönecek olursa, dönen iki şahit malın yarısını ödemek zorundadır. Çünkü geride bir şahit kalmıştır.¹⁵⁷

Şahitlerden biri şahitlikten dönerse (Hanefilere göre) malın yarısını öder.¹⁵⁸ Bir erkekle iki kadın eder de bir kadın şahitlikten

¹⁵⁴ Zuhayli, age, VI, 577

¹⁵⁵ İbn Teymiyye, Mecmu-u Fetava, XXXV, 35

¹⁵⁶ Fetavay-ı Hindiyye, VIII, 93.

¹⁵⁷ İbn Abidin, Reddül-Muhtar, XII,582

¹⁵⁸ Merginani, el-Hidaye, III,133

dönerse malın 1/4 ü,iki kadın dönerse 1/2 si kadınlara,diğer yarısı da erkeğe ait olur.¹⁵⁹ Üç kişi bir konuda şahitlik eder ve aleyhinde şahitlik yapılan kişi cezaya çarptırıldıktan sonra, şahitlerden biri geri cayarsa cezanın 1/3 nü ödemeye mahkum olur.¹⁶⁰ Şahitler, hüküm verilmesinden sonra hakimin önünde şehadetlerinden geri dönerlerse, hakimin verdiği hüküm bozulmaz, ancak hükmolunan şeyi bu şahitler tazmin ederler.¹⁶¹ Ayrıca ta'zir olunurlar¹⁶². Şahitlerden biri şahitlikten dönerse malın yarısını ödemek zorunda kalır.¹⁶³

Bunlar, mal ile ilgili olaylara ait hükümlerdir. Çünkü bir insanı durup dururken zarara sokmaya ve mağdur etmeye kimsenin hakkı yoktur.

Kıyası gerektiren bir suça şahitlik edenler, hüküm infaz edildikten sonra dönerlerse, ölenin diyetini öderler¹⁶⁴, bir başka görüşe göre ise, karşılık olarak kıyas edilirler.¹⁶⁵ Bu görüş İmam-ı Şafî'ye aittir. ¹⁶⁶

III- ŞAHİTLİK ÜZERİNE ŞAHİTLİK

Şahitlik üzerine şahitlikten amaç " bir olay hakkında şahitlik yapan kisenin şahiliğine bir başkasını şahilik yapması" dır. Bir diğer ifade ile başkasını şahit gösterme ya da şahitlerin, yedek şahitlere

159 Semerkandi, Tuhfe, III,365

160 Mansur, Yunus, Minehu's-Şifa eş-Şafiyât fi Şerhi'l-Müfredat, Riyad, 1981, II,299

161 IA,XI,283 (Şahitlik maddesi)

162 IA,XI,283 (Şahitlik maddesi)

163 Merginanî age.III,133

164 Mevsilî, II,155; İbnu'l-Humam.age VII,457

165 Bilmen age, VIII,165

166 İbnu'l-Hümam, age, VII,458

şahitliklerini aktarmasıdır.¹⁶⁷

Şahitlik üzerine şahitlik (Hanefilere göre) istihsanen caizdir.¹⁶⁸ Hukukullah (ukûbat) hariç olmak üzere şahitlik üzerine şahitliği makbul görenler¹⁶⁹ olduğu gibi bunu bütün alanlara teşmil edenler de¹⁷⁰ bulunmaktadır. Bir kişinin, bir başkasının şahadetine şahitliği kabul etmeyenler bulunduğu gibi¹⁷¹ bunun aksini söyleyenler de vardır.¹⁷² Zahirîler: " Allah, bize adil şahitlerin şahadetini (2/Bakara 282) kabul etmeyi emretmiştir"¹⁷³ ilkesinden hareket etmektedirler.

Ebu Hanife; Şahitlerin olay anında bizzat hazır bulunup olayı görmüş olmalarını şart koşar ve şahidin şahit olduğuna dair birisinin şahadetini kabul etmez. Yani kulaktan duyma (Tesamu') ile şahitliğe cevaz vermez.

Şafiî mezhebi, prensip olarak şahide şahadeti insanların haklarıyla ilgili konularda caiz görür.¹⁷⁴

İmam-ı Malik hukukullah olsun hukukül-Ademiyyin olsun, her halükârda şahitlik üzerine şahitliği caiz görmektedir.¹⁷⁵

Zeydîler zina suçunda, şahitlik üzerine şahitliği kabul etmezler. Onlara göre genel kaide şudur: " Şahitlik üzerine şahitlik had ve

¹⁶⁷ İbn Abidin, age, XII, 563

¹⁶⁸ İbn'ül-Hümam, Fethü'l-Kadir, VII, 431; İbn Abidin, age, XII, 563

¹⁶⁹ Nevevi, Ravza, XI, 289; Remli, age, VIII, 324; Kudurî, Kitab-u Kudurî, s. 397;

İbn Abidin, age, XII, 568; Şerbinî, age, IV, 453

¹⁷⁰ Şa'ranî, Kitabü'l-Mizan, III, 434

¹⁷¹ İbn'ül-Hümam, age, VII, 434

¹⁷² Udeh, age, III, 304

¹⁷³ Udeh, age, III, 304

¹⁷⁴ Udeh, age, III, 302; Şerbinî, age, IV, 453

¹⁷⁵ Şa'ranî, age, III, 434

kıyas dışında bütün konularda caizdir." 176

Asıl şahitler kendi şahitliklerini inkar edecek olurlarsa ikinci derecedeki şahitlerin şahitliği muteber olmaz ve kabul edilmez. İkinci derecedeki şahitlerin şahitliği, asıl şahitler mazeretleri dolayısıyla yargı önüne gelemedikleri zaman kabul edilir. Yani esas olan asl'dır, fer'i değildir. Asıl şahidin şahitlik ehliyetinden çıkması ile fer'i şahitlerin şahitlikleri hükümsüz hale gelir.

IV- YALANCI ŞAHİTLİĞİN CEZASI

Yalan söylemek, Allah'ın haram kıldığı en büyük günahlardandır. Hal böyleyken, imanı zayıf bazı müslümanların şeytanın vesvesesine kapılarak yalan yere şahitlik yaptıkları görülebilir. Bu, insan hayatında mümkün olan bir durumdur. Bunun mümkün olması, meşruiyetinin nedeni değildir.

Bilindiği gibi hukukta cezalar suçlar için vardır. Yalan yere şahitlik ise en büyük suçlardandır. K. Kerim'de putlara tapınmaktan kaçınmakla yalan şahitlikten sakınma (22/Hacc, 30) bir arada anılmıştır.

Abdurrahman b. Ebi Bekre (Ra) hadisi:" Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurdu: Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi ? Ashab:"Evet ya Rasullah ! " dediler.Buyurdu ki "Allah'a şirk koşmak, anne babaya asi olmak, yalan yere şahitlik etmek veya yalan söylemek" Ebu Bekre diyor ki " Resul-u Ekrem bunu o kadar tekrarlardı ki, biz "Keşke sussaydı" dedik.¹⁷⁷

İbn Ömer (Ra) hadisi : "Allah yalancı şahit için (cehennem) ateşi vacip kılmadıkça onun ayakları yerinden ayrılmayacaktır"¹⁷⁸ Ve

176 Udeh, age, III, 302

177 Buhari, Şehadet,10, (HN:3); Timizî, Şehadet,10,(HN:2401)

178 İbn Mace, Ahkâm, 32, (HN:2372)

yalan yere şahitlik, Allah'a eş koşmaya denk tutulmuştur. 179

Allah'ın Kitab'ında ve Hz. Peygamber'in hadislerinde bu şekilde nitelendirilen yalan yere şahitlik hakkında, İslâm hukukçuları somut bazı cezaî müeyyideler takdir etmişlerdir. Ki bu müeyyideler, muhatapta caydırıcı bir rol oynasın ve toplum fesada gitmesin.

Ebu Hanifeye göre, yalancı şahide ta'zir (ceza) gerekmez. Sadece kavmi içinde onun yalancı şahit olduğu ilan edilir.¹⁸⁰ Diğer üç İmama göre ta'zir olması gerekir.¹⁸¹ Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise yalancı şahitler canı acıyana kadar dövülür.¹⁸² İmam-ı Malik ve Şafiî ise cezalarının hapis olduğu görüşündedirler.¹⁸³ Ayrıca İmam-ı Malik mescid, pazaryeri ve en kalabalık yerlerde şahitlerin insanlara ibret olması için teşhir edilmesinden yanadır.¹⁸⁴ Teşhir ise; " Bu adam yalancıdır ondan sakının! İnsanları da uyarın!" diye ilan etmektir.¹⁸⁵

Yalan yere şahitlik yapan aslında üç günah işlemiştir: a- Doğrudan yalancılık günahı,

b- Zalim ve haksız olan kimseye yardım,

c- Haklı olanı mağdur duruma düşürmektir.¹⁸⁶

179 Şa'ranî, Kitabu'l-Mizan, III,435; Merginanî, Hidaye, III, 132; Mevsilî, el-Ihtiyar,II,145; el-Mehdî, Şerhu Fethi'l-Kadir, VII,442

180 Şa'ranî, age, III,435

181 el-Mehdî,age VII,442

182 ibnu'l-Hümmam, age,VII,442

183 İbn Mace, Ahkâm, 32, (HN:2373)

184 Şa'ranî,age, III,435; Sabık, age, III,351

185 Mevsilî, el-Ihtiyar, II,145; Bayındır,İslam Muhakeme Hukuku, s.194-196

186 el-Heytemî,İbn Hacer, İslâmda Helaller ve Haramlar, (çev. Ahmet Serdaroğlu-Lütfü Şentürk), Kayıhan yay,İst.1981, II,578

V- ŞAHİTLİĞİN SORUMLULUĞU

Başkasına ait olup iddia edilen bir hakkı, bir olayı hakimin huzurunda haber vermekten ibaret olan şahitlik; sorumluluğu hem artı hem eksi yönünden büyük olan bir pozisyonudur. Çünkü bir insanın yargı önünde mahkumiyet ve ma'sumiyetinin ispatı ile ilgilidir.

Şehadet hukukunda çoğu kez hakimin şahsi bilgisi kabul edilemez görülmüştür. Yalnızca mahkeme önünde uslûne uygun icra edilmiş şehadete dayanarak hüküm verme mecburiyeti vardır.Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: " Bazı şikâyetçiler meramlarını diğerlerinden daha güzel ifade ediyorlar.Ben ancak iştiğime göre hüküm veririm. Fakat ben hakkı olmadığı halde bir kişinin lehine hüküm verirsem, bilsin ki, ona ateşten bir parça vermişim." ¹⁸⁷

Bir olay hakkında hakimin sonuca varması, şahitlerin verdiği ifade ile doğru orantılıdır. Burada hakim değil, şahitler sorumlu olmaktadır.Bu sorumluluk, onların verdiği doğru ifade ile en hayırlı bir dereceye yükselmesi ¹⁸⁸ mümkün olduğu gibi, yanlış ve yalan bir ifade ile de ayaklarının cehennemde sabit kalması da¹⁸⁹ mümkündür.

Şahidin yalan- yanlış ifadesi maznunun iftiraya ve gadre uğramasına neden olacağından, şahit için hem dünyada hem de ukbada bir sorumluluğun hasıl olması (60/Mümtehine,12) ortaya çıkmaktadır.

Bundan dolayı şahitlerin, şahitlik ederken lehinde ve aleyhinde

¹⁸⁷ Hamidullah, 'İslam'da İspat Hukukunun Doğuşu', İlahiyat Fak. Dergisi DEÜY, İzmir 1987, IV, 488.

¹⁸⁸ Müslim, Akdiye, 9(HN:1719); Tirmizî, Şehadet,10 (HN:2397); Muvatta,Akdiye, 488 (HN:1462); İbn Mace, Ahkâm,28 (HN:2364); Ebu Davud Akdiye,13 (HN:3596)

¹⁸⁹ İbn Mace,Ahkâm, 33 (HN:2374)

tezahür edebilecek dünyevi ve uhrevi sorumluluğu düşünmeleri ve bundan gafil olmamaları gerekir.

VI- MÜSLÜMAN OLMAYANLARIN ŞAHİTLİĞİ

Şahitlik için esas olan adalet vasfının bulunmasıdır.

Kâfir ise adalet vasfından yoksundur. O, küfrü ve şirki tercih etmekle zalimlik sıfatını kazanmıştır. Allah (cc.) şöyle buyuruyor:"... Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür." (31/Lokman,13)

Müslüman olmayanların, yani adalet vasfından yoksun olanların müslümanlar hakkında - vasiyyet hariç - şahitliği muteber olmamakla birlikte birbirlerine şahitlikleri uygun görülmüştür.

Cabir b. Abdillâh (Ra) hadisi: " Resulullah (sav) kitap ehlinin birbirleri aleyhinde şahitlik etmelerini uygun görmüştür."¹⁹⁰

Hanefîler, kafirlerin kendi aralarındaki şahitliklerini kabul ederler.¹⁹¹ Çünkü Hz. Peygamber iki yahudiyi, yahudilerin şahitliğine dayanarak recm etmiştir.¹⁹²

İslam ülkesi, sadece müslümanların yaşadığı/yaşayacağı bir toprak parçası değildir. Ülkede, müslümanlar bulunabilceğigibi diğer dinlere mensup insanların bulunması da doğaldır.Örneğin zimmîler gibi. Müslümanlar arasında bazı hukuki olaylar meydana gelebileceği gibi, zimmet ehli arasında da birtakım anlaşmazlıkların gelişmesi doğaldır. Müslümanların davalarını çözümlleyen İslâm, aynı zamanda kendi ülkesinin vatandaşları olan zimmîlerin davalarını da çözüme kavuşturmak durumundadır. Nitekim Asr-ı Saadet Döneminden itibaren hep böyle olagelmiştir. Zaten İslâm

¹⁹⁰ İbn Mace,Ahkâm, 32 (HN:2373)

¹⁹¹ Zuhaylî, age, VI, 584; Ebu Suud, Tefsir,I,270

¹⁹² Sabık, Fıkhu's-Sunne, III,333

Hukukçularının çalışmaları sonucunda -Ayet ve Hadislerden mülhem olarak zimmet ehline dair bir hukuk oluşmuştur. Bu hukuka ilişkin düşünce ve yorumlar geliştirilmiştir.

Dinleri farklı da olsa, zimminin zimmiye karşı şahitliği geçerlidir.¹⁹³ Yahudinin hristiyana şahitliği geçerli olduğu gibi, hristiyanın da yahudiye şahitliği aynı oranda geçerlidir. Diğer bir ifade ile zimmilerin birbirlerine¹⁹⁴, zimmilerin müste'menler hakkındaki şahitliği de muteberdir.¹⁹⁵

Mürtedin, kendisi gibi mürted aleyhinde, sahih olan görüşe göre, şahitliği makbul değildir. Müste'menin, kendisi gibi müste'men lehinde veya aleyhindeki şahitliği, aynı ülke vatandaşları olmaları şartıyla kabul edilir. Çünkü ülkelerin farklı olması, onların birbirlerine olan velayet hakkına son verir. Tıpkı mirasa mani olduğu gibi.¹⁹⁶ Hanefîlerin dışında kalan cumhura göre, gayr-ı müslimlerin birbirleri hakkındaki şahitlikleri caiz değildir. Çünkü gayr-ı müslimler ne bizdendir, ne de bizim razı olduğumuz/olacağımız kimselerdir. Onların şahitliklerini kabullenmek, onlar için bir ikram ve şeref olacaktır.¹⁹⁷ Halbuki izzet ve şeref Allah'a, Peygambere ve mü'minlere aittir.

Kanaatimizce, toplumun selameti ve insanlararası ilişkilerde meydana gelecek dava ve anlaşmazlıkların adilane bir şekilde çözümlenbilmesi için, Hanefîlerin olaya bakış açıları daha münasip ve toplumsal gerçeklere daha uygundur. Çünkü kâfirler de kendi aralarında ticaret yapmakta, borçlanabilmekte ve insani ilişkilerde bulunmaktadır. Bu esnada, aralarında birtakım problemlerin ve hatta cinayetlerin meydana gelmesi olağandır.Çoğunlukla

¹⁹³ Mevdudî, Tefhimu'l-Kur'an, I,197; ibnu'l-Hümmam, age, VII, 3900

¹⁹⁴ Kasanî, Bedai's-Senai', VI,281; Merdavi, el-İnsaf, XII,41

¹⁹⁵ Fetevay-ı Hindiyye, VII,52; el-Mehdî, age, VII,391

¹⁹⁶ İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar, XII,477

¹⁹⁷ Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu, VI,585

yanlarında müslümanlar bulunmayabilir. Tıpkı oyun zamanında çocukların yanında büyüklerin bulunmadığı gibi. Böylesi bir ortamda İslam Mahkemesi gayr-ı müslimlerin sorunlarını hangi delillerle ispat edecek ve çözüme kavuşturacaktır ? Ya da hakim kendisini bundan muaf ve sorumsuz hissedebilir mi ? Hakim kendisini muaf ve sorumsuz hissettiği takdirde, haksızlığa uğrayan ve hakkı gaspedilen mazlum ve mağdur gayrı müslimin elinden kim tutacak ? Bundan dolayı Hanefîlerin tespitini diğer görüşlere göre daha makul ve makbul görmekteyiz. Nitekim Kur'an, kâfirleri birbirlerinin velileri (8/Enfal,73) olarak nitelendirmektedir. Velâyet ise, şehadetten daha yüksek bir aşamadır. Hz. Peygamber'in de buna dair uygulamaları vardır. ¹⁹⁸

VII- MÜSLÜMAN OLMAYANLARIN MÜSLÜMANLAR HAKKINDA ŞAHİTLİĞİ

İslam hukukçuları - Hanbelîler hariç- gayr-ı müslimlerin müslümanlar hakkındaki şahitliklerini kabul etmezler. Cumhur diye tavsif ettiğimiz kahir ekseriyeti teşkil eden bu fakihler, yolculuk sırasında vasiyyet konusu dışında kâfirlerin müslümanlar hakkındaki şahitliklerini geçerli saymazlar. Delilleri ise " Allah, kâfirlere mü'minler aleyhine asla bir yol bırakmaz." (4/Nisa,141) mealindeki ayettir.

Yolculuk esnasında kâfirin müslüman hakkında şahitliği ise mabuldur.¹⁹⁹ Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır." Ey iman edenler ! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi şahit olsun..." (5/ Maide, 106)

¹⁹⁸ bkz. İbn Mace, Ahkâm, 33,(HN:2374)

¹⁹⁹ Makdisî, Şerhu'l-Kebir, XII,35; Zuhaylî, age VI,779; Necdî, Haşiye, VII,592; İbn Rüşd, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid, II, 386

Fakihler ve müfessirler "... Sizden olmayan başka iki kişi..." den kastın kâfirler olduğu görüşündedirler. Çünkü kâfirler müslümanlardan değildirler. İşte ayetin bu kesiti, müslüman şahitler bulunmadığında, yolculuk sırasında vasiyyete ilişkin kâfirlerin müslümanlara şahitlik edebileceğini göstermektedir. 200

Ecelinin yaklaştığını anlayan ve elinde bulunan malı ailesine vasiyyet etmek isteyen kimse, eğer bulunduğu memlekette ise müslüman iki adalet sahibi şahit bulması ve hazırda bulunmayan akrabalarına teslim edeceği şeyleri o kişiye teslim etmesi gerekir. Yolculukta ise, yanında şahadet edecek, malını teslim edecek iki müslüman bulamazsa, şahitlerin gayr-ı müslimlerden olması caizdir.²⁰¹

İbn Kesir de " Sizden olmayan iki kişi" nin gayr-ı müslim olduğunu belirtmekte ve Ubeyde, Said b. Müseyyeb, Muhammed b. Sirin, Yahya b. Ya'mar, İkrime, Mücahid, Said b. Cübeyr, Şa'bi, İbrahim Ne_hai, Katade, Süddî, Mukatil b. Hayyan ve Abdurrahman b.Zeyd'in de bu görüşte olduklarını belirtmektedir.²⁰² Sefer esnasında müslümanın vasiyyeti hususunda Ehl-i Kitabın şahadeti geçerlidir ve bu şahadet doğrultusunda vasiyyetin gereği icra edilir.²⁰³

Hanbelîler ise ister yolculukta olsun ister ikamet halinde olsun zaruretin gerektirdiği bütün durumlarda kafirlerin şahitliğini uygun görürler. 204

Kanaatimiz, gayr-ı müslimlerin müslümanlar hakkında şahitliği

200 Mevdudî, Tefhimu'l-Kur'an, I,453

201 Seyyid Kutup, Fizilâli'l-Kur'an, IV,482

202 bkz. İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1969, II,111

203 Ebu Davud, Akdiye, 19(HN:3605);ibnu'l-Kayyim, I'lam, I,97

204 Zuhaylî, age, VI,586

ancak yolculuk anında vasiyyete dair geçerlidir. Diğer alanlarda ise geçerli olması için bir neden göremiyoruz. Hanbelîler, her ne kadar bunu zaruret ilkesi mucibince izah ediyorlarsa da ayette bir muhkemlik sözkonusudur. Hem üstelik, ayetin (5/Maide, 106) neshedildiğine dair bir rivayete de rastlamıyoruz. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, kendisi müdayene ayetinde (2/Bakara, 282) neshin olmadığını söylemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN ŞAHİTLİĞİ

I- KADININ YAPISI

Tarih boyunca en çok tartışılan konulardan birisi de kadın ve kadınla ilgili sorunlardır. Bu tartışmalar günümüzde de devam etmekte ve daha çok kadın-erkek eşitliği etrafında yoğunlaşmaktadır. Sözü ettiğimiz bu durum, aynı zamanda İslam Dini ve Hukuk Sistemine yapılan tenkit ve itirazların odak noktalarından birini teşkil etmektedir.²⁰⁵

Bazı çevreler görmezlikten gelseler de, kadının erkekten ayrı olan bir takım fizikî ve psikolojik yanları vardır. Bunun inkâr edilmesi güneşin varlığını inkâr etmek kadar abesle işigaldır. Bu farklılık, ta bebeklik çağından itibaren kendisini gösterir. Buna ilişkin bir çok araştırma, anket ve istatistik yapılmıştır.

Çocuk gelişimine dair yapılan araştırmaların hepsi şu sonuca varmıştır." Örneğin, kızlar dikiş diker, çizer, ev bakımı ile ilgili oyunlar oynar. Erkek çocuklar tabanca, bloklar, arabalarla oynar veya marangoz işleri ile ilgilenir. Kızlar daha kolay etki altında kalabilir ve kendilerine güvenleri daha azdır. Başarı motivasyonları daha - erkeklere oranla- düşüktür." ²⁰⁶

Kızlarda heyecanlanmaya karşı olan meyil, erkek çocuklara göre daha fazladır. " Kadının esas mizacı heyecanlılıktır. (Emotivite) Heyecanın hakim olduğu psikozlar kadınlarda daha çoktur. Kadın

²⁰⁵ bkz. Armağan, Servet, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, DİB yay,Ank. 1987.s. 60

²⁰⁶ Ülgen, Gülten-Fidan,Emel, Çocuk Gelişimi, 7. bsm. MEB Basımevi, İst.1992,s.187

heyecanıyla yaşar. Erkek muhakemesiyle temayüz eder."²⁰⁷

Kadın gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde birçok ruhi değişiklikler yaşar. Bu değişiklikler esnasında bazı stres ve sinirsel durumlarla karşılaşır. Stres ve sinirsel arızaları yaşayan kadının, kendi dünyasında bazı olayları çeşitli oranlarda unutmaması kadar tabii birşey olamaz. Öyle ki " Organizmanın fizyolojik ve kimyasal yapısının - iç salgı bezleri, organların sağlığı ve beynin - mizaç üzerinde etkisi vardır. Mesela, birey vücudunda iltihap olduğunda, diğer zamanlara kıyasla daha gergin ve sinirli olmaktadır."²⁰⁸ Kadın ise hamileliğin dışında kalan tüm aylarda - şayet başka bir hastalığı yoksa- aybaşı halini (Hayz) yaşamaktadır. Her ay muntzaman bu hali yaşayan kadının sinirli olmaması, strese girmemesi ve olayları olduğu gibi tahlil ve analiz etmesi mümkün müdür ? " Kadınların yapılarında burudet ve rutubetin çok olmasından dolayı, unutmama kadınların genel karakteri olmuştur."²⁰⁹

Doğum, kadında rol değişikliğinin yaşandığı bir dönemdir ve bedensel olduğu kadar ruhsal değişimler de yaşanır. Kadınlarda mizaç değişikliği, iştahsızlık, kilo kaybı, uykusuzluk yada aşırı uyuma, aktivitelerden zevk almama, halsizlik, aşırı suçluluk, düşünce konsantrasyonunda azalma, intihar fikirleri görülür.²¹⁰

Kadın, hem zahiri hem de batını açıdan erkekle farklılık arzemektedir. Kan yapısı ve kalp atışlarının sayısına varıncaya kadar²¹¹ Van Diefeld " İdeal Evlilik" adlı eserinde şöyle demektedir:

²⁰⁷ Osman, Mazhar, Tababat-i Ruhiye, II,237; Ebu Şukka, Tahrirü'l-Mer'et'i fi Asri-r Risaleti, Darü'l-Kalem, Kuveyt, 1990, I,282

²⁰⁸ Gülten, Ülgen-Emel Fidan, Çocuk Gelişimi, s.216

²⁰⁹ Razî, Fahrüddin, Mefatihü'l-Gayb, (çev. Komisyon), Akçağ yay, Ank, 1989, VI,55

²¹⁰ Sayıl, Işık, "Bebek Ruh Sağlığı Sempozyomu," Yeni Şafak, 14 Şubat,1996 s. 12

²¹¹ Akkad,Abbas Mahmud, Mutalaat fi'l-Kütübi ve'l-Hayat, 4. bsm. Mısır, 1987, s.107

" Kadında, hayızdan önce ve hayız boyunca bazı fiziksel değişimler baş gösterir. Genellikle baş ağrısı, tükürük çoğalması, ciğerin büyümesi, safra kesesinde ağrı, hazımsızlık vb... " 212

Kadın çok duygusaldır. Bundandır ki nazenindir. Kadın kendi hassasiyet ve fikrini eksen olarak ele alır. Dikkat edeceği olâylarda da kendi düşünce ve duyarlılığını ilgilendiren bir nokta bulmaya çalışır. Bu yüzden çoğu kez kuruntulu ve vesveselidir.

Burada şöyle bir soruya karşılaşmamız mümkündür: Bazı kimseler diyebilir ki, kadını hassasiyet ve duygusallığı, erkeğin duygusallığından daha fazla olduğunu kabul ediyoruz. Fakat bilinçli bir eğitim hareketi ile kadının bu duygusallığını azaltmamız mümkün olduğu gibi tam tersine zararlı ve sağlıksız bir eğitimle de erkeğin duygusallık yönünü ve heyecanını arttırabiliriz. Bu aşamada, duygusal ve heyecanlı bir erkek saptığı zaman kendisini uyaracak bir erkeğe muhtaç olarak kabul edebilir miyiz ? Veya dengeli bir duygusallığa sahip olan bir kadının şahitliği başka bir erkeğin şahitliğine denk olması gerekmez mi ?

Allah'ın koyduğu yasaların neden ve niteliklerini bazı bireylerin sahip olduğu özellikler ve kişisel fonksiyonlar bozamaz. Bir insanın kişisel özelliği eşyanın genel ilkelerine bağlı değildir. İstisnaların kaideyi bozmadığı gibi bazı kadınların heyecanlı ve duygusal olmaması " kadınlar duygusal değildir " sonucuna götürmez. Ve yine bazı erkekler heyecanlı ve korkak olması, bizim, " bütün erkekler heyecanlı ve korkaktır" gibi bir yargıya sevketmez. Ki hüküm genele göre verilir. Buradaki farklı özellikler onur, haysiyet ve şeref noktasında düşünülmemelidir. Olayı bu tarzda algılayanlar ya İslâm'ın cahili veyahut bilinçli düşmanlarıdır. Halbuki Kur'an kadın ile erkeği birbirlerinin örtüsü olarak kabul etmektedir. (2/Bakara, 187)

212 Gazalî, Muhammed, Hukuku'l - İnsan Beyne Tealimi'l - İslâm ve İ'lami'l - Umemi'l - Muttehide, Darü'd - Da'va, Mısır, 1994, s.126

Bazen, şahitliği bin kadar erkeğin şahitliği ile denk olan bir kadın bulunacağı gibi, şehadeti asla kabul edilmeyecek binlerce erkek de bulunabilir. Fakat kadın ve erkek karakteri şefkat ve duygusallık yönünden birbirine eşittir, diyen kanun adamlarının ortaya koydukları kanunların ifsat ettiği vicdan ve gerçeklerin muğalatasını da kabul etmeleri gerekir.²¹³

İnsanlık dağar ve hakları birbirine eşit olan kadın ve erkekler; toplum içinde görev bölümmü yapar ve insanlığı ortak değer ve hedefleri yolunda tekâmül için " cihad " ederken, erkek ve kadın yaratılışındaki bazı farklılıklar, erkeğin bazı konularda bir " primus inter pares " konumuna, " eşitler arasında öncelikli" durumuna gelmesini gerektirebilir. Derhal belirtelim ki, bunlar da " görevler" ve dolayısıyla " külfetler" konusundadır. Erkeğe karşılıksız ve külfetsiz ayrıcalıklar, imtiyazlar bağışlanmış değildir.²¹⁴ İslâm; nafakasını temin etmesi, onun için yorulması ve uykusuz kalmasının karşılığı dışında erkeği kadından üstün tutmamıştır.²¹⁵ Bütün bunlara rağmen kadını en belirgin vasfı anneliktir. Anne, doğal olarak vaktinin çoğunu ev içinde çoluk çocuğuyla, onların bakımı ve terbisiyle geçirir. Dışarıda, toplumda cereyan eden olaylardan pek haberdar olmaz/olamaz. Psikolojideki hafıza kanunlarına göre, insanın bir hadise ile ne kadar çok karşılaşır, o oranda çok izlenim ve intiba edinir, hadise de o derecede hafızasına kuvvetle nakşedilmiş olur. Buna karşılık insanın, az karşılaştığı, seyrek gördüğü olaylara dair intibaları cılız ve zayıf kalır.²¹⁶

Kur'an, müslüman kadına İslâm Toplumunda mutena bir yer

213 Akkad, Abbas Mahmud, Kur'an'da Kadın Hakları, (çev. Ahmet Demirci), 2. bsm. Çığır yay, İst. 1977, s. 98

214 Hüseyin Hatemi, Kadının Çıkış Yolu, s. 32

215 Akkad, Abbas Mahmud, Hz. Muhammed'in Eşsiz Deha ve Şahsiyeti, (çev. M. Said Şimşek), Hayra Hizmet Vakfı yay Konya, 1979, s. 130

216 bkz. Topaloğlu, Bekir, İslâm'da Kadın, 5.bsm. Yağmur yay, İst. 1973, s.243; Dikmen, Mehmed, İslâm'da Kadın Hakları, Cihan yay, İst. 1983, s.224

seçmiş ve onu layık olduğu konuma, yani " sevgili " ve " ana " olmak gibi bir statüye oturtmuştur. Kadın Kur'an'da da, sünnette de en çok " analık " boyutuyla öne çıkarılmıştır. ²¹⁷

Kadın konusunu işleyen -ki bir sûre, adını kadınlardan almıştır.(4/Nisa)- ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerin çokluğu, İslâm'ın kadına gerekli önemi verdiği bir göstergesidir. " Cennet annelerin ayakları altındadır " diyen başka bir inanç sistemine yeryüzü şahitlik etmemiştir ve edecek de değildir.

II- TARİH BOYUNCA KADIN

Eski Çağlarda, hemen hemen bütün toplumlarda kadının horlandığı, hiçbir değere sahip olmadığı ve haklarının gaspedildiği birçok araştırmacının ortak görüşüdür.

Yunanlılarda kadın pis/necis sayılıp şeytani varlıklardan biri olarak kabul edilirdi. İleri gelen ailelerde hicap bütünüyle yaygın haldeydi. Fakat yasal açıdan kadın onların gözünde bayağı bir eşya gibiydi. Çarşılarda, pazarlarda alınıp satılırdı. Tüm medeni haklardan yoksundu.²¹⁸ Kölelerle bir tutulurdu, erkek, istediğini başkasına armağan edebilirdi.²¹⁹

Yunanlılara nazaran İspartalılarda kadını durumu daha iyi idi. Bununla beraber filozof Aristo, İspartalıları kadına bu hürriyeti ve hakları tanıdığından dolayı yeriyor ve İsparta'nın düşüşünü ve kadına tanınan bu özgürlük ve haklara bağlıyordu.²²⁰ Felsefe tarihinde " Muallim-i Evvel " diye tanınan Aristo'nun ^{bu görüşü} çok ilginç ve içler acısıdır.

²¹⁷ İslâmoğlu, Mustafa, Adayış Risalesi, Denge yay, İst. 1992 s.137-138

²¹⁸ Sibai, Mustafa, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi" (makale) İslâmda Kadın Hakları, Rehber bsm. yay, Ank. 1993,I,17.

²¹⁹ Akdemir, Salih, "Tarih Boyunca Kur'an-ı Kerimde Kadın," İAD.4 Ekim 1991, s.262

Yunan mitolojisinde hayali bir kadından söz edilmektedir:Pañdora... Bu hayali kadın, güya insanın başına gelen bütün felaket ve musibetlerin nedenidir.²²¹

Romalılarda kız çocuğunun hiçbir zaman mal-mülk edinme hakkı yoktu.²²² Kadın, babasından kocasına aktarılan bir maldı.²²³ Kız çocuğu, çoğu kez kimse tarafından alınmaz, açlık ve susuzluktan ölüme terkedilirdi. " Diri diri gömülen kıza sorulduğunda: Hangi suçundan dolayı öldürüldün ? " (81/Tekvir, 8-9)

Yahudilerde de kadının hiçbir değeri yoktu. Bazı yahudiler, kızı hizmetçi sayarlardı. Kız çocuğu miras alamazdı. Ancak babasının hiçbir çocuğunun olmadığı zamanda miras alırdı.Yahudilerin kadına bakış açıları her sabah yaptıkları şu duada kendisini göstermektedir. " Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun." ²²⁴

Yahudiler ay halindeki kadınlarıyla yeme, içme, aynı evde beraber kalma gibi fiilleri hiç yapmazlardı.²²⁵ Pis ve necis olarak görürlerdi.

Hristiyanlıktaki kadın anlayışı, diğer dinlerin ve inanç sistemlerinin anlayışından pek farklı değildir. Hristiyanlara göre kadın, şeytanın kapısıdır.Çünkü Hz. Havva insanlığın felaketini hazırlamıştır.²²⁶ Kadın daima horlanmış ve aşağılanmışdır.

Şövalyeler devri kadın çağı olmaktan çok at çağıydı. 1790

220 Mustafa Sibai, aynı makale, s.18.

221 Mevdudi, Ebu'l-A'la, Hicab, (çev. Ali Genceli), 2. bsm. Hilal yay, Ank. s. 18.

222 Sibai, aynı makale, s.19, Zeydan, İslâm Davetçilerine, s.1 s.171

223 S. Akdemir, aynı makale,s.263

224 Okıç, M. Tayyib, İslâmiyette Kadın Öğretimi, DİB yay,Ank. 1981, S.7

225 Sabuni, Ahkâm Tefsiri, I,240; İslâm'ın hayızlı kadın hakkındaki görüşü için bkz. (2/Bakara:222-223).

226 Topaloğlu, İslâmda Kadın, s. 18

yılında İngiltere pazarlarında bir kadın, onu besleyen kilise artık geçimini sağlayamadığı için iki şiline satıldı. 1882 yılına kadar kadın toprak mülkiyetinden ve mahkemeye serbestçe başvurma hakkından tamamen mahrumdu. ²²⁷

John Langdon Dies " Short History of Woman" isimli kitabında bu devrin kadın açısından durumunu şöyle özetliyor:

" Şövalyeler devrinde gençlerin karşı cinse değer vemedikleri bilinen bir şeydir. Kadına verilen değer, ata verilen değer seviyesinde değildi."²²⁸ Kadının okuması, erkeklerden önce, kadınların tiksindikleri bir olaydı. 1849 yılında Cenevre Tıp Fakültesinde okuyan ve dünyanın ilk kadın doktoru olarak kabul edilen Elizabeth B. okuduğu için, kadınlar kendisi ile konuşmuyordu. Hatta onun geçtiği yerlerden geçtiklerinde, alay olsun diye kadınlar eteklerini yukarı çekiyorlardı ki, onun geçtiği yerlere dokunup kirlenmesin.²²⁹ Burada Hz. Aişe, Ümmü Habibe, Esmâ bnt. Ebibekr, Zeynep bnt.Cahş ve Hz. Fatıma'ları yetiştiren İslâm ile yeryüzü kaynaklı inanç sistemlerinin farkı ortaya çıkmaktadır.

Modern çağımızın ilk yıllarına kadar kadının durumu bundan ibaretti. Arap Chiliyesi ile örtüşen bir durumu andırmaktaydı. Günümüzde, kadını çiklet ve temizlik eşyasının reklâm aracı yapan düşünce de, bundan pek farklı değildir.

Çin'de, Hint'te ve Asurlularda kadının hakkı bulunmazdı.

Tamamen kocasının mülkü durumundaydı.²³⁰ Çinlilerde kadın insan sayılmaz, ona ad bile takılmazdı. Kadın, bir, iki, üç... diye sayı

²²⁷ Akkad, Hz. Muhammed, s. 128-129

²²⁸ Akkad, age. s.128

²²⁹ Akkad, age.129

²³⁰ bkz.İnan, Yusuf Ziya, İslâm'da Aile Münasebetleri, Orhon yay, İst.1962, s.48-50

ile çağrılırdı. Kız çocuklar domuz diye anılırdı. ²³¹

Sümerlerde de erkek mutlak bir mülkiyet ve yetkinin sahibi idi. Sadık olmayan karısını başkasına satabilirdi. Kız çocukları miras alamazlardı. ²³²

Çhiliye Döneminde ise, kadın utanç vesilesi idi. Kadının durumu çok feci idi. Kadın bir nevi erkeğin tatmin aracıydı. Araplar kadının verdiği utançtan (16/ Nahl,58), (43/Zuhruf,17) kurtulmak için kız çocuklarını henüz beşikte iken diri diri gömüyorlardı. (81/Tekvir,8-9) Mirasta zaten bir hakka sahip değildi. " Koca, eşini dilediği şekilde boşar, iddeti bitmeden önce geri alabilirdi." ²³³

Yakın zamanlara kadar bir çok Batı Ülkesinde kadına eksiksiz bir hukuki şahsiyet tanınmazken, asırlar önce İslâm ona tam bir hukuki şahsiyet ve ehliyet tanımış, onları erkeklerin vesayetinden kurtarmış²³⁴, kadını erkeğin hizmetçisi olmasından daha çok, İslâmi hüküm ve görev gereği erkek kadının hizmetinde olmuş²³⁵, her türlü akdi yapar ve mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur²³⁶ hale gelmiştir. Kadın serbestçe eşini seçme, dul kalınca ikinci kez evlenme, bir borcu üstlenme, miras alma ve sözleşme yapma gibi haklara sahip olmuştur. (2/Bakara,229-241), (4/Nisa,4,35,128)

Denebilir ki bazı durumlarda kadının haklarına daha çok riayet edilmiştir. Mesela Kur'an (24/Nur,4-5) şöyle bir hüküm vaz'eder ki, eğer bir erkek bir kadını ahlaksızlıkla itham eder de delillerini

²³¹ Topaloğlu, age. s.18.

²³² Y. Ziya İnan, age. s.43

²³³ A. Zeydan, İslâm Davetçilerine,s.172

²³⁴ Karaman, İslâm'da Kadın ve Aile, s. 84

²³⁵ Mutahhari, Murtaza, Hicab (çev. M. Mir), Şura yay, İst. 1991, s.35.

²³⁶ Karaman, age. s.84; Abdullah, Abdülaziz, İslâm'ın Getirdikleri, (çev. Veysel Ünal), Bir yay, İst. 1993, s.63

ortaya koyamazsa yalnız iftiraya verilen cezaya mustahak olmakla kalmaz, bir mahkeme huzurunda şahitliğinin, ömrü boyunca kabul edilmeyeceği ilan edilir. ²³⁷

Kadının tavsiyelerine itibar edilir²³⁸, para kazanması için sorumlu tutulup zorlanmaz.²³⁹ Malda mutlak tasarruf hakkı vardır, kocasının onun malına dokunması -izni olmadan caiz değildir. ²⁴⁰

Kadın, bazı cahillerin iddia ettiği gibi, vurulan, horlanan, köle muamelesi gören, eksik etek, saç uzun aklı kısa ve kaşık düşmanı bir varlık değildir. İslâm ahlak ve düşüncesine göre O, Hz. İbrahim'in yanında Hacer, Resulullah'ın yanında Hatice ve Aişe, Hz. Ali'nin yanında ise Fatımadır.

İslâm dengeli bir yapıya sahiptir. Kendi müntesplerini de - başta Allah'ın Peygamberleri olmak üzere- dengeli olmaya çağırmıştır. (2/ Bakara, 143) İfrat ve tefritten uzak durmayı tavsiye eder. Kurulan bu denge insan hakları, insanlararası ilişkilere de yansıtılmak istanmıştır. Buna rağmen insanın fitrî boyutunu kavrayamayan, fitratı kirlenmiş ve cahil kimseler İslâm'ın bu dengeci yönünü, kadın aleyhine bozulmuş iddiasıyla hep istismar etmişlerdir/etmektedirler.

" Bugün dünya üzerinde kadın hakları konusu birinci plâna geçmiş bulunmakta, fakat bu durum, çeşitli sorunların doğmasına neden olmaktadır. Çünkü kadın, tabi iken şahsiyetini kaybetmişti. Şahsiyetini kazanınca da tabi olmayı unutmaktadır. Oysa ki insan yaradılışı, itidali emreder. Sapmalar huzur ve saadet değil, huzursuzluk ve bedbahtlık getirir." ²⁴¹

²³⁷ Hamidullah, İslâm'a Giriş, s.216.

²³⁸ Ebu Şukka, Tahrirü'l-Mer'e, I,288.

²³⁹ Zeydan, İslâm Davetçilerine, s.168

²⁴⁰ Şekerci, Osman, İslâm Şirketler Hukuku, Marifet yay, İst. 1981, s.262.

²⁴¹ İnan, İslâm'da Aile Münasbetleri, s.48

İslâm, kadının elinden tutmuş ve onu layık olduğu yere çıkarmıştır. Kadın ile erkek arasında hukuki bakımdan hiçbir fark gözetmemiştir. İslâm Hukukunda kadınlar, erkeklerin sahip olduğu bütün medeni haklara sahiptirler. Kadının, malı üzerinde tam bir tasarruf yetkisi vardır. Bu mal ve serveti ile ticrete atılabilir, kazanç temin ederek malını arttırabilir. Malına, ne kocası ne de baba ve kardeşleri dokunabilir. Elde ettiği mal kendi şahsına aittir.

" Hukuk ve ceza kanunlarında, kadınla erkek arasında tam bir eşitlik sağlanmıştır. ister can ve mal bakımından olsun, ister namus, haysiyet ve şeref açısından olsun, İslâm kanunlarında kadınla erkek, kanun önünde farksızdır. Aralarında hiçbir ayrılık yoktur."²⁴² Durum bu merkezde iken, bazı yörelerde, İslâm'ın kadına verdiği bu temel hak ve tasarruflara, belki de İslâm adına bir takım kısıtlamalar getirilmektedir. Gayr-ı İslâmi ve gayr-ı kanuni örf ve adetler bölgeden bölgeye değişkenlik arzedebilir. Fakat İslâm, kendi hükümlerine aykırı örf ve adetleri onaylamaz. Ne var ki İslâm'ın düşmanları, cahil müslümanların bu yanlış davranışlarını İslâm'a mal etmektedirler. Bundandır ki Gazalî (v.1996): " Ben, İslâm'a zarar vermeleri noktasında iki grup insandan korkuyorum: İslâm'a inanmayanlar ve cahil müslümanlar... İslâm'a inanmayanlardan amcım onun düşmanlarıdır. Cahil müslümanlardan kastım da İslâm'ın dostlarıdır." ²⁴³ şeklinde haklı olarak kaygısını vurgulamaktadır. Gerçekten, bazen sadık-ı ahmak birr dostun zararı, akıllı düşmanın verdiği zarardan daha kötü olur.

²⁴² Mevdudî, Hicab, s.358.

²⁴³ Gazalî, Muhammed, Kadayâ - el-Mer'e Beyne't-Tekalidi'r-Rakide ve'l-Vafide, 5.bsm. Darü's-Şuruk, Mısır, 1994, s.36.

II-ŞAHİTLİKTE KADINLARIN SAYISI

A-Bir Erkek İki Kadının Şahitliği

İslâm hukukunda asıl olan, kadının şahitliğinin geçerli olmasıdır.²⁴⁴ Hukuk'u İbad'a dair olaylarda²⁴⁵ şahadetin nisabı, iki erkek veya bir erkek ile iki kadındır. Borç, gasb, alış-veriş, vakıf, icare, hibe, sulh, musakat, mudarebe, şirket, vasiyyet ve maldaki telef gibi olaylarda bir erkekle iki kadının şahitliği geçerlidir.²⁴⁶

Bazı konularda kadının şahitliğinin hiç kabul edilmemesi, bazı konularda ise bir erkek şahidin yanında iki kadın şahidin istemesinin, kadının insanlık değeri konusundabazı terdütlerle yol açarken; ²⁴⁷, seleften bir çoğu, iki kadının her konuda, hatta kısasta bir erkeğe denk olduğunu söylemişlerdir. Çünkü şahitlikte asıl olan hıfz, zabt ve sıdktır. Erkeklerde olduğu gibi bu özellikler *kadında* mevcuttur.²⁴⁸ İki kadının şahitliği daha çok dünyevi konulardadır. Dini konularda yani rivayet ve fetva gibi hususlarda erkek ile aynı durumdadır. ²⁴⁹

Hanefiler mal, nikâh, talaktan dönme, boşama gibi alanlarda erkeklerle birlikte kadınların şahitliğini muteber saymışlardır.²⁵⁰ Allah şöyle buyurmuştur: "... Bu şekilde yapılan muamelede erkeklerinizde iki şahit gösterin. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin ve doğru söylesin." (2/Bakara,282)

²⁴⁴ Merginani, el-Hidaye, III,117.

²⁴⁵ Ebu Suud, Tefsir, I,270; Zemahşeri, Keşşaf, I,403; Bilmen, age, VIII,123.

²⁴⁶ İbn Kudame, el- Muğni, XII,10; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'an'il-Azim, I,335

²⁴⁷ Karaman, İslâm'da Kadın ve Aile, s.84

²⁴⁸ es-Sa'di, Muhadaratü'l-Habeliyye, s. 170

²⁴⁹ es-Sa'di, Teysiru'l- Kerimi'r-Rahman fi Tefsir Kelami'lMennan, I,346

²⁵⁰ Sabık, Fıkhı's-Sünne, III,340

" Kadınların şahitliği yalnız erkekler bulunmadığı zaman geçerli değildir. İki erkek bulunsa bile, bir erkekle birlikte iki kadın şahitlik edebilir. Kadınlara erkeğin şahitlik alanlarının ayrılması da gösteriyor ki, şahitlik yapmak bir hak değil, görevdir." ²⁵¹ Hanefiler, süt emmede bir erkek veya bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğini kabul etmişlerdir. ²⁵²

B-Bir Kadının Şahitliği

Bir (tek) kadının şahitliği, daha çok yalnızca kadınların bilebilecekleri durumlar için sözkonusudur. Genelde kadınların muttali olabileceği durumlar doğum, istihlal (doğum esnasında çocuğun ağlaması), bekâret, süt emme, hayz (aybaşı), yara ve kadınlara ait kusurlardır.

Erkeklerin göremediği durumlar hakkında tek kadının şahitliği birçok fakih tarafından kabul görmüştür. Örneğin, Mecelle bunu " ... Erkeklerin muttali' olmadığı yerlerde yalnız kadınların şahitliği makbuldür" şeklinde formüle ederken²⁵³ " Kadınların yalnız başına şahitliğinin kabul edildiği yerler; gözleriyle gördüğü, elleriyle dokunduğu veya kulaklarıyla duyduğu alanlardır"²⁵⁴ şeklinde manevra alanını daha da geniş tutanlar vardır.

²⁵¹ Eskicioğlu, Osman, İslâm'da Kadının Yeri, İlahiyat Fak. Dergisi, DEÜY, / İzmir, 1994, VIII, 103.

²⁵² Şa'rani, Kitabu'l-Mizan, III, 424; İbn Kudame, el-Muğni, XII, 17.

²⁵³ Berki, Açıklamalı Mecelle, s.374, (md:1685)

²⁵⁴ Ebu Şukka, age.I, 279

Doğum²⁵⁵, bekâret²⁵⁶, aybaşı²⁵⁷, iddet²⁵⁸, istihlal²⁵⁹, uyuz²⁶⁰ ve kadının dişilik organıyla ilgili arızalarda, hastalıklarda²⁶¹ (Rat: Kadınlık organının bitişik olması, Afl: Kadınlık organının hastalıklı olması, Karn: Kadınlık organında fazlalık olması)²⁶² ve elbiseler altında kalan tüm ayıplarda²⁶³ tek başına kadınların şahitliği geçerlidir.

Hanefiler ve Hanbeliler adil bir kadının şahitliğini yeterli sayarken²⁶⁴; Malikiler iki kadın, Şafiiler ise dört kadının olmasını²⁶⁵ şart koşmuşlardır. Halbuki Hz. Peygamber (sav) erkeklerin bulunmadığı yerlerde kadınların şahitliğini muteber kabul etmiştir.²⁶⁶

Erkeklerin muttali olmadığı yerlerde tek kadının şahitliği hususunda en toleranslı davrananlar Hanbeliler olmuştur. Hanbeliler bu alanda bir kadının şahitliğini kendi mezheplerinin görüşü olarak vurgulamaktadırlar.²⁶⁷ Hanefiler tıpkı Hanbeliler gibi tek bir kadını şahitliğini uygun görmekte birlikte "iki kadın şahit olursa, ihtiyaten daha iyidir" şeklinde ifadelendirdikleri

255 Nevevi, Ravza, XI,253; İbn Kudame, el-Muğni, XII,17; ibnü'l-Hümmam, Fethu'l-Kadir, VII,343; Mavsili, el-İhtiyar, II,140

256 Şa'rani, Kitabü'l-Mizan, III,423; İbnü'l-Hümmam, age. VI,346

257 Mansur b. Yunus, Minehu's-Şifa eş-Şafiyat, II,296

258 İbn Kudame, el-Kâfi, IV,540; İbn Rüşd, Bidaye, II,388

259 Zeylai, Nasbu'r-Raye, IV,81; Merdavi, el-İnsaf, XII,86

260 Nevevi, Ravza, XI,253; İbn Kudame, age. XII,17

261 Şa'rani, age, III,423; Şerbini, Muğni'l-Muhtaç, IV,442

262 en-Necdi, Haşiyetü Raavdi'l-Murbi', VII,614

263 Zuhayli, age, VI,572,

264 Kandil, eş-Şehadetü'l-Makbule, s.135

265 Zuhayli, age, VI,572

266 Zeylai, age, IV,81

267 Merdavi, el-İnsaf, XII,86; Ahmed b. Muhammed, el-Cevheretü'n-Neyyire, s.291; Yusuf, Ğayetü'l-Münteha, III,483.

olmuştur.²⁶⁸

Zeydiler de, Hanbeli ve Hanefi fukahası prelelinde düşünmekte-dirler. Ancak Hanefiler süt emzirme hakkında

şahitlik noktasında farklı düşünüyorlar. Onlar bu konuda kadınların yalnız başına şahitliklerini kabul etmiyor, " ancak iki erkek veya bir erkek ve iki kadının" ²⁶⁹ şahitliğinin olabileceğine inanıyorlar.

"Sosyal yapının ayrılması nedeniyle erkeklerin bulunmayacağı durumlarda, mesela bir evin içinde, kız yurdunda, kadın hastanesinde, kadın hapshanesinde, bayanların alış- veriş yaptığı bir markette, yalnızca kadınların idare ettiği mağazalarda vb. yerlerde İslâmiyet asla dört veya iki erkeğin şahitlik yapmasını şart koşmaz.İslâmiyet takip ettiği bu ince ayırım, cinsiyete değil, sosyal sisteme dayalıdır. İdeal bir İslâmi, bir toplumda kurumların bir çoğu tamamen dindar müslüman kadınlarca yönetilecek ve kontrol edilecektir "²⁷⁰

Erkeklerin muttali olmadığı konularda kadınların yalnız başına şahitlik yapmaları noktasında Hanbelilerin bakış açıları, hem müslüman kadının mürüvveti hem de sosyal yapının realitesi bağlamında daha gerçekçi olduğu kanısındayız. İdarecisi, hemşiresi, doktoru, pansumancısı ve hizmetçisi ile bayan olan bir doğum hastanesini düşünün. Aynı anda doğum yapan birkaç kadının, yanlışlıkla birbirlerinin çocuklarını defalarca emzirdiklerini tasavvur edin. Bu durumda ve bu yapı içerisinde şahitlik için hangi erkeklerden -ki bu Hanefilerin görüşüdür- yararlanacağız ? Ya da konum itibariyle bu mümkün müdür ? Sosyal hayatta birçok

268 M. Hüseyin Kandil, eş-Şehadetü'l-Makbule, s.135

269 Zuhayli, age. VI,573; Sabık, age. III,342

270 Enis, Ahmed, Kadın ve Sosyal Adalet, (çev. M.Çiftkaya), Beyan yay, İst. 1993, s. 104-105.

ihfimalin gerçekleşebileceği mucibince Hanbelilere hak vermemek elde değil dersek, insafı elden kaçırmış sayılmayız. Kadın hamamlarında meydana gelmesi muhtemel olayları da örnek verebiliriz.

C- İki Kadının Şahitliği

İslâm fakihlerine göre yalnız başına iki kadının şahitliğine dair alanlar pek azdır..

İmam-ı Malik süt emmede ve istihlâlde (çocuğun doğduğu sırada ağlaması), iki kadının şahitliğine taraftardır. ²⁷¹

İbn Hazm ise, her konuda bir erkeğe muadil olarak iki kadının şahitliğinin geçerli²⁷² ve dört erkek, bir kadının zina ettiğine şahitlik eder ve kadınlar da o kadının bundan uzak olduğuna dair ifade verirlerse, Ebu Hanifeye göre o kadından haddin düşeceği görüşündedir.²⁷³ İbn Hazm, zinada her erkeğe mukabil, adalet sahibi müslüman iki kadının şahitliğini makbul görmektedir. ²⁷⁴

D- Dört Kadının Şahitliği

İmam-ı Şafii; veladet, süt emme, bekâret gibi konularda dört kadının şahitliğini geçerli bulmaktadır.²⁷⁵

İbn Hazm ise; zinada,iki erkeğin yanında dört kadının şahitliğini makbul görmektedir. ²⁷⁶

/ Zahiriler nikâh, talak, kısas ve mallarda iki müslüman erkek veya bir erkeğin yanında iki kadın ya da dört kadının şahitliğinin

²⁷¹ Sabık, age. III,342

²⁷² Gazali, Fakihlere ve Muhadislere Göre Nebevi Sünnet, s.90

²⁷³ İbn Hazm, el- Muhalla, XI,263

²⁷⁴ Kandil, eş-Şehadetü'l-Makbule, s. 137

²⁷⁵ Şerbini, Muğni'l-Muhtaç, IV,442; Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,343.

²⁷⁶ İbn Hazm, el-Muhalla, XI,263.

geçerli olduğuna taraftardır. 277

Anlaşılabileceği üzere Zahiriler Müdayene Ayetinde (2/Bakara,282) geçen şahitlerin nisabını bütün alanlara teşmil etmektedirler. Ancak erkeklerin muttali olmadığı durumlar bunun dışındadır.

IV-ŞAHİTLİĞİNDEN RAZI OLDUĞUNUZ KİMSELER'DEN AMAÇ

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerimin en uzun ayeti, borçlanma ile ilgili ayettir. Müdayene ayeti de diye adlandırılan bu ayet-i kerimede borçlu-alacaklı ilişkileri, borç verme esnasında yapılacak işlemler, şahitlik, borç ödeme vb.gibi konular yer almaktadır. Allah şöyle buyuruyor:

" ... Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa, bir erkek iki kadın şahitlik etsin, ta ki kadınlardan biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatsın. Şahitler, şahitliğinden razı olduğunuz kimselerden olmalıdır." (2/Bakara,282)

Bizi ilgilendiren, ayetin, " Şahitler, şahitliğinden razı olduğunuz kimselerden olmalıdır. " mealindeki kesitidir. Bu hususta fakih ve müfessirlerin çeşitli görüşleri bulunmaktadır.

Bir davada gerçeğin ortaya çıkması, büyük ölçüde şahidin güvenilirliğine bağlı olduğu için, şahitten çok şeyler beklenmektedir. Sadece saygıdeğer bir hayat süren, iyi bir ahlaki karaktere sahip ve şerefli kimselerden²⁷⁸ seçilmesi gerekir.

Seyyid Kutup (v.1966) razı olduğunuz şahitleri şöyle tanımlıyor: " Razı olmak iki anlama gelir.a- Şahitler topluluk tarafından beğenilen doğru kimseler olmalı; b-Anlaşma yapan iki

277 Bilmen, Hukuk-u İslâmiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, VIII,126.

278 Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, I,197.

taraf da şahitlerin şهادetine rıza göstermelidirler."²⁷⁹ Toplum razı olmadıkça ve anlaşma yapan her iki taraf da şahitlerin şهادetine rıza göstermedikçe, bir akdin tam olabilmesi mümkün değildir. Şahitler, bir nevi anlaşma yapan iki taraf arasında bir köprü, bir arabulucu, bir garantördürler. Böylesi önemli bir işi yüklenen kişinin, toplum nezdinde saygın ve nezih bir yerinin olması gerekir.

Razı olduğunuz şahitlerden murad edilen anlam; daha çok " Dini, emaneti teslim etmede ve adaleti yerine getirmede muteber özelliklere sahip²⁸⁰, adalet sahibi²⁸¹, adaletine güvendiğiniz²⁸², adaletini bildiğiniz²⁸³, büyük günahlardan sakınan, küçük günahlarda ısrar etmeyen²⁸⁴ ve dinlerinden razı olduğunuz kimseler²⁸⁵ demektir.

İbn Bukeyr'e göre hitap: " Hakimlerin razı olduğu kimseler"²⁸⁶iken; Hasan-ı Basri " Müslümanlar", Katade ise " Hürleriniz"²⁸⁷ şeklinde anlam vermişlerdir.

Fakihler ve müfessirler bazı nüanslarla yorumlamış olsalar da, ittifak ettikleri bir nokta, bir ortak payda bulunmaktadır. Bu payda ise, adalet vasfıdır.

²⁷⁹ Kutup, Fizilali'l-Kur'an, II,148.

²⁸⁰ Hazin, Alaadin Ali, Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil, Çağrı yay ,İst,1979, I,442; Firuzabadi, Tenvirü'l-Mikbas min Tefsiri İbn Abbas, Çağrı yay, İst,1979,I,442

²⁸¹ Beyzavi, Nasıruddin, Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil, Çağrı yay İst,1979,I,442; Nesefi, Ebu'l-Berekât, Medarkü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil, Çağrı yay, İst, 1979, I,442 (Mecmuatü't-Tefasir içinde)

²⁸² Kasimi, Mehasin, III,722

²⁸³ Zamahşeri, Keşşaf, I,403; Ebu Suud, Tefsir, I,270

²⁸⁴ Ahmed b. Muhammed, el-Cevheretü'n-Neyyire, II,292

²⁸⁵ Şevkani, Fethü'l-Kadir, I,332

²⁸⁶ İbn Atiyye, el-Muharrer el-Veciz, I,381

²⁸⁷ Taberi,İmaduddin, Ahkâmü'l-Kur'an, I,391

V- DALÂL KELİMESİNİN ANLAMI

Kur'an-ı Kerim, " Eğer iki erkek yoksa, bir erkek iki kadın şahitlik etsin " (2/Bakara,282) demektedir. Bir erkeğin yanında iki kadının bulunma illetini ise D-L-L fiilini kullanarak belirtmiştir.

Dalâl/dalâlet mastarları; kaybolmak, gizli ve örtülü bulunmak anlamlarına geldiği gibi yolunu şaşırarak²⁸⁸,bindiği vasıtayı yitirmek, yanlış yola girmek²⁸⁹ ve unutmak (2/Bakara,282) manalarına da gelmektedir. " Dalâl, görülen şeyin bir kısmını unutup bir kısmını da zikretmektir ve bu durumda insan şaşkınlık içinde kalır." ²⁹⁰

Ayette (2/Bakara,282) geçen kadın dalâl/dalâletinden kasıt;hatırlayamaması ²⁹¹, unutması ²⁹², şahitliği unutursa²⁹³ ve şaşırırsa²⁹⁴ gibi anlamlardır. " Birinin unutması ihtiyat içindir. Yoksa birisinin unutması değil, birinin unutması" şeklindedir.²⁹⁵ Yani birinin unutması halinde, diğerinin ifadesine başvurulur. " Bu direği hazırladım, ola ki bu duvar eğilir de, direği ona destek yapayım " ²⁹⁶ Burada bir ihtimal vardır. O da, duvarın eğilmesi ya da yıkılmasıdır. Bundan dolayı ihtiyaten, direk hazır bulunmaktadır. Yoksa, duvarın kesinlikle yıkılacağı gibi bir olay

288 Cevheri, Sıhah, V,1748

289 Cürcani, Ta'rifat, s.138; Razi, Mefatihü'l-Ğayb, VI,56

290 İbn Atiyye, age, I,382; Şevkani, age, I,332

291 Zemahşeri, Keşşaf, I,403; Ragıp, Müfredat, s.298

292 Bursevi, Ruhü'l-Beyan, I,441; Razi, age, VI,56; Kasımi, age III,722; Kurtubi, age,III,256

293 İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim, I,335; Ebu's-Suud, Tefsir,I,270; Sabuni, Safvetü't-Tefasir, II,330; Şeyhzade, Haşiyetü Beyzavi,I,593; Kurtubi, Tefsir,III,256

294 İbn Atiyye, el-Muharrer,II,382

295 Tabatabai, el-Mizan, II,434

296 İbn Atiyye, age, II,382

bulunmamaktadır. " Bu şuna benzer: Sınava girerken üzerinde İki kalem bulunsun. Biri yazmayacak olursa, diğeri ile yazarsın. Bu, mutlaka ikinci kalemin de kullanılacağı kuralını öngörmez. İkincisinin kullanılması birincisinin fonksiyonunu yerine getirmemesi şartına bağlıdır." 297 Diğer bir ifade ile ikinci kadının şahitliğine başvurulması birinci kadının durumu ile ilgilidir. Birinci kadında bir unutmaya veya şaşırma hasıl olursa, ikinci kadın devreye girer.

VI- İKİ KADININ BİR ERKEĞE DENKLİĞİ MESELESİ

İki kadının bir erkeğe denkliği konusu, İslâm'a saldıranların öncelikli malzemesi olmuştur. Günümüzde de aynı spekülasyonlar devam etmektedir. Yapılan bu spekülasyonlar genellikle İslâm'ın ruhunu kavrayamamış kişilere aittir. Diğer bir ifade ile iki kadının bir erkeğe muadiliyetini, kadının onur ve haysiyeti açısından değerlendirmeye tabi tutanlar da sözüne ettiğimiz kişilerdir.

" Müslümanlardan avam sınıfının anladığı ve kötü niyetli İslâm düşmanlarının dediği gibi bu meselenin aslı, hiçbir zaman, İslâm'da kadının değeri erkeğin değerinin yarısıdır, şeklinde değildir." 298

Bu gibi konular müslümanların Batı Medeniyeti ile karşılaşmalarından sonra açıkça gündeme getirildi. 299

Konuyu gündeme getirenler, teknolojik alanda ilerlemiş olduklarından, aşağılık kompleksi içerisindeki oryantalizm zebunları konuyu hep saldırganlık bazında işlediler, işlemeye de devam etmektedirler.

297 Bulaç, Ali, "Mekasidü's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu", *İslami Arş. Dergisi*, Ekim, 1991, s.302

298 Kutup, Muhammed, *İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler*, Tuğra yay, İst, 1982, s.171

299 Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra yay, Konya, 1995, s.203

Olay; duygusal tepkilerden çok, kendi mantığı içersinde izah edildiğinde çıkacak sonuç daha sağlıklı olur kanaatindeyiz. Örneğin, Türk Medeni Hukukunda " evin seçilmesi, aile birliğini temsil yetkisi ve velayet hakkının kullanılmasında, koca üstün rey sahibidir."³⁰⁰ Kocayı üstün rey sahibi olarak görmek, kadını aşağı rey sahibi olarak görmek anlamında değildir. Herşey mefhum-u muhalifi ile izah edilemez. Gündüzü medhetmek geceyi zemetmek değildir. Aynı şekilde iki kadının şahitliğini kabul etmek, kadını yarım insan veya ikinci sınıf vatandaş olarak görmek değildir.

Kur'an-ı Kerim bir kanun vazettiği zaman, genellikle bu kanunu ifade eden ayetin hemen arkasında kanunun illeti yer almaktadır³⁰¹

İki kadının şahadetinin bir erkeğin şahadetine denk olması, kadınların erkeklere oranla daha heyecanlı ve duygusal olmalarındandır. Çağımız alimlerinden olan Muhammed Gazali (v. 1996) şöyle demektedir: " Kadın bazen unuttur, bazen de şaşırır veya doğru, haklı taraf ona karışık gelebilir. Ancak yanında başka bir kadın olduğu takdirde gerçeği ortaya koymada iki kadın yardımlaşabilirler. Bu hususta yaptığım araştırmalarda anladım ki, kadın adet halinde hasta gibidir ve mizacındaki değişiklik ve hastalık onun bazı şeyleri karıştırmasına sebep olabilir."³⁰² Diğer bir neden de, akli ve hukuki davaların genellikle sosyal hayatın içinden ortaya çıkan meselelerle ilgili olduğu, kadınların ise, sosyal hayatın getirdiği (çalışma, nafaka temin etme gibi) birçok yükümlülüklerden muaf tutulmaları sebebiyle bu tür olaylara daha az tanık olmalarıdır.³⁰³ Kadın unutmaktan ziyade heyecan yüzünden de şaşırabilir veya erkeğe oranla daha çabuk

300 Tekinay, Türk Aile Hukuku, s.310-311

301 Yılmaz, Musa Kâzım, Kur'an Ailesi, Hilâl yay, İst,1994, s.288

302 Gazali, Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevi Sünnet,s.89

303 Yılmaz, Musa Kâzım, Kur'an Ailesi, s.288

kanabilir.³⁰⁴ Lehinde veya aleyhinde şahitlik yapacağı şahıs, şahit kadının kıskançlığını celbedecek güzel bir kadın olabilir. Veya tabii iç güdülerini ve analık şefkatini harekete geçiren bir genç olabilir. Kendisinde bu temayüller bulunan bir kadının iradeli veya iradesiz olarak yanlış yola sapması mümkündür.³⁰⁵ şeklinde izah ednlere olduğu gibi, kadın ve erkeğin psikolojik yapılarının farklı oluşuna³⁰⁶ ve kadının mali işlerle pek ilgilenmemesine³⁰⁷ bağlayanlar da vardır.

Ayette (2/Bakara,282) kadın şahidin iki olmasının gerekçesi insanlık değeri, üstünlük veya aşağılıkla ilgili değildir. Bunun gerekçesi " unutma, şaşırma, yanılma" ile ilgilidir. İbn Mace ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri " Göçebenin (Bedevi) şehirli hakkında şahitlik etmesi caiz değildir " mealindeki hadis de böyledir. Burada şahitliği kabul edilmeyen kadın değil, erkektir, gerekçe bedevinin insanlık değerinin düşük olması değil, içinde bulunduğu şartlar ve eğitim seviyesi bakımından adaletin gerçekleşmesine, hakkın ortaya çıkmasına katkıda bulunma imkânının sınırlı oluşudur.³⁰⁸

Burada şöyle bir soru ile karşılaşmamız mümkündür: Bir erkeğin şahitliğine karşı iki kadının şahitliği mutlak mıdır? Ya da ikinci kadının mutlak manada ifade vermesi, şهادette bulunması şart mıdır ? Veya ikinci bir kadına neden ihtiyaç duyulmaktadır ?

İslâm Hukukunda bazı alanlarda iki kadının bir erkeğe muadil olarak kabul edilmesi onun yarım insan olarak telakki edilmesinden değil; daha çok, kadının fizyolojik ve psikolojik

304 Ateş, Süleyman, İslâm'a İtirazlar ve K. Kerimden Cevaplar, 4. bsm. Kevser yay, Ank, ts. s.462

305 Kutup, Muhammed, İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler, s.172

306 el-Behiy, Kur'an ve Toplum, s.294

307 Derveze, M. İzzet, ed-Düsturu'l-Kur'ani ve Sünnetü'n-Nebeviyye fi Şuuni'l-Hayat, I,123; H. Hatemi, Kadının Çıkış Yolu, s.58

308 Karaman, İslâm'da Kadın ve Aile, s.85

yapısından kaynaklanmaktadır.

İki kadından birisinin unutulması durumunda diğersinin hatırlatması tıpkı şu ifadeye benzer: " Duvarın eğilme/yıkılma ihtimaline karşı engel olsun diye ağaç hazırladım" veya " düşmanın gelme ihtimaline karşı silah temin ettim" Bu ifadeler " -duvar muhakkak eğilecek ya da yıkılacak veya düşman mutlaka gelecek" demek değildir. Bu, ancak duvar meyledecek veya düşman gelecek olursa ihtiyati bir hazırlık içindir. İki kadının durumu da böyledir. Yoksa bir kadın unutacaktır anlamında değildir.³⁰⁹

Eğer iki erkek bulunmazsa, razu olacağınız şahitlerden olmak şartıyla bir rekek iki kadını şahit tutun ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin. Ayetten açıkça anlaşılmaktadır ki iki kadın önerilmesinin sebebi, birisi yanılırsa, diğeri ona hatırlatması içindir. Anacak ayette iki kadın şahitten biri mutlaka yanılır veya unuttur denmemektedir. Yanılır veya unutursa denmektedir.

Burada, şu sorunun sorulması kaçınılmazdır. Peki iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz ise durum ne olacaktır?³¹⁰ Nitekim kıraat imamlarından İmam-ı Hamza ayetin bu bölümünü (intedille...fetüzekkiru) şeklinde okumuş ve " tezekkür" lafzını şeddeli ve merfu okumuştur ki bu " şaşırırsa diğeri hatırlatır" anlamıyla şart cümlesi olur.³¹¹ Yani kadınlardan biri şaşırmasa veya olayın bir kısmını unutmazsa, ikinci kadına ihtiyaç duyulmaz. Bu ise; zımnen bir kadının bir erkeğe denkliğinin ifadesidir.

³⁰⁹ bkz. Tabatabai, Mizan, II,434; İbn Atiyye, el-Muharrer, II,382; Seyhzade, Haşiyetü Beyzavi, I,593

³¹⁰ Kırbaşoğlu, M.Hayri, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler," İslâmi Arş. Dergisi, 2.bsm. Ekim 1991, s.276

³¹¹ Ali Bulaç, "Mekasidü'ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu," İslâmi Arş. Dergisi, 2.bsm. Ekim 1991,s.302

Kanaatimiz; kadın, İslâmla kendi onur ve haysiyetini kazanmış, İslâmla ticaret hayatına atılmış ve mutlak tasarruf hakkına sahip olmuştur. Kadına bu makam ve mevki bahşeden İslâm'ın, kadını ikinci sınıf insan sayması ya da erkekten sonra ikincil sıraya ^{koyması} düşünülemez. Kadın erkeğe göre daha heyecanlı, hassas, unutkan³¹² olduğundan ve yanılmasından endişe duyulduğundan³¹³ başka bir kadınla takviye edilmiştir. Bu takviye ve motivasyon, heyecanlarıyla yaşayan kadına, heyecanını daha da arttıran çeşitli olaylara şahitlik etmesi anında bir de yardımcı vererek onu hatadan korumaya çalışmıştır. ³¹⁴

Kur'an'ın bu ayeti (2/Bakara,282) şifahi şahitlikle ilgilidir. Kâğıt üzerindeki yazılı anlaşmalar bunun dışındadır. " Kadının dikkat, ilgi, etkileşim konularındaki farklı psikolojisi, hem konuşulan ve görülen hususların zaptı hem de zamanı geldiğinde hakkın ıspatı için ifade edilmesi bakımından ihtiyatı gerektirebilir.³¹⁵ Bu ihtiyata matuf olarak yargı önüne gelen iki kadından birisi şaşırmaz, yanılmaz ve unutmazsa ikinci kadının şahitliğine gerek kalmaz. Yani ikinci kadına duyulan ihtiyaç, birinci kadının yanılmasına/şaşırmasına bağlıdır.

İnsaf ölçüsü elden kaçırılmadığı sürece Kur'an'ın kadın şahitliğine dair bu hükümlerini diğer medeni hukuk sistemlerinin gerisinde saymak mümkün değildir. Söz konusu hükümleri vazedenden Şari', insanın bütün zaaf ve özelliklerini bilen Zattır. Her hükmü bir hikmete mebnidir. Fakat insanların çoğu bunun bilincinde değildir.

312 S. Ateş, İslâm'a İtirazlar ve K. Kerimden Cevaplar, s.461

313 A. Halim Ebu Şukka, Tahrirü'l-Mer'e, I,280; Hicazi, Furkan Tefsiri, I,235

314 Vehbi Vakkasoğlu, Bilinmeyen Kadın, s. 66

315 H. Karaman, İslâm'da Kadın ve Aile, s.87

II-KADINLARIN ÇEŞİTLİ ALANLARDAKİ ŞAHİTLİĞİ

1- Haddler ve Kısasta

Hadd, Allah'ın, hakkı olarak tayin ettiği cezalardır.

Zina (24/Nur,2) hırsılık (5/Maide, 38) ve iftira (Kazf) (24/Nur, 4) haddi gibi.

Fıkıh bilginlerinin cumhuruna göre haddler ve kısasta iki erkeğin şahitliği kabul edilir.İster yalnız başlarına, ister erkeklerle beraber olsun kadınların bu hususta şahitliği kabul edilmez. ³¹⁶ Delilleri ise: " Erkeklerinizden iki şahit tutun " (2/Bakara, 282) ayetinin bu kısmıdır.

Şafiiler mal kabilinden olmayan hadd ve kısas gibi benzeri alanlarda en az iki erkeğin şahitliğini şart koşarlar.³¹⁷ Maliki ve Hanefiler de aynı görüştedir. ³¹⁸

Resulullah'ın (sav) ve ilk iki Raşid Halifenin (Ebubekir, Ömer) döneminde haddler ve kısasta takip edilen yol, kadınların şahitliğinin kabul edilmemesi idi, bu konuda kadınların şahitliği muteber değildir.³¹⁹

Kısas, bir insanın bedenine yapılan yaralama ve öldürme gibi tecavüzlerin karşılığında verilen cezadır. " Orada onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe dişe ve yaralara karşılıklı (cezalar) yazmıştır." (5/Maide,45) Aynı fiil, o suç işleyene tatbik edilir.

³¹⁶ el-Cibali, Muhadarat, I,85; Bilmen, age, VIII,123; İbnü'l-Hümmam, age, VII,344; Zuhayli, age,VI,571

³¹⁷ Bilmen, age, VIII,125

³¹⁸ Mavsili, el-İhtiyar,II,140

³¹⁹ Zeylai, Nasbu'r-Raye, IV,80; en-Necdi, Haşiyetü'r-Ravdi'l-Murbi', VII, 608

Bu hususta da cumhur iki erkeğin şahitliğini kabul etmiş, kadınların şahitliğini ise makbul görmemiştir.³²⁰

Zahiriler, kadınlar birden fazla olduklarında, haddlerde rekekle birlikte şahitliklerinin kabul edileceği görüşündedirler. " Eğer iki erkek bulunmazsa o halde razı olacağınız şahitlerden bir erkekle iki kadın ..." (2/Bakara,282) ayetini delil olarak göstermektedirler.³²¹ Ve nassın zahiri ile hükmetmektedirler. Onlara göre müstakilen kısasta dört kadının şahitliği geçerlidir. ³²²

Hamam ve düğünlerdeki olaylarda olduğu gibi haddlerde de kadınların şehadeti makbuldur.³²³ " Kadın hamamlarında bir adam öldürme olayı meydana gelse, bina dair diyet hususunda kadınların şahitliği kabul edilir." ³²⁴

Bu olayda hüküm-illet ilişkisi bulunmaktadır. Adam öldürme kısas cezasını gerektirir. Fakihlerin ekseriyeti ise, bu konuda kadınların şahitliğine taraftar değildir. Fakat katl olayı, kadınların yoğun olduğu bir alanda (işyeri, atölye, hamam vb. yerlerde) vuku bulmuşsa ve erkekleri de şahit olarak bulamayacağımıza göre, adil kadınların şehadetinden yararlanmamız maslahaten daha uygun olmaz mı ?

Özet olarak; hadd ve kısas gibi konularda iki görüş bulunmaktadır. Birincisi, cumhurun görüşü; ikincisi de Zahirîlerin görüşüdür.Cumhura göre zinada dört erkek, hadd gerektiren diğer (içki içme, müslüman bir kadına iftira etme, adam öldürme vb.) olaylarda ise iki müslüman erkeğin şahitliği geçerlidir. Zahirîler ise nassa (2/Bakara,282) istinaden, bir erkeğe muadil olarak iki

320 Ibn Nüceym, el-Bahr, VII,60

321 el-Cibali, age,I,85

322 Zuhayli, age, VI,570

323 Merdavi,el-İnsaf, XII,41

324 Bayındır, İslâm Muhakeme Hukuku, s.165

kadının şahitliğini hadd ve kısas konusuna da teşmil ederler. Örneğin " Üç erkek iki kadın yahut iki erkek dört kadın veya bir erkek altı kadın yahut sadece sekiz kadının şahitliğini geçerli "325 görürler. Bu meyanda Ata b. Rebah şunu söylemektedir: "Eğer yanımda sekiz kadın, bir kadının zina ettiğine dair şahadette bulunurlarsa, zinakâr kadını recmederim"326

Muhammed Gazali de (v.1996) "Hırsızlar evlerde gecegündüz hırsızlık yapıyorlarsa, hırsızlık suçunun cezasında kadının şahitliğini kabul etmemenin manası nedir ? Kadınların da bulunduğu yerde bir cana veya organlara bir saldırı olunca, kadın da görgü tanığı ve olaya en yakın kişi iken onun şahitliğini kabul etmemenin anlamı ne ? Niçin şahitlikteki ölçü Kur'an'ın koyduğu gibi olmuyor ?"327 diyerek, zahirilere paralel bir görüş sergiliyor. Daha sonra insaf sınırları dahilinde davranarak düşüncesini şu şekilde bağlıyor.:" Her müslümanın itham etmeksizin ve su-i zanda bulunmaksızın bunun dışındaki bir görüşü benimsemek hakkıdır. Soruyorum; kadınların gözü önünde vuku bulan binlerce olayda kadının şahitliğini kabul etmemek halkın güvenliği açısından maslahata daha mı uygundur ? İslâm'a faydasından çok zararı olan bir görüşü tercih etmek, hadislere ve hukuki maslahata uygun düşer mi ?"328

Kanaatimiz; Gazali'nin ifrat ve tefritten azade olan bu tutumu, taassupkârane davranmayan ve ümmetin özlem duyduğu alimin davranışıdır. Zaten Kur'an ilmi, su-i zannı ve insafsızlığı kabul etmez.

2- ZİNADA

325 İbn Hazm, el-Muhalla, XI,263

326 M.Hüseyin Kandil, eş-Şhadetü'l-Makbule, s.138

327 Muhammed Gazali, Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebvî Sünnet, s. 89.

328 Gazali a.g.e, s.92

İslâm Hukukçuları zinayı " Erkeğin erkeklik organının, kadının dişilik organının içerisine, sürme çöpünün sürmedanlığının içersine girmesi gibi girip kaybolmasıdır" ³²⁹ şekilde tanımlamışlardır.

Kur'an, zinayı hayasızlık olarak nitelemiş ve müslümanı ondan sakınmaya (17/İsra, 32) çağırmıştır. Zina fiilinin ispatı için dört şahidin gösterilmesini emretmiş (24/Nur,4,13), ıspatlayamamaları durumunda onları yalancı saymış (24/Nur,13) ve iftiralalarının karşılığı olarak da iftira cezasını (24/Nur,4) takdir etmiştir.

İslâm Hukukçuları- bir kısmı müstesna- zina olayında kadınların şahitliğini kabul etmemişlerdir. Çünkü ayette aded- ma'dud (sayı- sayılan) ilişkisi erkekleri kapsamaktadır. Bu alanda kadınlar mudahil değildir.

Zinada şahitlik adalet sahibi dört hür müslüman erkeğin³³⁰ olması şarttır. Bu konuda kadınların tek başına şahitlikleri kabul edilmeyeceği gibi, erkekle birlikte de olsalar, şahitlikleri geçerli değildir. ³³¹ Zuhri'de bu görüştedir.³³²

Diğer taraftan Ata b. Ebi Rebah ve Hammad b. Süleyman'dan, zina konusunda, üç erkekle birlikte iki kadının şahitliğinincaiz olduğuna dair rivayetler mevcuttur. ³³³ Hatta İbn Hazm, adalet sahibi ve müslüman iki kadının bir erkek yerine geçeceğini belirterek şahitlerin üç erkek iki kadın veya iki erkek dört kadın veya bir erkek altı kadın veya sekiz kadın olabileceğini kabul

³²⁹ Udeh, İslâm Ceza Hukuku, III,326

³³⁰ İbn Kudame, el-Muğni, XII,6; Kandil, eş-Şhadetü'l-Makbule, s. 137; Nevevi, Ravza, XI,252; Merdavi, elİnsaf, XII,78

³³¹ bkz. İbn Abidin, Reddül-Muhtar, XII,451; İbnü'l-Hümmam, Fethü'l-Kadir, VII,343; el-Him, Büyük Şafii Fıkhı, IV,167

³³² Serahsi, Mebsut, XVI,113

³³³ Kandil, eş-Şhadetü'l-Makbule, s.137

eder.³³⁴ Ve yine Ata: " Bir kadın aleyhinde sekiz kadın şahitlik yapacak olursa, o kadını recm ederim " demiştir.³³⁵ Ata, Hammad ve İbn Hazm zina hususunda kadınların şahadetinin kabul edilirliliğini, mallar hususundaki şahitliklerine kıyas yapmışlardır. Saygı gösterilmesi gereken görüşler olduğu kanaatindedir.

Daha öncede değindiğimiz üzere, hayat iniş-çıkışlarla, sürprizlerle doludur. Irza tecavüzün olduğu zaman ve zeminde bir iplik fabrikasında veya kadınların çalıştığı herhangi bir işyerinde- bu kötü ve hayasız fiile şahit olan müslüman ve adalet sahibi tanık kadınları reddetmek ve o fiili işleyenleri cezasız bırakmak ne kadar doğru olur. Kötülüğü gördüğünde, engel olunması lazım gelen müslümanların içerisinde kadın unsuru da yok mudur ?

Ya da en azından erkek şahitlerin yanında kadının şahitliğini takviye etmemiz, kadınların erkeklerin velisi ve yardımcısı olmaları (9/Tevbe,71) noktasında uygun değil midir ?

" Bir suçun gizlice işlendiği ve tek bir şahit bile bulunmadığı bir durumda, şeriat akli, pratik ve gerçekçi bir yaklaşımı tercih eder. Meselâ, bir ırza tecavüz işlendiğinde, şeriat asla dört şahit istemez. Feminizmin sözcüleri tarafından yanlış yere " yarım erkek" olarak adlandırılan tek bir kadının beyanı ikna edici olacaktır"³³⁶ şeklinde olayı daha ileri boyutlara vardiyan görüşleri tasvip edemiyoruz. Çünkü ayette mutlak bir sayı vardır. İslâm, haramlar gibi harama giden yolları da çirkin görmüştür. İnsanın en önemli değeri olan namusla ilgili olaylarda erkek olsun, kadın olsun yalnızca bir kişinin şahitliğini kabul etmek nasrlara aykırıdır. Nasrlara aykırı olduğu gibi akla ve mantığa da uygun düşmemektedir. Böyle olduğu takdirde imanı zayıf, ahiret bilinci olmayan birisinin başka bir müslüman kardeşine iftira

334 Udeh, age, III,299

335 Kandil, age, s.138

336 Enis, Kadın ve Sosyal Adalet, s.96

etmeyeceğine kim garanti verebilir ?

Zinadaki şahitlikte, erkekler şart olmakla beraber, erkeklerin eksik olduğu durumlarda şahitlik edecek müslüman kadının bu hareketine engel olunmamasında, maslahat olacağı kanısındayız.

B- Ticaret Hukukunda

1-Alış-veriş

Hanefiler alış-verişlerde, borçlanma, icare rehin ve gasp gibi konularda iki erkeğin şahitliğine öncelik verirler. Eğer iki erkek bulunmazsa bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ederler.³³⁷

Malikiler de bu konuda kadının şahitliğini kabul ederler ve bir adil erkek ile iki adil kadının şahitliğini caiz görürler. " Zira iki kadının şahitliği mal ve malla ilgili konularda olur." ³³⁸

Şafiiler de aynı şekilde düşünürler. Onlara göre mali akitlerin feshi bir erkekle iki kadının şahitliği ile gerçekleşir. ³³⁹

Seleften bazıları ise, iki kadının her konuda hatta kısasta bir erkeğe muadil olduğunu tercih etmişlerdir.

2- Borçlar

Hanefiler borçlanma hususunda Müdayene Ayeti ile amel ederler. Nisab; iki erkek ya da bir erkek,iki kadındır.Çünkü ayet " Kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatır. " (2/Bakara, 282) demektedir.

Malikiler de tıpkı Hanefiler gibi düşünmektedirler.³⁴⁰

³³⁷ Sabık, Fikhü's-Sünne, III,340; Ebu's-Suud, Tefsir, I,270

³³⁸ İbn Kesir, Tefsir, I,335; Şa'rani, Kitabü'l-Mizan, III,431

³³⁹ Nevevi, Ravza, XI,255; İbn Kudame, Muğni, XII,10

³⁴⁰ es-Sa'di, el-Muhadaratü'l-Habeliyye, s.170

Şafiiler borç veya menfaat kabilinden olan konularda iki erkeğin veya bir erkek iki kadının şahitliğini makbul görürler. ³⁴¹

Hanbeliler de borç ayetinin emrettiği nisabın (iki erkek veya bir erkek iki kadın) geçerli olduğuna kavildirler.

Müslüman kadın, bütün medeni işlerle muamelatta erkek gibidir. Aralarında asla fark yoktur. Yalnız bazı hallerde tanıklık hususunda farklar vardır. Her ikisi alım- satımın her çeşidi, hibe, şuf'a, icare, iâre, kefalet, vekâlet, vedialar, her nevi şirketler,rehin, kismet, dava, ikrar, sulh, vasiyet, cinayetler, hacr(kıstlılık), gasp, çalma, yemin, yeminden dönme, vs.gibi hükümlerde eşittirler.³⁴²

3- İcare,Anlaşma, Mülk

Mezheplerin hepsi bu konudaki nisap hakkında ittifak halindedirler.

Dilleri Müdayene (2/Bakara,282) ayetidir. " Kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatır"³⁴³

4- Vakıf, Şirket, Rehin, Şuf'a

Biz konuyu boş yere uzatmak istemiyoruz. Bütün mezhepler, mülk edinme, vakıf, şirket, rehin, ikâle (satışı bozmak), icar (kira), ciâle (mükâfat va'di), karz (daha sonra almak verilen misli mal), şuf'â (üçüncü bir şahsın temellük hakkı),iâre (ödünç), istisna' (iş siparişi), havâle, kefâlet, vasiyyet,idâ (emanet bırakma) ve hibe gibi konularda iki erkek veya bir erkek ile kadının şahitliği noktasında müttefiktirler. ³⁴⁴

³⁴¹ Zuhayli, age, VI,570; Şa'rani, Kitabü'l-Mizan, III,431

³⁴² Şerbinî, age, IV,441

³⁴³ Çaviş, Anglikan Kilisesine Cevap, s.179

³⁴⁴ bkz.Sabık, age, III,341; Bilmen, Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, VIII,124-125; Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç,IV,441; İbnü'l-Hümmam,

Fakat İmam-ı Malik " mallarda ve mallara bağlı haklarda, yeminle birlikte iki kadının şahitliği ile hüküm verileceği " görüşündedir. ³⁴⁵

C- Medenî Hukukta

1- Nikâh

Nikâh; Akit yapmak ve cinsi ilişkide bulunmak manalarına geldiği gibi erkeğin kadından faydalanma hakkını elde etmesi, kadının da erkekten faydalanmasını helâl kılması için Allah'ın koyduğu bir akittir.

Dört mezhep de şahitliğin, evliliğin sıhhat şartlarından olduğu konusunda itifak etmişlerdir. Zira " şahitsiz nikâh caiz değildir."³⁴⁶ Hanefiler nikâhta ikiye erkek veya bir erkekle iki kadının şahitliğini kabul ederler.³⁴⁷

Hanefilere göre evlilik akdinde bir erkek ve iki kadının şahitliği tıpkı mallarda olduğu gibidir. Delilleri ise " ... Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin..." (2/Bakara,282) ayetidir. ³⁴⁸

Maliki ve Şafiiler nikâh akdinin sahih olabilmesi için iki âdil erkeğin şahadetini şart koşmaktadırlar. ³⁴⁹

İbn Kudame; Cabir b. Zeyd, İyas b. Muaviye, Şa'bi,

Fethü'l-Kadir, VII,344

³⁴⁵ bkz. Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV,441; Bilmen, age, VIII,124-126; ibnü'l-Hümam, Fethü'l-Kadir, VII,344; Merginanî, el-Hidaye, III,205; Mevsilî, el-İhtiyar, II,140; İbn Kudame, el-Muğni, XII,10.

³⁴⁶ Şa'ranî, Kitabü'l-Mizan, III,431

³⁴⁷ ibnü'l-Hümam, age, III,191

³⁴⁸ Mevsilî, el-İhtiyar, III,83; İbnü'l-Hümam, age, III,190.

³⁴⁹ Döndüren, Delilleri ile İslâm Hukuku, s.128.

Sevri, İshak ve Rey Ashabına göre nikâhta iki kadını şahitliğini kabul ettiklerini nakletmektedir.

Şafii, Maliki ve Hanbeliler; Erkeklerle birlikte kadınların şahitliği ancak mal ve ona bağlı hususlarda kabul edilir. Malî olmayan durumlarda ise nikâh, rica't,talak, vekâlet, kasten adam öldürmek gibi durumlarda ancak iki erkek şahitle olur, görüşündedirler. Çünkü Allah, hanımını boşamış (Ric'î talakla) koca hakkında : " Aranızda adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun..." (65/Talak,12) diye buyurmuştur. Bu üç mezhep, söz konusu ayeti delil olarak almaktadırlar.

Kanaatimiz, Müdâyene ayetindeki şahadet nisâbının nikâh gibi alanlara uyarlanmasıdır. En az erkekler kadar kadınları ilgilendiren nikâhta, kadınların şahadetini kabul etmemek maslahata uygun olmasa gerektir. Çünkü Peygamber (sav) " Nikâh hususunda kadınların şahitliğini kabul etmiştir."³⁵⁰ Ve kadınlar şahadet ehlidirler.Türk Medeni Hukukuna göre de " Evlenme iki reşit şahidin huzurunda akdedilir. Şahitlerin erkek veya kadın olması, nişanlıların hısım veya akrabalarından olmasının evlenmeye engel bir etkisi yoktur. ³⁵¹

2- Talak (Boşanma)

Hanefiler boşama hususunda iki erkek veya bir erkekle beraber iki kadının şahitliğini mu'teber sayarlar. Bu noktada kadının şahitliğinin kabul edilmesi, kadının şahadet ehliyeti için gerekli özelliklere sahip olmasındandır.³⁵² Hanefilerin delili " Kadınlardan biri unutursa diğeri hatırlatsın." (2/Bakara,282)

³⁵⁰ Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,341; Bilmen, age, VIII,124-125; Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV,140.

³⁵¹ Saymen, H. Ferit- Elbir Halit K.,Türk Medenî Hukuku, 2.bsm.,Hak Kitabevi, İst,1960, III,114.

³⁵² Mevsilî, el-İhtiyar, II,140.

mealindeki ayettir. Bu ayetin talak için de geçerli olduğunu söylerler.

Hz. Ömer, talak hususunda yemin etmeyen kocasına karşı yemin eden kadının şahitliğini kabul etmiş ve kocanın aleyhinde hüküm vermiştir. Talaktan vazgeçme ve yatakları ayırma konusunda da kadının şahitliği makbuldür. ³⁵³

İbn Hazm (v.546/1063), Hz. Ömer'in (ra) talak konusunda yalnız başına kadınların şahitliğini kabul ettiğini ve Hz. Ali'nin (ra) de bir çocuğun öldürülmesine tanık olan kadınların şahitliğini makbul gördüğünü ³⁵⁴ yazmaktadır.

Nikâh, talak, vekâlet ve vesâyet gibi hukuki mes'elelerde ve malî hususlarda erkekle kadın bir iki nisbetinde beraber şahitlik yapabilirler. ³⁵⁵

Hanefiler mallarda, nikâh, talaktan dönme ve boşamada erkeklerle birlikte kadınların şahitliğini muteber sayarlar.³⁵⁶

İmam-ı Malik talak konusunda kadınların şahitliğini kabul etmez.³⁵⁷ Kabul etmeyişinin nedeni ise, kadında duygusallığın baskın olmasına inanmasındandır.³⁵⁸ Yine İmam-ı Malik'e göre kadın, kocasını kendisini boşadığına dair bir şahit getirirse, kocası yemin ettirilir. Kocasını, hanımını boşamadığı yolunda yemin ederse hanımı boşanmamış olur.³⁵⁹ Çünkü İmam-ı Malik talakta şahitlerin nişabını iki adil erkek olarak kabul eder. Şafiiler de talakta

³⁵³ Zuhaylî, age, VI,569

³⁵⁴ en-Necdi, Haşiyetu Ravdi'l-Murbi', VII,608-609

³⁵⁵ İbn Hazm, el-Muhalla, IX,397-398.

³⁵⁶ Karaman, "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi", İslâmî Araştırmalar Dergisi, Ekim 1991, s. 287.

³⁵⁷ Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,341.

³⁵⁸ Muvatta, Akdiye, 490 (HN:1468); İbnü'l-Kayyim, I'lâm, I,99.

³⁵⁹ Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu, VI,570.

kadınların şahitliğini makbul görmezler. Onlaragöre iki erkeğin şahitliği geçerlidir. 360

Malikî, Şafii ve Hanbelilerin talakta iki erkeğin şahitliğini şart görmelerinin delili " Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun." (65/Talak,2) mealindeki ayettir.

Biz, talak gibi direkt olarak kadını ilgilendiren bir konuda kadının şahit olarak kabul edilmemesini muvafık görmüyoruz.

3- Bekâret (Bakirelik)

Bekâret; genelde bütün kızlar, özelde müslüman kızlar için en ulvî ve en nezih değerdir. Bu değere paralel olarak bu konudaki şahitlik de önemlidir. Bu sahada atılacak yanlış bir adım, yalnız o kız ile sınırlı kalmayacak, belki onun bütün aile ve akraba çevresinde olumsuz etkileyecektir. Diğer taraftan mü'min, munis ve haya sahibi bir kız, bekâret kontrolü için kendisine haram olan yabancı bir erkeğe kendisini hangi ruh hali ile baktıracaktır. ? Bekâretteki şahitliğin bu atmosfer içerisinde değerlendirmemiz daha yerinde olacaktır.

Mezheplerin bekâret şahitliği hakkındaki görüşleri, hemen hemen doğum ve istihlâl konusundaki şahitlik ile aynı paraleldedir.

Hanefiler bakirelik konusunda, kadınlarla ilgili özel kusur ve ayıplara ilişkin alanlarda, bir kadının hür ve müslüman olması şartıyla şahitliğini kabul ederler.³⁶¹ Yani bu hususta bir kadının yalnız başına şahitliği yeterlidir. ³⁶²

Şahitler zina yapıldığına dair şahadet eder; kadın, şahitleri

360 Muvatta, Akdiye, 490 (HN:1468); İbnü'l-Kayyim, I'lâm, I,99.

361 Şerbinî, Muğni'l-Muhtaç, IV,442; İbnü'l-Hümmam, age, VII,346; Bilmen,age, VIII,125.

362 İbn Abidin, Reddu'l-Muhtar XII, 447.

reddederek kendisinin bakire olduğunu iddia ederse bir veya birden fazla kadına (günümüzde kadın-doğum uzmanı bir kadın da olabilir) kontrol ettirilir. Bakire olduğu konusunda o kadınlar şahadet ederlerse hadd durdurulur, ceza verilmez. Kontrol için birden fazla kadın bulunmadığı takdirde bir tek kadının şahadeti de kâfidir. Hanefilerin ve Hanbelilerin görüşü budur. Çünkü erkeklerin göremedikleri konularda bir tek kadının şahadeti her iki mezhebe göre makbuldür.³⁶³ Zira Resulullah (sav) erkeklerin muttali olamadıkları hususlarda bir kadının şahadetini uygun görmüştür.³⁶⁴ Şafiiler, süt emme ve doğumda olduğu gibi dört kadının şahitliğini şart koşarlar.³⁶⁵

Hanbeliler, yukarda belirttiğimiz gibi bu konuda bir kadının şahadetini yeterli olduğu görüşündedirler.³⁶⁶

Şianın bir kolu olan Zeydiler de Hanefi ve Hanbeliler gibi düşünmektedirler. Yani onların bekâret konusunda şahitlik nisabı, bir kadındır.³⁶⁷

4- Doğum ve İstihlâl

Doğum zamanı, kadınların en utangaç olduğu andır. Psikolojik olarak erkeklerin yanlarında bulunmalarını pek istemezler. Hemcinslerinin yanbaşılarında olmasını ve kendilerine yardım etmesini arzu ederler. Hele mü'min bir kadın, bunu daha çok arzular. İstisnai durumlar hariç, bu dönem erkeklerin pek muttali olmadığı bir dönemdir, dersek yanılmamış oluruz.

" Doğum ile ilgili problemlerde, bir tek kadının şahadeti

³⁶³ Nevevî, Ravzatü't-Talibin, XI,253; İbnü'l-Hümmam, Fethü'l-Kadir, VII,346; Mavsilî, el-İhtiyar, II,140.

³⁶⁴ Udeh, age, III,319. İbn Nüceym, el-Bahr, VII,61.

³⁶⁵ Zeyleî, Nasbu'r-Raye, IV,81; Molla Hüsrev, Dürerü'l-Hükkâm, IV,246.

³⁶⁶ Şerbini, Muğni'l-Muhtaç, IV, 442.

³⁶⁷ İbn Nüceym, el-Bahr, VII,61; İbnü'l-Hümmam, Fethü'l-Kadir, VII,348.

yetelidir.Kur'an bu olaydan söz etmemiştir. Fakat İslâm Hukuku, bu konuda Hz. Peygamber'in uygulamasına dayanmıştır." 368

Ebu Hanife'ye göre doğum ile ilgili olarak, çocuğun canlı doğduğuna dair yapılan şahitlik için, kadınların beyanı geçerlidir. 369 Ebu Hanife çocuğun cenaze namazının kılınması için, doğarken sesinin çıktığına dair tek kadının yapmış olduğu şahitliği kabul etmesine rağmen 370, mirasın sabit olması için ise iki erkek veya bir erkekle birlikte iki kadının şahitliğini şart koşar.371 Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed (İmameyn) ise hem namaz kılma hem de miras için bir kadının şahitliğini yeterli sayarlar.372

İmam-ı Malik, süt emmede olduğu gibi, çocuğun doğduğu sırada ağlamasına (İstihlâl) şahitlikte yine iki kadının şahadetini şart koşar.373

İmam-ı Şafii ise, bu konuda kadınların şahitliğini kabul eder ama dört kadının şahitliğini esas olarak kabul eder.374

Hanbelilere gelince; daha çok, erkeklerin muttali olamayacağı bir husus olarak gördüklerinden, ebenin veya adil bir kadının şahitliğini kâfi görürler.375 Hatta şahit kadının hür olup olmamasına

368 Udeh, a.g.e, III, 319.

369 Hamidullah, "İslâm'da İspat Hukukunun Doğuşu", İlahiyat Fak. Dergisi, DEÜY. IV,487.

370 İbn Abidin, age, XII,447;

371 Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,342; Şa'ranî, Kitabü'l-Mizan, III,424; Bilmen, Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, VIII,125.

372 Şa'rani, age, III,424; el-Mehdî, Şerhu Fethi'l-Kadir, VII,348.

373 Şerbini, Muğni'l-Muhtaç, IV,442; Dimyatî, İâne, IV,276; İbn Nüceym, el-Bahr, VII,61.

374 Dimyatî, İanetü't-Talibin, IV,276; Mevsilî, el-İhtiyar, II,141; İbnü'l-Hümmam, age, VII,348.

375 Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,342.

bâkmazlar.³⁷⁶ İbn Abbas da, çocuğun doğumu esnasında ağlamasına dair ebenin tek başına şahitliğini kabul eder. ³⁷⁷

Bizce, özellikle kadınların dinî hamiyetlerinden ötürü erkeklerin muttali olmasını istemedikleri hususlarda kadınların şahitliği sosyal gerçeklere daha uygundur.

5- Rada' (Süt Emme, Emzirme)

Hanefiler, süt emmede iki erkeğin veya bir erkekle kadının şahitliğini şart koşarlar. Süt annenin şahitliğini yeterli görmezler. Çünkü süt annenin başkaları için bunu yine tekrarlaması ihtimali üzerinde dururlar. ³⁷⁸

Rada'da bir erkek ve iki adil kadının şahitliği gerekir.³⁷⁹ Kadınların yalnız başına şahitlikleri muteber değildir.³⁸⁰ Bu, Hanefilerin görüşüdür.

İmam-ı Malik, iki kadının şahitliğini muteber sayar.³⁸¹ Fakat kadın emzirmeyi ikrar eder, koca da inkâr ederse kadının ikrarına itibar edilmeyeceği görüşündedir. Çünkü bu ikrarda, kadın kocadan kurtulmak ile itham edilir.³⁸²

Hanbeliler; erkeklerden ayrı oldukları halde kadınların şahitliğini geçerli kabul ederler. Onlara göre süt emmede tek kadının şahitliği caizdir ve bu mezhebin görüşüdür.³⁸³ Tavus'a göre,

³⁷⁶ Şerbini, Muğni'l-Muhtaç, IV, 442.Şa'ranî,age, III,423; Ateş, Gerçek Din Bu, s.64

³⁷⁷ Şa'rani, age, III,424; el-Mehdî, Şerhu Fethi'l-Kadir, VII,348.

³⁷⁸ İbn Kudame, el-Muğni, XII,17; Şa'ranî, Kitabu'l-Mizan, III,424

³⁷⁹ Şa'rani, age, III,424; el-Mehdî, Şerhu Fethi'l-Kadir, VII,348.

³⁸⁰ Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,343

³⁸¹ el-Ceziri, age, V,447.

³⁸² Zuhayli,age, VI,571;

³⁸³ Sabık, Fıkhu's-Sünne, III,343

zenci bir kadın da olsa süt emmede yalnız başına şahitliği caizdir.Hz. Ali de bu görüştedir.³⁸⁴

İbn Abbas ve İmam-ı Ahmed, Buharinin naklettiği hadis gereğince süt annenin yalnız başına şahitlik edebileceği görüşündedirler.

" Ukbe b. Haris Ümmü Yahya ile evlendi. Bir kadın yanlarına gelip: Ben ikinizi de emzirmişt看 dedi. Ukbe, durumu Hz. Peygambere açtı. Peygamber (sav) : Kadın bunu söylediği halde nasıl beraber olursunuz ? diye buyurdu. Ukbe B. Haris kadını boşadı ve başka birisi ile evlendi." ³⁸⁵

Şafiiler, süt emmede dört kadının şahitliğini şart koşarlar.³⁸⁶

Süt emme konusu, haddi zatında erkeklerin pek muttali olmadığı bir alandır. Bu konuya dair en esnek davrananlar Hanbelilerdir. Hanefiler iki erkek veya bir erkekle iki kadını; Şafiiler ise dörtkadını şart koşmakla bu konudaki şahitliği biraz daha zorlaştırmış oluyorlar.

6- Neseb

Neseb; ailenin kendisi ile kaim olduğu en güçlü temellerden birisidir.Çocuk, babasının bir parçası, ciğerparesidir. Çocuk, annenin kendisi uğrunda fedakârlık yapabileceği biricik varlıktır.Neseb, bağı kopması mümkün olmayan bir yapıdır. Allah'u Teâla nesebi insana bir lutuf ve ihsan olarak vermiş ve bu konuda şöyle buyurmuştur: " İnsanı sudan yaratarak ona soy sop veren O'dur.Rabbin herşeye kadirdir. " (25/Furkan, 54) Resulullah (sav) ise konunun önemini şu şekilde belirtmiştir: " Her kim bilerek babasını (Nesebini) inkâr

384 el-Ceziri, age, V,447.

385 el-Ceziri, age, V,454.

386 Merdavi el-Insaf XII, 86.

ederse, onun bu hareketi küfürdür."³⁸⁷ İslâm, çocukların aslını inkâr ederek kendilerini başkalarına nispet etmelerini haram kılmıştır. Hatta bu hareketi yapanların cehennemde yerlerinin hazır olduğu ikazını yapmıştır.³⁸⁸

İmam-ı Azam'a göre, neseb tayininde iki erkeğin ya da bir erkekle iki kadının şahitliği muteberdir. ³⁸⁹ Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed ise tek kadının şahitliğini yeterli görmektedir. ³⁹⁰

Malikilerin bu konudaki şahitlik nisabı, erkeklerin muttali olamayacakları hususlarla aynıdır. Yani iki adil müslüman kadının şehadeti ile sabit olur.³⁹¹ Ayrıca İmam-ı Malik, bir kadın, bir çocuğu kendisinin doğurduğuna dair şehadet eden bir kadın getirmediği şehadeti makbul olmaz³⁹², görüşüne de sahiptir.

Şafiilerin bu konudaki görüşü Malikilerle bir paralellik arz etmektedir.³⁹³

Neseple ilgili olduğundan, burada veled-i zinanın şahitlik alanındaki durumuna değinmekte yarar görüyoruz.

Kur'an'ın şu mealde bir ifadesi bulunmaktadır: " Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez." (6/En'am,164; 17/İsra, 15; 35/Fâtr,18; 39/Zümer,7; 53/Necm,38).

³⁸⁷ İbn Kudame, el-Muğni, XII,17. (İslâmda ırk, dil ve renk ayrımı yoktur. Ayet ve hadislerle bu ayırım takbih edilmiştir.Tavus'un " zenci de olsa " sözü,bazı insanların aşağı seviyede telakki ettiği zencilerin, kendilerinden bir farkı olmadığını vurgulaması için olsa gerek.)

³⁸⁸ Sabık, Fıkhu's-Sünne, III, 342.

³⁸⁹ İbnü'l-Hümmam, age, VII,346; Şerbinî, Muğni'l- Muhtaç, IV, 442; Sabık, age, III,342; Kasani, Bedaiu'sSenai',VII,278

³⁹⁰ Buhari Feraiz, 29

³⁹¹ Buharî, Menâkıb, 5; Müslim, İman, 25.

³⁹² Mavsili, a.g.e, III, 180.

³⁹³ Mavsili, a.g.e, III, 180.

Zinadan doğma bir kimsenin şahitliği kabul edilmesi gerekir. Çünkü onun bu durumu, bizatihi kendisinin suçu değil, bilâkis anne ve babasının fasıklığının bir sonucudur. Onların fasıklığı bu çocuğun da fasıklığını gerektirmez. Nasıl ki anne ve babanın müslüman olmamaları, kâfir olmaları, çocuğun da aynı durumda olmasını gerektirmiyorsa ...³⁹⁴ Ehl-i İlmin çoğunluğu bu görüştedir. Ata, Hasan-ı Basri, Şa'bi, Zühri, Şafiî, İshak, Ebu Ubeyd, Ebu Hanife ve arkadaşları bunlardan birkaçıdır.³⁹⁵

İmam-ı Malik, zina konusunda veled-i zinanın şahitliğini kabul etmemektedir. Çünkü o, herkesin kendi durumunda olmasını arzu eder ³⁹⁶ endişesini taşımıştır.

İmam-ı Malik'in görüşünü, saygı göstermekle beraber, kabul etmek mümkün değildir. Her körün, bütün insanların kör olmasını; her sağır ve dilsizin, herkesi sağır ve dilsiz olmasını arzu etmediği gibi, veled-i zinanın, herkesi kendisi gibi olmasını arzu etmesi düşünülemez. Zaten şahitlik adil olmayı gerektirir. Veled-i zina fasık ise, özünde şahitliği kabul olmaz. Fasık olan veled-i zina bir yana, fasık kişi asilzâde veya şehzâde de olsa, onun da şahitliği gayr-ı muteberdir. Burada asıl olan, şahidin iyi bir müslüman olmasıdır. Adil olmasıdır.

D- Miras Hukukunda

Miras; ölene ait olup ölüm nedeniyle mirasçının hakettiği, geriye kalan mallar ve haklardır.

İslâm Hukukunda kadın, miras almak ve bırakmak, sözleşme ile bir borcu üstlenmek, bir şeyi satın almak, kendine ait bir mala sahip olmak, sözleşme yapmak, mahkemeye vermek ve mallarını yönetmek hak ve imkânlarındanyararlanır.Serbestçe hayat

³⁹⁴Bilmen, age, VIII,125.

³⁹⁵ Üsrüşenî, Ahkâmu's-Siğâr, s.340.

³⁹⁶ Bilmen, age, VIII,125.

arkadaşını seçmek veya böyle bir seçimi kabul etmek, dul kalınca ikinci defa evlenmek hakkına da sahiptir. Bu sonuncu hak, Batılı kadına çok daha sonra tanınmıştır.³⁹⁷ (2/Bakara,229-241;4/Nisa,4,35,128)

Ebu Hanife'ye göre, iki erkek veya bir erkek iki kadın şahitlik etmedikçe miras tahakkuk etmez.³⁹⁸

Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed'e göre ise, adil tek kadının mirasın tahakkuk etmesi için şahitliği yeterlidir ve tercih edilen görüş budur. ³⁹⁹

Şafiiler ve Hanbeliler miras hukukunda iki erkek veya bir erkek iki kadının şهادetlerini kâfi görürler. Malikiler de aynı görüşde olmakla beraber müddeinin yemin etmesini şart koşarlar.⁴⁰⁰

Zahirilerin görüşü de diğer mezheplerle aynı doğrultudadır.⁴⁰¹
" Kadınlardan biri unuttuğunda diğeri hatırlatsın."⁴⁰²
(2/Bakara,282) hükmünün gereği olarak mirasta iki erkek veya bir erkekle iki kadının şهادetinin olabileceğine kaildirler.

Bu görüşler, herhangi bir yazılı belgenin olmadığı zamanda gerçekleşecek olan şifahî şahitlikler içindir. Noter veya nüfusta, varis olduğu, belge ile tespit edilmiş kişi için aynı şahitler mirasın tahakkukuna dair şهادete davet edilmezler.

397 *Abdullah, İslâm'ın Getirdikleri, s.65*

398 İbn Kudame, el-Muğni, XII,74.

399 İbn Kudame, el-Muğni, XII,74.

400 Fetevay-ı Hindiyye, VI,516

401 Bilmen, age, VIII,126

402 Bilmen, Hukuk-u İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, VIII,125.

SONUÇ

Kadınların şehadet hukuku alanındaki konumunu tespit etmek için araştırdığımız "İslâm Hukukunda Kadının Şahitliği" adlı çalışmamızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Araştırmamızda Kur'an'ın bu konuyu nasıl gündeme getirdiğini tespit ve belirlemeye çalıştık.

İslâm Hukuku, nev'i şahsına münhasır bir hukuktur. Çünkü Rabbanidir, İlâhîdir. Hem bireyin ve teb'anın hem de bütün insanlığın maslahatını gözetir. Nitekim İslâm hukukunda İmamı Şatıbî'nin dediği gibi " def'i mefsedet, celbi menafi' (zararı defetmek, yararı sağlamak) den evlâdır."

İslâm hukukunda şehadet çok önemli bir kurumdur. Ayrıca en önemli ispat vesilesidir. Hakların sahibine tevdi edilmesi ve suçlunun cezasız kalmaması ancak şehadet kurumu ile mümkündür. Şahitliğin meşruiyetinin hikmeti, insan haklarının korunması ve özlük haklarının ispat edilmesidir. Şayet şahitlik kurumu meşru kılınmasaydı, hakların çoğu zayi olur, toplumda huzur ve ahenk kalmazdı. Evrensel bir din olan İslâm'ın, şehadet konusuna el atmaması düşünülemezdi. Çünkü İslâm, insanlar arasında adaleti ve iyiliği hakim kılmak için gönderilmiştir. Erkeğin örtüsü, yakın arkadaşı ve yardımcısı durumundaki kadının, şehadet hukukundan mahrum edilmesi de düşünülemezdi. Bugün, ümmetin yarısını teşkil eden yarım milyarı aşkın kadını, şahitlik kurumundan mahrum etmek; dolaylı olarak mefsedet'in celbine zemin hazırlamak olurdu.

İşte gördük ki Kur'an ve insanlara rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (sav), erkek olsun, kadın olsun insanın bu boyutunu canlı tutmuşlardır. " Bir kötülüğe şahit olan onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin, buna da gücü yetmiyorsa kalbiyle buğzetsin/tiksinsin. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır." diye buyuran Hz. Peygamber (sav) sadece erkekleri değil, kadınları da

muhatap almıştır. Her alanda olduğu gibi şahadet hukukunda da kadın, erkeğin en yakın yardımcısı olmuştur. Kadının şahitlik ile ilgili durumunu bu bağlamda düşünmemiz gerekir.

Çalışmamızın birinci bölümünde şahitlik kavramının hem Kur'an hem de Sünnette varid olduğunu tespit ettik. Şahitliğin sözlük ve ıstılahi anlamını, şahitlikle ilgili terimleri, şahitte bulunması gereken şartları ve şahitliğe engel teşkil eden durumları temel kaynaklarda araştırarak izah etmeye çalıştık.

İkinci bölümde şahitlikle ilgili bazı meseleleri ele alırken, yalancı şahitliğin Allah'a şirk koşmayla eşit tutulduğunu, şahitlikten dönülmesi halinde tazminat cezasının devreye girdiğini, İslâm'ın sadece kendi müntesiplerine değil; kendi vatandaşları durumundaki diğer din mensuplarına da, kendi aralarında meydana gelen anlaşmazlıklarda şahitlik hakkı tanıdığını tespit ettik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde kadının psikolojik yapısı, tarihî süreç içerisindeki durumu, iki kadının bir erkeğe denkliği meselesi ve kadının çeşitli alanlardaki şahitliği üzerinde yoğunlaşmaya çalıştık. Mezheplerimizin görüşlerini ele aldık, yer yer tercihimizi söyle^{mek} cesaretinde bulduk. Ayrıca çalışmamız boyunca tespit ettiğimiz bir nokta da şu oldu: İslâm, cihanşumul bir dindir. Belli bir zaman, mekân ve topluma gönderilmiş değildir.

/ Durum bu merkezde iken, hiçbir İslâm Mezhebi de İslâm'ın bizzat kendisiymiş gibi algılanmamalıdır. Mezhepler İslâm dairesi içerisinde birbirlerinin mütemmimidirler. Bundandır ki, İslâm hukukunun yürürlükte olduğu coğrafyada bulunan idarecilerin, müntesibi buldukları mezheplerinin dışındaki diğer mezheplerin görüşlerine de baş vurmaları gerekir. Mesela; Malikî bir müslüman idarecinin veled-i zinanın şahitliği hususunda İmam-ı Malik (Rahmetullahi aleyh) in görüşünü uygulamada direnmesi uygun değildir. Zira İmam-ı Malik, veled-i zinanın, başkalarının da kendisi

gibi zina çocukları olmalarını istediğinden töhmet altında kalır, endişesiyle veled-i zinanın şahitliğini kabul etmemiştir. Halbuki adil kişi, bunu tercih etmez ve istemez. Zaten o, bu kötü fiilde müdahil olmamıştır. Bunun gibi misalleri çoğaltmamız mümkündür. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Sözlerimizin sonu alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmektir.

BİBLİYOGRAFYA

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad

----- el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İst. 1982.

ABDULLAH, Abdülaziz b.

----- İslâm'ın Getirdikleri, (çev. Veysel Uysal), Bir yay,İst. 1983.

AHMED,Enis

----- Kadın ve Sosyal Adalet, (çev. Murat Çiftkaya), Beyan yay, İst. 1993.

el-AKKAD, Abbas Mahmud

----- Kur'an'da Kadın Hakları, (çev. Ahmet Demirci), 2.bsm., Çığır yay, İst. 1977.

----- Hz. Muhammed'in Eşsiz Deha ve Şahsiyeti, (çev. M. Said Şimşek),Hayra Hizmet Vakfı yay., Konya, 1979.

----- Mutalaat fi'l-Kütübi ve'l-Hayat, 4. bsm., Mısır, 1987.

AKAY,Hasan,

----- İslâmî Terimler Sözlüğü,İslâm.Bilgi Merkezi yay, İst. 1991.

ALTAY,Şakir

----- Hukuk Sözlüğü,Bilgi yay, İst. 1983.

ARMAĞAN, Servet,

----- İslâm Hukukunda, Temel Hak ve Hürriyetler, DİB yay, Ank. 1987

ATEŞ,Süleyman

----- Gerçek Din Bu, 5.bsm. I-II, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst. ts.

----- İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-i Kerim'den Cevaplar, 4.bsm. Kevser yay, Ank.ts.

----- Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, AÜİF yay, Ank. 1982

BACURİ,İbrahim

----- Haşiyetu'l-Bacuri ala ibn Kasımı'l-Ğuzzi,I-II, Daru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır, ts.

BA'ULÎ,Ahmed b. Abdullah. (.1108/1189)

----- er-Ravdu'n- Nediyy Şerhu Kâfi'l-Mübtedi,(Thk.A. Rahman Hasan Mahmud) Müessesetu's-Saidiyye, Riyad,ts.

BAYINDIR, Abdülaziz

----- İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması), İİAV yay, İst.1986

BEHİY,Muhammed

----- Kur'an ve Toplum (çev. M. Beşir Eryarsoy), Bir yay, İst. 1986

BERKî,Ali Himmet

----- Açıklamalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 2.bsm.Hikmet yay, İst. 1979

BEYZAVî, Nasıruddin ebi Said Abdillâh (v.692-1286)

----- Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil,I-VI, Çağrı yay, İst.1979, (Mecmaü't-Tefasir içinde)

BİLGE,Necip-ARSLAN, Ramazan

----- Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, 3.bsm, Olgaç Matbaacılık, Ank. 1977.

BİLMEN,Ömer Nasuhi

----- Hukuk-u İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, IVIII, Bilmen, İst. ts.

----- Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri,IVIII, Akçağ yay, Ank.1991

BUHARî,Ebu Abdillâh Muhammed b İsmail (v.256/870)

----- Sahih-i Buhari, I-VIII, el Mektebetü'l İslamiyye, İst.1979

BULAÇ,Ali

----- "Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu,, İslami Araştırmalar Dergisi, 2. bsm. Ekim 1991

BURSEVî, İsamail Hakkı (v.1137)

----- Ruhul-Beyan, I-X, Matbaat-i Osmaniye, İst.1330

CANAN,İbrahim

----- Bütün Yönleriyle Kur'an'da Çocuk, Cihan yay İst. 1984.

----- Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, I-XVIII, Akçağ yay, Ank. 1992

CEMEL,Süleyman

----- el- Cemel ala Şerhi'l-Menhec li Zekeriyya el-Ensari,I-V, Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.

CESSAS,Ebubekir Ahmed b. Ali er-Razi (v. 370/980)

----- Ahkâmu'l-Kur'an, I-V, (thk.Muhammed Sadık Kamhavi), Darü'l-Mushaf, Kahire ts.

CEVHERÎ, İsmail b Hammad (v.396/1005)

----- Sihah, I-VI, 3.bsm. Abbas Şerbetli Vakfı, Kahire, 1982

CEZİRÎ,Abdurrahman

----- Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, I-VIII, (çev. Hasan Ege),Bahar yay, İst.1977.

CİBALÎ,Muhammed Abdussettar

----- Muhadarat fi Turuki İsbati'd- Da'va fi'şŞeriatil-İslamiyye, I-II, Ezher Üniv. yay, Kahire, 1994

CÜRCANÎ, Şerif Ali b. Muhammed,

----- et-Ta'rifat, Kahire, 1970

ÇAVIŞ,Şeyh Abdulaziz

----- Anglikan Kilisesine Cevap (çev.M.Akif Ersoy, Sad. S. Ateş), DİB yay, Ank.1974

DAVUDOĞLU,Ahmed

----- Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, I-XII, Sönmez Neşriyat, İst.1983

DERVEZE, Muhammed İzzet

----- ed-Dusturu'l-Kur'ani ve Sünneti'n-Nebeviyye fi Şuuni'l-Hayat, I-II, Halebi, 1966

DEVELİOĞLU,Ferit

----- Lugat (Osmanlica-Türkçe Ansiklopedik), 5.bsm. Aydın Kitabevi, Ank.1982

DİMYATÎ,Ebubekir Şatta

----- İanetu't-Talibin, I-IV, İhyau Kütübi'l-Arabiyye, Kahire,ts

DOĞAN,D. Mehmet

----- Büyük Türkçe Sözlük, Birlik yay, Ank. 1982

DÖNDÜREN, Hamdi

----- Delilleriyle İslâm Hukuku, İslâm Hukuku Külliyyatı yay,
Konya, 1977

EBU'L BEKA,Eyyub b. Musa el-Hüseyni (v. 1094/1683)

----- el-Külliyat Mu'cemun fi'l-Mustalahat ve'l-Furuki'l-
Luğaviyye, 2. bsm. Beyrut, 1993

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as (v. 275/888)

----- Sünenu Ebi Davud, I-IV, Mısır, 1280.

EBU SUUD, Muhammed el Amadî (v.982/1577)

----- İrşadu'l Aklî's-Selim ila Mezaya'l-Kur'ani'l-Kerim, I-IX,
2.bsm. Daru'l İhyai't- Turasi'l-Arabi, Beyrut,1990

ESKİCİOĞLU,Osman, "İslam'da Kadının Yeri"

----- İlahiyat Fakültesi Dergisi, DEÜY,İzmir, 1994
FAZLURRAHMAN,

----- Ana Konularıyla Kur'an (çev.Alpaslan Açıkgenç), Fecr
yay,Ank. 1987

FİDAN,Emel

----- Çocuk Gelişimi, 7. bsm. MEB, İst. 1992

FİRUZABADî,Ebu Tahir Muhammed (v.817/1414)

----- Tenviru'l-Mikbas mın Tefsiri ibn Abbas, I-VI,
Çağrı yay, İst.1979

----- el-Kamusu'l-Muhit, I-IV,2.bsm. el-Halebî, Mısır,1952

GAZALî,Muhammed (v.1996)

----- Hukuku'l-İnsan Beyne Tealimi'l-İslam ve İ'lani'l-Umemi'l-
Muttehide, Daru'd-Da'va, Mısır, 1993

----- Kadaya'l- Mer'e Beyne't- Tekalidi'r-Rakide ve'l-Wafide,
5.bsm. Daru'ş-Şuruk, Mısır, 1994.

----- Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevi Sünnet (çev. Ali
Özek) İAV, İst.1992.

HACAVî,Şerfuddin

----- er-Ravdu'l-Murbi' Şerhu Zadi'l-Mustakni', 6.bsm. Riyad, ts.
HALEBÎ,İbrahim

----- Multeka el-Ebhur, I-IV,(çev. Mustafa Uysal),Uysal yay,
Konya, 1980

HAMİDULLAH,Muhammed

-----İslam'a Giriş (çev. Kemal Kuşçu), 2.bsm. Nur yay, Ank. 1965.

-----İslâm'da İspat Hukukunun Doğuşu (çev. M. Salih Yavuzer),
İlahiyat Fak. Dergisi, DEÜY, İzmir,1987.

HAN,Vahidüddin

----- İlmin Işığında İslâm, 2.bsm. Çığır yay, İst. 1977.

HATEMÎ,Hüseyin

----- Kadının Çıkış Yolu, Fecr yay,Ank.1988.

HAZİN,Alauddin Ali b. Muhammed (v.725)

----- Lübabu't-Te'vil fi Meani't-Te'vil, I-VI,Çağrı yay İst. 1979

HEYTEMÎ,ibn Hacer

----- İslâm'da Helâller ve Haramlar (ez-Zevacir an İktirafi'l-
Kebair) I-II, (çev. A. Serdaroğlu- L. Şentürk), Kayıhan yay,
İst. 1981.

HİCAZİ,M. Mahmud

----- Furkan Tefsiri (Tefsiru'l-Vâdıh), I-VI,(çev. M. Keskin),
İlim yay, İst. ts.

HİN,Mustafa

----- Büyük Şafiî Fıkhı (el-Fıkhü'l-Menheci), I-IV, (çev. A.
Arslan), Arslan yay İst. 1994

HÜSREV,Molla (v. 883/1477)

----- Düreü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm,(çev. A. Erkan),
Eser Neşr. İst. 1980

İBN ABİDİN,Muhammed Emin (v. 1252/1836)

----- Reddu'l-Muhtar ala'd-Durri'l-Muhtar, I-XVII, (çev.
A.Davudoğlu-M. Savaş), Şamil yay, İst. 1985.

----- el-Ukudu'd-Dürriye fi Tenkihi'l-Fetava eHamdiyye, I-
II,2.bsm. Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1300.

- İBNU'L-ARABİ, Ebubekir Muhammed (v.468)
 ----- Ahkâmu'l-Kur'an, I-IV, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
 İBNATİYYE, Ebu Muhammed Abdullah (v. 546)
 ----- el-Muharrer el-Veciz fi't-Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, I-V,
 Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993
- İBN HALDUN, Abdurrahman (v. 808/1405)
 ----- Mukaddime, I-II, (Haz. S. Uludağ), 2.bsm. Çığır yay, İst. 1977.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali (v.456/1063)
 ----- el- Muhalla, I-XI, (thk. A. Muhammed Şakir), Daru'l-Fikr, ts.
- İBNU'L- HÜMAM, Kemaleddin Muhammed (v.861/1457)
 ----- Fethu'l-Kadir, I-X, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye,
 Beyrut, 1995.
- İBNU'L-KAYYIM, el-Cevziyye Şemsüddin (v.751/1350)
 ----- İlamu'l-Muvakkiîn an Rabbi'l-Alemin, I-IV, Daru'l Ciyl,
 Beyrut, 1973.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail (v.774/1372)
 ----- Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim, I-IV, Beyrut, 1969
- İBN KUDAME, Ebu Muhammed Abdillan (v.620/1223)
 ----- el-Kâfi fi Fıkhil-İmam Ahmed b. Hanbel, IIV, 5.bsm. el-
 Mektebu'l-İslami, 1988.
- el-Muğni, I-XII, el-Mektebetu't-Ticariyye, Mekke.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el Kazvinî (v.275/888)
 ----- Sünen-i ibn Mace Tercemesi ve Şerhi (çev. H.
 Hatiboğlu), I-X, Kahraman yay, İst. 1983
- İBN MANZUR, Cemaleddin Muhammed (v.711/1311)
 ----- Lisanu'l-Arab, I-XV, Bulak, H.1300
- İBN NÜCEYM, Zeynuddin b. İbrahim (v.970/1563)
 ----- el- Bahru'r-Raik Şerh-u Kenzi'd-Dekaik, IVIII, 2.bsm.
 Darü'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- İBN RÜŞD, Ebu Velid Muhammed (v. 595)
 ----- Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, I-II, Darü'l-

Kahraman, İst. 1985.

İBN TEYMİYYE, Takiyuddin Ahmed (v.728/1328)

----- Mecmu'u Fetava, I-XXXVII, Beyrut, 1398
İBRAHİM, Süleyman

----- el-Fetevayı'l-Hayriyye, I-II, 2.bsm. Darü'l-Ma'rife
Beyrut, 1974

İNAN, Yusuf Ziya

----- İslâm'da Aile Münasebetleri, Orhon yay, İst. 1962
İSFAHANİ, Rağıp (v.426/1034)

----- el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, ts.

İSLAMOĞLU, Mustafa

----- Adayış Risalesi, Denge yay, İst. 1992

KANDİL, Muhammed Hüseyin

----- eş-Şehadetü'l-Makbule fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Mısır, 1988.

KARAMAN, Hayreddin

----- İslâm'da Kadın ve Aile, Ensar Neşr. İst. 1993.

----- İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, I-III, Marifet
yay, İst. 1982.

----- 'Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi,' İslâmî
Araştırmalar Dergisi, Ekim 1991, (Cilt.5, Sayı.4)

KASANİ, Ebubekir b. Mesud (v.587/1191)

----- Bedaiu's-Senai' fi Tertibi's-Şerai', I-VII, 2.bsm. Darü'l-
Kütubi'l-Arabi, Beyrut, 1974.

KASIMî, Muhammed Cemaleddin

----- Mehasinü't-Te'vil, I-XVII, Darü'l-İhyai'l-Kütubi'l-Arabiyye,
Mısır, ts.

KUDURî, Ebu'l-Hasan Ahmed

----- Kitabu'l-Kuduri (çev. S. Fahir), Eser Neşr. İst. 1979

KURTUBİ, Muhammed b. Ahmed (v.671/1272)

----- el-Cami-u li Ahkâmi'l-Kur'an, I-XX, Darü'l-Kütubi'l-
İlmiyye, Beyrut, 1988.

KURU,Baki

----- Hukuk Muhakemeleri Usulü, I-IV, 5. bsm. Evrim yay İst. 1991.

KUTUP,Muhammed

----- İslâm'ın Etrafındaki Şüpheler, (çev.Ali Özek) Tuğra yay, İst. 1982.

KUTUP,Seyyid (v.1966)

----- Fizilali'l-Kur'an (çev.Heyet), I-XVI,Hikmet yay, İst. ts.

----- Kur'an'ın Gölgesinde Kadın (Der. Ahmed Faiz, çev. M. Nuhoglu), Ravza yay, İst. 1995

LAROSSE,EL-Mu'cemu'l-Arabi el Esasi, Arap Eğitim,Kültür ve Bilim Merkezi yay, Tunus,1988

MAKDİSî,Şemsuddin Ebu'l-Ferec (v. 682)

----- eş-Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni', IXII,Mektebetu't-Ticariyye, Mekke, ts.

MALKOÇ,İsmail- GÜLER,Mahmut

----- Son Değişikliklerle Ceza ve Yargılamada Temel Yasalar, Feryal Matbaacılık, Ank. 1993.

MA'LUF,Levis

----- el-Müncid, 15. bsm. Matbaatü'l-Katolikiyye, Beyrut, 1956

MANSUR,Yunus b. İdris

----- Minehu's-Şifa eş-Şafiyat fi Şerhi'l-Müfredat, I-II Riyad, 1981.

MEHDİ,Abdurrezzak Galib

----- Şerhu Fethi'l- Kadir, I-X, Darü'l-Kütübi'İlmiyye, Beyrut, 1995

MERDAVİ,Alauddin Ebü'l-Hasan

----- el-İnsaf, I-XII, Matbaatu's-Sünnet-i Muhammediye, Kahire, 1958

MERGİNANî, Ebu'l-Hasan Ali (v.595/1197)

----- el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, I-IV,elHalebi, Mısır, ts.

MES'UD, Cübran

----- er-Raid, I-II, 5.bsm. Darü'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut,1986.

MEVDUDÎ,Ebu'l-Âla (v.1979)

----- Hicab (çev. Ali Genceli), 2.bsm. Hilal yay,Ank.ts.

----- İslâm'da Hükümet (çev.Ali Genceli), Hilal yay,Ank.

----- Kur'an Açısından Kadın (çev. N. Gevri), Fikir
yay, İst. 1974

----- Tefhimu'l-Kur'an, I-VII, (çev. Komisyon),İnsan yay, İst.
1986.

MEVSİLİ,Abdullah b. Mahmud (v.683)

----- el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, I-V,Darü'lMa'rife,
Beyrut,1975

MUHAMMED, Ahmed

----- el-Cevheretu'n-Neyyire, I-II, Fazilet yay, İst. 1978

MUNZİRİ,İmam Hafız Abdulazim

----- et-Terğib ve't-Tehib, I-VII, (çev. Komisyon), Hikmet yay,
İst. 1985.

MUTAHHARİ, Murtaza

----- Hicab (çev. M. Mir), Şura yay, İst.1991.

MÜBAREKFURİ, Ebu'l Ali Muhammed (v.H.1353)

----- Tuhfetu'l-Ahvazi bi Şerhi Cami'i't-Tirmizi, I-X, 2.bsm.
Mektebu's-Selefiyye, Kahire, ts.

MÜSLİM,Muhammed b. Haccac (v. 261/875)

----- Sahihi Müslim, I-IV Mısır, 1374/1956

NECDİ,A. Rahman b Muhammed (v.H.1392)

----- Haşiyetu'r-Ravdîl-Murbi' Şerhu Zadi'l-Müstakni', I-VII,
3.bsm. Beyrut, 1985.

NESEFİ,Ebu'l-Berekât b. Abdilllah (v.701)

----- Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil,I-VI, Çağrı yay , İst.
1979.

NEVEVÎ,Ebu Zekeriyya Yahya (v.671)

- el-Minhac, I-IV, el-Halebi, Kahire, 1958.
- Ravzatu't-Talibin ve Umdetu'l-Müfti, I-XII, Beyrut
1991.
- OKİÇ,Tayyib (v.1977)
- İslamiyette Kadın Öğretimi, DİB yay, Ank. 1981.
- OSMAN,Mazhar
- Tababet-i Ruhiye, İst.1941.
- ÖZMEN,İsmail-AKTALAY, Uygur
- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Doruk yay, Ank. 1993.
- ÖZÖN,Mustafa Nihat
- Osmanlıca-Türkçe Sözlük, 7.bsm. İnkılap Kitabevi yay,İst.
1987.
- RAZİ,Fahrüddin
- Mefatihü'l-Ğayb, I-XX, (çev. Komisyon), Akçağ yay,
Ank.1987.
- REMLî,Şemsüddin Muhammed (v.1004/1595)
- Nihayetü'l-Muhtaç ila Şerhi'l-Minhac, IVIII,Darü'l-Fikr,
Beyrut, 1984.
- REŞİDİ,Ahmed b. Abdirrezzak (v.1096)
- Haşiyetü Nihayeti'l-Muhtac, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1984
- SABIK,Seyyid
- Fıkhu's-Sünne, I-III,Darü't-Turas, Kahire, ts.
- SABUNİ,Muhammed Ali
- Ahkâm Tefsiri, I-II, (çev.Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil
yay, İst. 1984.
- Safvetu't-Tefasir,I-III, Dersaadet, ts.
- SA'Dİ,A. Rahman b. Nasır (v.1376)
- el-Muhtaratu'l-Habeliye mine'l-Mesaili'l-Fıkhiyye, Riyad,
ts.
- Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri'l-Kelami'HMennan, I-
VII,İAY, Riyad, 1404.

SAMİ,Şemseddin

----- Kamus-u Türkî, 2.bsm. Çağrı yay İst. 1987.

SAN'ANİ, Muhammed b. İsmail el Kâhlani (v.1182)

----- Sübülü's-Selam, I-IV, 4.bsm. İhyau't-Turasi'l Arabi,
Beyrut, 1960.

SAYIL,İşık

----- "Bebek Ruh Sağlığı Sempozyumu", Yeni Şafak, 14 Şubat
1996.

SAYMEN,H. Ferit-ELBİR, Halit K.

----- Türk Medeni Hukuku, I-III,2.bsm. Hak Kitabevi,İst. 1960.

SEMERKANDİ,Alauddin Muhammed (v.539/1145)

----- Tuhfetu'l-Fukaha, I-III, Beyrut, 1984.

SERAHSİ,Şemsuddin Muhammed (v.490/1097)

----- el-Mebcut, I-XXX, Darü'l Ma'rife, Beyrut, 1989.

SURUR,Taha Abdülbaki

----- Kur'an Devleti (çev. Mehmet Keskin),Çığır yay, İst.1977

ŞABRAMLASİ, Nureddin Ali (v.1087)

----- Haşiyetu Nihayeti'l-Muhtaç, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1984.

ŞA'RANİ,Abdülvahhab

----- Kitabu'l -Mizan, I-III, Alemü'l-Kütüb, Beyrut,1984.

ŞEKERCİ, Osman

----- İslâm Şirketler Hukuku, Marifet yay, İst. 1981

ŞERBİNİ,Muhammed b. Ahmed el Hatip

----- Muğni'l-Muhtaç ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac I-
IV,Kahire, 1958

ŞEVKANİ,Muhammed Ali (v.1250/1832)

----- Fethu'l-Kadir, I-V, Darü'l-Hayr, Beyrut, 1992

ŞEYHZADE, Muhammed Müslihuddin (v.951/1544)

----- Haşiyetü Şeyhzade ala Tefsiri'l-Kadı Bayzavi, IIV,
İst,1990.

ŞİMŞEK,M. Said

----- Günümüz Tefsir Problemleri, Esra yay, Konya, 1995.

ŞİRVANî, Abdülhamit Ahmet

----- Hevaşi Tuhfetu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac I-X, Darru Sadr, Beyrut, ts.

ŞUKKA, Abdülhalim Ebu

----- Tahriru'l-Mer'eti fi Asri'r-Risaleti, I-IV-Darü'lKalem, Kuveyt, 1990.

TABATABAÎ, Seyyid Muhammed Hüseyin

----- el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, I-XX, 5.bsm. İsmailiyyan yay, İran, H. 1412

TABBARA, Afif Abdulfettah

----- Ruhü'd-Dini'l-İslâmî, 20.bsm. Darü'l-İlm li'lMelayin, Beyrut, 1980.

TABERî, İmaduddin b. Muhammed (v.504)

----- Ahkamu'l-Kur'an, I-IV, Darü'l-Kütübi'l-Hadise, ts. TEKİNAY, Selahaddin Sulhi

----- Türk Aile Hukuku, 5.bsm. Beta yay, İst. ts.

TİRMİZî, Ebu İsa Muhammed (v.279/892)

----- Sünenü't-Tirmizi, I-VI, Yunus Emre yay İst. ts. TOPALOĞLU, Bekir

----- İslâm'da Kadın, 13.bsm. Yağmur yay, İst. 1983 TÜRKCESÖZLÜK, TDK yay, Ank. 1988

UBEYDAN, Abdurrahman (H.675-734)

----- Zevaidü'l-Kâfi ve'l-Muharreru ale'l-Mukni', I-II, 2.bsm. Müessesetü's-Sa'diyye, Riyad, 1981.

UDEH, Abdulkadir (v.1954)

----- İslâm Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, I-IV, İhya yay, İst. 1978

ÜLGEN, Gülten Çocuk Gelişimi 7.bsm. MEB Basımevi, İst. 1992

ÜSRÜŞENî, Muhammed b. Mahmut (v.632/1235)

----- Ahkâmu's-Sığar, Cihan yay, İst. 1984.

ÜSTÜNDAĞ, Saim

----- Medeni Yargılama Hukuku, I-II, 4.bsm. Beta yay, İst. 1989.

VAKKASOĞLU, A. Vehbi

----- Bilinmeyen Kadın, 5.bsm. Anahtar yay, İst.1992.

VEHBİ,Konyalı Mehmed (v.1949)

----- Hulasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, I-XVI, 4.bsm. Üçdal Neşr. İst. ts

YILMAZ,Musa Kazım

----- Kur'an Ailesi, Hilal yay, İst. 1994.

YUSUF,Şeyh Mer'i (v.1033)

----- Ğayetü'l-Münteha fi'l Cemi'l-İknai ve'l-Münteha, I-III,2. bsm. Müessesetü's-Sa'diyye,Riyad, 1981.

ZEBİDİ,Muhammed Murtaza el-Hüseyni (v.1205/1790)

----- Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, I-X, Darü'lFikr,Beyrut,ts.

ZEBİDİ,Zeynuddin Ahmet

----- Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, I-XIII,6. bsm.Başbakanlık Basımevi, Ank.1982.

ZEMAŞERİ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmut (v.467)

----- el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil, I-IV, Darü'l- Fikr, Beyrut, 1977

ZEYDAN,Abdülkerim

----- İslâm Da'vetçilerine, İkbal yay, Ank. 1977

ZEYLAİ,Cemaleddin Ebu Muhammed Abdillah (v.762)

----- Nasbu'r-Raye li Ehadisi'l-Hidaye, I-IV, Darü'l Hadis, Kahire, ts.

ZUHAYLİ,Vehbe

----- el- Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu, I-IX, 3.bsm. Darü'l-Fikr, Dımaşk, 1989.

ZÜRKANİ,Muhammed b. Abdulbaki (v.1122).

-----Şerhu'l-Muvatta, I-IV, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.